Coperta: *L. Braun*

Alejo Carpentier, El reino de este mundo,
Organización continental de los festivales del libro, Primer festival del libro cubano.

ALEJO CARPENTIER

ÎMPĂRĂŢIA LUMII ACESTEIA

În romîneşte de

GELLU NAUM şi RADU NISTOR

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALA
Bucureşti, 1963

PREFAȚA

Scriitorul cuban Alejo Carpentier este unul dintre cei mai mari romancieri contemporani de limbă spaniolă. Născut în 1904 la Havana, și-a cîștigat notorietatea literară prin romanul *Ecué-Yamba-O*, publicat la Madrid în anul 1933. Ulterior, a tipărit alte patru romane: *Împărăția lumii acesteia, Despărțirea apelor, Vînătoare de oameni, Secolul luminilor*. Scriitorul și-a definit cu claritate poziția militantă, semnînd încă în 1927 un manifest colectiv în apărarea culturii naționale și împotriva imperialismului yankeu. Participant activ la lupta de eliberare a poporului său, Alejo Carpentier se află astăzi printre constructorii Cubei socialiste. Prin tematica ei, legată statornic de viața și aspirațiile negrilor antilezi, proza lui Alejo Carpentier se integrează mișcării literare afro-cubane, al cărei reprezentant strălucit pe tărîmul poeziei este Nicolas Guillen.

Împărăția lumii acesteia își fixează cea mai mare parte a acțiunii în insula Haiti, într-o perioadă hotărîtoare pen-

tru istoria ei: sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor — perioadă al cărei eveniment capital este revoluţia victorioasă a sclavilor negri. O sumară incursiune în istoria insulei Haiti se vădeşte necesară.

Călăuzit de cîţiva indigeni din Cuba, Columb a ancorat la 6 decembrie 1492 în insula Bohio („casă") sau Haiti („pămînt muntos"), pe care el a botezat-o *Española*[1], încîntat fiind de frumuseţea cîmpiilor ce se întindeau de-a lungul ţărmului („foarte asemănătoare cu cîmpiile Castiliei şi chiar mai roditoare decît ele") şi totodată de caracterul blînd şi ospitalier al „indienilor". Merită reţinut, ca profund semnificativ, faptul că prima aşezare europeană pe pămîntul insulei Haiti a fost fortăreaţa Natividad, înarmată cu tunurile caravelei Santa-Maria, care eşuase pe un banc de nisip. După cum nu trebuie omisă nici urmarea: sosind în Española cu a doua expediţie, Columb n-a mai găsit din fortăreaţa Natividad decît cenuşă, ruine şi cadavre. În lipsa lui, spaniolii rămaşi în insulă se dedaseră la jafuri şi cruzimi împotriva băştinaşilor, stîrnind mînia şi răzbunarea acestora. Iată dintru început o definiţie concentrată a relaţiilor statornicite între cuceritori şi indigeni! „*Aur* era cuvîntul magic care i-a împins pe spanioli dincolo de oceanul Atlantic, spre America; *aur* era primul lucru pe care îl cereau albii de îndată ce puneau piciorul pe un ţărm nou descoperit" (Fr. Engels, *Decăderea feudalismului şi ridicarea burgheziei*). Columb i-a supus pe „indienii" din Haiti unui enorm impozit trimestrial, în aur sau bumbac, şi pînă la urmă i-a transformat în sclavi, atribuindu-i ca mînă de lucru coloniştilor (recrutaţi adesea dintre criminali) sau trimiţîndu-i în Spania, în locul aurului făgăduit

---

[1] Insulei i s-a spus ulterior *Santo-Domingo*, după numele oraşului fondat de Bartolomeo Columb în 1960.

„majestăților catolice". Numeroasele răscoale ale indigenilor au fost înăbușite în sînge, ajungîndu-se la adevărate masacre. Oamenii erau vînați ca fiarele sălbatice, călcați sub copitele cailor, arși de vii. Cei aduși cu sila la muncă erau legați în lanțuri doi cîte doi, biciuiți și schingiuiți cu orice prilej. In asemenea condiții, populația autohtonă a scăzut cu o viteză uluitoare. Se zice că în momentul descoperirii insula ar fi avut trei milioane de locuitori. Cert este că impozitul lui Columb a fost aplicat unui număr de 1.100.000 băștinași. După douăzeci de ani nu mai rămăseseră decît 15.000, iar pe la jumătatea secolului al XVI-lea au dispărut cu desăvîrșire. In locul indigenilor exterminați au fost aduși sclavi negri din Africa.

Din secolul al XVII-lea datează în Santo-Domingo primele așezări franceze, întemeiate de către așa-numiții „flibustieri" (pirați) și „bucanieri" (vînători de boi sălbatici). Jumătatea de vest a insulei a fost confirmată ca posesiune a Franței prin tratatul de la Ryswick (1697). Munca sclavilor negri pe plantațiile de trestie de zahăr, cacao, bumbac, indigo, tutun și în manufacturile prelucrătoare a constituit izvorul principal al prosperității coloniei. In 1789, volumul comerțului exterior al coloniei franceze din Santo-Domingo reprezenta aproape două treimi din comerțul exterior al Franței. Populația se împărțea în *creoli* (descendenți ai albilor stabiliți în insulă), *oameni de culoare* (mulatri și negri liberi) și *sclavi*. După datele rotunjite de istoricul francez Elias Regnault, de la care împrumutăm majoritatea informațiilor, în ajunul revoluției se aflau la Santo-Domingo 30.000 de albi, 28.000 de oameni de culoare și 500.000 de sclavi. Albii erau plantatori și mic-burghezi. Oamenii de culoare, deși liberi, nu se bucurau de aceeași legislație cu creolii, nu

puteau să ocupe funcţii publice sau să exercite profesiuni libere.

În revoluţia din Santo-Domingo, căreia evenimentele din Franţa i-au constituit — ca să aplicăm cuvintele lui Bălcescu — „ocazia, iar nu cauza", se pot distinge trei etape, după forţele angajate în luptă şi după obiectivele urmărite de acestea. Coloniştii bogaţi, stimulaţi de exemplul Statelor Unite, socoteau momentul potrivit pentru scuturarea jugului metropolei şi obţinerea independenţei. Oamenii de culoare (mulatri în cea mai mare parte) sperau să dobîndească drepturi politice, lucru de care albii nici nu voiau să audă. Iar ideea eliberării sclavilor era repudiată deopotrivă de albi şi de mulatri. Condiţiile specifice din Santo-Domingo pun astfel de la început într-o lumină foarte vie accepţia burgheză a egalităţii, concepută exclusiv ca egalitate cu cei suspuşi, şi a libertăţii, revendicată pentru ei de posesorii de bunuri, dar refuzată celor exploataţi.

Prima fază a revoluţiei din Santo-Domingo se încheie prin triumful oligarhiei, aceasta desfiinţînd în fapt puterea metropolei (guvernatorul pierde orice autoritate) şi autoadministrîndu-se prin trei adunări provinciale. O acţiune armată a mulatrilor în sprijinul revendicărilor lor fusese înăbuşită în sînge, iar conducătorii ei — în frunte cu Vincent Ogé — traşi pe roată.

Lupta mulatrilor, însufleţiţi de decretul din 15 mai 1791 prin care Adunarea naţională din Paris acordase drepturi cetăţeneşti oamenilor de culoare, a continuat. Albii au cerut sprijinul englezilor şi spaniolilor. A izbucnit totodată o mare răscoală a sclavilor, sub conducerea negrului Bouckmann, care a fost reprimată cu o teribilă cruzime. Grupuri numeroase de negri răzvrătiţi s-au refugiat în munţi. Mulatrii, uniţi temporar cu albii în lupta contra

sclavilor, și-au reluat ulterior acțiunile armate. Cei trei comisari trimiși de Adunarea națională franceză au declarat la sosire că nu vor recunoaște decît două clase: oamenii liberi — indiferent de culoare — și sclavii. Se dădea astfel cîștig de cauză mulatrilor, consfințindu-se totodată sclavia.

A treia fază a evenimentelor din Santo-Domingo cuprinde revoluția sclavilor negri. „Răscoalele negrilor din regiunea Caraibilor — scrie W. Z. Foster — au culminat cu uriașa revoluție a sclavilor din Haiti, în 1791, care a dat o lovitură de moarte sclavajului mondial al negrilor și a zguduit întregul sistem colonial american; [...] a fost lupta cea mai violentă și cu efectele cele mai adînci dintre toate revoluțiile americane". La 29 august 1792, comisarul francez Sonthonax, împresurat de 30.000 de negri insurgenți, a proclamat eliberarea generală a sclavilor. În anul următor, Convenția revoluționară a decretat desființarea sclaviei (21 iunie 1793), după ce Robespierre declarase într-o cuvîntare că „nici un popor nu poate deveni proprietatea unui alt popor, nici un om nu poate fi considerat proprietatea unui alt om". În lupta de eliberare a negrilor s-a evidențiat figura lui Toussaint-Louverture, eminent conducător militar, care ulterior — ca guvernator al insulei — a manifestat de asemeni o mare pricepere organizatorică. Constituția proclamată de Toussaint-Louverture în 1801 acorda Franței o suzeranitate nominală, asigurînd în fond independența insulei. Pierderea bogatei colonii din Santo-Domingo nu putea fi pe placul marii burghezii franceze. Bonaparte, în calitate de prim-consul, și-a propus să restabilească vechea situație a negrilor. „Existența unui stat al negrilor înarmați — a declarat ministrul de externe Talleyrand — este un spectacol oribil pentru națiunile albe." O escadră comandată de generalul

Leclerc, cumnatul lui Bonaparte, a fost trimisă să restaureze în Santo-Domingo rînduielile coloniale. Ascunzîndu-şi cu grijă scopurile adevărate, francezii i-au convins pe generalii negri Henri Christophe şi Dessalines să depună armele. Rămas singur, Toussaint-Louverture a semnat pacea la 5 mai 1802. Succesul francezilor a fost însă de scurtă durată. Aflînd că sclavia a fost restabilită printr-un decret şi reintrodusă efectiv în insula Guadelupa, generalii negri au trecut din nou la acţiune. Insurecţia a devenit generală. Armata franceză, decimată de lupte şi de frigurile galbene, a capitulat în noiembrie 1803. Din 43.000 soldaţi, au supravieţuit numai 8.000. La 1 ianuarie 1804 insula şi-a proclamat independenţa, revenind totodată la vechiul ei nume, anterior cuceririi europene: Haiti.

Poporul haitian nu s-a putut bucura de roadele victoriei repurtate. Regimul instaurat de Dessalines, care s-a proclamat împărat, s-a definit prin cruzime şi teroare. Dessalines a fost asasinat după doi ani, iar între căpeteniile complotului, negrul Henri Christophe şi mulatrul Pétion, au izbucnit lupte pentru putere. Pînă la urmă, Henri Christophe a rămas stăpîn în nord, iar Pétion în vest şi sud, unde poziţiile dominante au revenit mulatrilor. Henri Christophe, intitulîndu-se iniţial preşedinte, s-a încoronat în 1811 ca rege. A domnit în mod absolut, cu o asprime de fier. Populaţia era constrînsă să presteze munci grele la construcţia palatelor şi fortăreţelor regale. O conspiraţie îndreptată împotriva regelui a solicitat sprijinul preşedintelui Boyer, care-i succedase lui Pétion. Părăsit chiar de garda personală, Henri Christophe s-a sinucis. Statul din nord s-a reunit cu cel din sud-vest, sub conducerea lui Boyer. Burghezia mulatră şi-a extins astfel puterea asupra întregii ţări şi a acaparat cea mai mare parte a pămînturilor, pe seama spolierii sărăcimii

de la sate. Situaţia maselor largi din Haiti s-a înrăutăţit şi mai mult prin intrarea ţării în orbita de expansiune a imperialismului nord-american. Între anii 1847 şi 1915 flota militară a S.U.A. a intervenit de douăzeci de ori în Haiti pentru „păstrarea ordinei", iar între 1915 şi 1934 ţara s-a aflat sub directă ocupaţie americană. S-a ajuns astfel la o totală înfeudare a economiei haitiene de către monopolurile din S.U.A. Companiile americane exploatează bogăţiile subsolului, şi-au subordonat slaba industrie locală, deţin poziţii dominante în comerţ şi plantaţii. Majoritatea populaţiei este supusă unei exploatări crîncene, îndură mizerie, foamete şi boli. Numărul analfabeţilor depăşeşte 90%. Însăşi Comisia economică a O.N.U. pentru America Latină a ajuns în anul 1961 la concluzia că situaţia din Haiti este disperată. De adăugat la toate acestea teroarea sîngeroasă dezlănţuită în ultimii ani de către regimul dictatorial al lui François Duvalier, care a lichidat ultimele libertăţi cetăţeneşti, fără a izbuti totuşi să înfrîngă rezistenţa maselor populare, lupta lor pentru independenţă, democraţie şi o viaţă mai bună.

Ca şi celelalte scrieri ale lui Alejo Carpentier, *Împărăţia lumii acesteia* se întemeiază pe o minuţioasă documentare, efectuată cu prilejul unei călătorii întreprinse de autor în Haiti în anul 1943. Cititorii vor găsi în paginile cărţii o seamă de împrejurări caracteristice pentru anii de intensificare a rezistenţei şi luptei sclavilor negri, ca şi pentru epoca mai tîrzie a domniei lui Henri Christophe. Cu o bună motivare artistică, romancierul ocoleşte perioada dominată de personalitatea lui Toussaint-Louverture (mai bine zis, o reflectă indirect, prin evenimentele din tabăra francezilor), deoarece aceasta ar fi solicitat singură o carte întreagă. O astfel de carte s-a şi scris:

Consulul negru de A. Vinogradov, operă de reconstituire literară pe un trainic suport documentar. Lectura paralelă a romanului lui Carpentier și a evocării lui Vinogradov este cît se poate de recomandabilă, cele două scrieri fiind destinate a se limpezi și completa reciproc.

Formula adoptată de Carpentier în *Împărăția lumii acesteia* are prețul originalității. Autorul procedează nu prin acumularea lentă și persuasivă a amănuntelor, ci prin selectarea unor fapte brusc revelatoare, a unor imagini fulgurante. Romanul nu se poate „povesti", căci interesul lui nu stă în desfășurarea epică, ci în farmecul mereu reînnoit al intuițiilor pe care ni le deșteaptă. Nu e o narațiune în sensul obișnuit (legătura exterioară a episoadelor reducîndu-se la prezența — nici aceasta permanentă — a unui singur personaj), ci un caleidoscop. Il vedem la început pe sclavul negru Ti Noël contemplînd două vitrine alăturate din orașul Cap Français: una este a unei frizerii și cuprinde patru chipuri de ceară împodobite cu peruci buclate, cealaltă a unei măcelării și expune capete de vițel: „Ti Noël se amuză gîndindu-se cum ar fi dacă pe fețele acelorași mese s-ar servi capetele domnilor albi laolaltă cu capetele decolorate ale vițeilor". Negrii își povestesc între ei istoria legendară a regatelor africane, întărindu-și astfel credința în propriile forțe. Sclavul fugar Mackandal organizează o întinsă rețea subterană, prin care otrava pătrunde adînc în lumea stăpînilor albi, hărăzindu-le o moarte groaznică și misterioasă. Sclavii îl consideră destinat „să termine cu albii și să creeze în Santo-Domingo o mare împărăție a negrilor liberi" și-i atribuie puterea de a lua după voie chip de șopîrlă sau de fluture, de cîine sau de pasăre, de țap sau de licurici. Ca atare, arderea pe rug a lui Mackandal nu are asupra negrilor adunați cu sila efectul scontat de stăpînire.

Pentru el, Mackandal rămîne viu şi-şi continuă ciclul metamorfozelor. Sub învelişul mistic desluşim un simbol al luptei care nu se stinge. Soţia colonului Lenormand de Mezy, actriţă ratată, îşi constituie un public ad-hoc din sclavi şi declamă în faţa lor tirade din *Phedra* lui Racine. „Mes crimes désormais ont comblé la mesure" (De acum, crimele mele au depăşit măsura) — iată desigur un vers foarte potrivit în gura unei stăpîne de sclavi. La chemarea lui Bouckman, căpeteniile negrilor se adună în desişul pădurii şi pecetluiesc legămîntul de luptă, umezindu-şi buzele în sîngele unui porc înjunghiat. Sunete de corn vestesc începutul răscoalei, care se dezlănţuie cu violenţă. Parte din coloni emigrează în Cuba, unde se dedau plăcerilor de o zi, în aşteptarea unor vremuri mai bune. Pauline Bonaparte, căsătorită cu generalul Leclerc, însoţeşte expediţia franceză împotriva negrilor din Santo-Domingo. Statuia ei vie doarme pe puntea fregatei în văzul întregului echipaj. Molima care-i seceră pe francezi în insulă o face să-şi caute scăparea în riturile magice ale negrilor. După moartea lui Leclerc, porneşte înapoi spre Franţa, cu pieptul plin de amulete. (Şi aceasta nu e decît una din surprinzătoarele sinteze între două culturi care abundă la Carpentier. Alt exemplu : cu prilejul Crăciunului, un negru ciopleşte din lemn scena închinării magilor ; „craiul Baltazar, făcut dinadins mai mare decît ceilalţi crai, avea nişte ochi bulbucaţi care parcă ieşeau din noaptea abanosului, ca ochii acuzatori ai unui înecat"). După cîţiva ani de şedere în Cuba, unde-şi însoţise stăpînul, negrul Ti Noël se întoarce pe meleagurile natale, aflate acum sub stăpînirea regelui Henri Christophe. Deşi sclavia a fost desfiinţată, pe ogoare oamenii lucrează sub paza unor soldaţi înarmaţi cu bice. Noua robie este

„cu atît mai cumplită, cu cît acum te biciuia un negru, cu pielea la fel de neagră ca a ta, cu buzele la fel de groase, cu părul la fel de creț..." Palatul Sans-Soucis înfățișează tot fastul unei curți regale; miniștrii, husarii și lacheii sînt negri, neagră e și Madona din altarul bisericii. Șiruri nesfîrșite de femei, copii și bătrîni urcă povîrnișurile abrupte ale muntelui Mitra Episcopului, cărînd cărămizi pentru construcția citadelei La Ferrière, ale cărei ziduri sînt plămădite cu sînge de taur spre a deveni invulnerabile. De altfel, nici sîngele de om nu e cruțat, mulți salahori prăvălindu-se de pe schele sau fiind uciși pentru încetineala în lucru. Regele Henri Christophe înalță această „construcție neverosimilă" cu gîndul de a rezista unui eventual atac al francezilor. În fond, citadela exprimă ruperea regelui de popor, căci ea nu poate oferi refugiu decît monarhului și curții sale. Confesorul regelui, călugărul capucin Corneille Breille, este zidit de viu în peretele catedralei din Cap pentru vina de a fi vrut să se întoarcă în Franța. La 15 august, Henri Christophe are în catedrală viziunea halucinantă a călugărului ucis și cade lovit de paralizie. Oamenii din popor se veselesc de boala tiranului, pe străzi răsună chiote și clocotesc cazane cu ciorbă. În răpăitul tobelor bătute — contrar regulamentului — în ritm indigen, garda regală părăsește palatul San-Soucis. Abandonat de toți cei care-i alcătuiseră strălucirea și forța — curteni, lachei și gărzi, palatul capătă instantaneu atributele unei ruine; prin sălile pustii zboară fluturi de noapte și lilieci. Întunericul din preajmă se umple de bubuitul tobelor și de lucirea torțelor. Henri Christophe se sinucide, iar trupul lui, transportat de paji în citadela La Ferrière, va fi îngropat într-o grămadă de mortar, regele contopindu-se astfel cu construcția

inițiată de el[1]. Ti Noël își împodobește locuința cu trofeele luate de la palatul Sans-Soucis, între ele numărîndu-se un paravan pictat, un minavet, o păpușă îmbrăcată ca păstoriță și trei tomuri din marea enciclopedie franceză. Cea mai prețioasă achiziție rămîne însă o haină verde ce aparținuse lu Henri Christophe. Blînda visare a bătrînului negru, care se crede sortit de aici încolo să viețuiască în pace, e curmată de apariția primelor semne ale unei noi împilări. „Biciul trecuse acum în mîinile mulatrilor republicani", mulți țărani își părăsesc colibele și se refugiază în munți. S-ar zice că orice răscoală este inutilă. În pragul morții, Ti Noël înțelege totuși că „omul suferă și speră și se trudește pentru oameni pe care niciodată n-o să-i cunoască... Dar măreția omului constă tocmai în dorința aceasta de a îmbunătăți ceea ce există. În faptul că-și impune sarcini... De aceea, împovărat de chinuri și de sarcini, frumos în mizeria lui, capabil să iubească în ciuda rănilor primite, omul își poate afla măreția și întreaga lui măsură numai în împărăția lumii acesteia." Cu acest nobil mesaj umanist se încheie cartea lui Alejo Carpentier. Adevăratul ei erou este însuși

[1] Figura lui Henri Christophe l-a atras și pe Eugene O'Neill. Piesa *The Emperor Jones* (1921) se inspiră, cu totul liber, din istoria ultimelor zile ale regelui haitian. Împăratul negru Brutus Jones — prezentat ca un aventurier fără scrupule, avid numai de cîștig — se pomenește într-o zi părăsit de toți ai săi. Acțiunea celor opt scene se desfășoară în sunetele tot mai dese și mai apropiate ale tam-tam-ului bătut de negrii răsculați. Brutus Jones răspîndise zvonul că nu poate fi ucis decît cu gloanțe de argint. După o fugă deznădăjduită prin pădure, bîntuită de viziunea înfricoșătoare a propriilor crime, Brutus Jones e prins de răsculați, care-și făuriseră gloanțe de argint și-l ucid „în chip adecvat". Despre Henri Christophe se afirmă, de asemeni, că și-ar fi curmat viața cu un glonte de argint. La Alejo Carpentier, virtutea invulnerabilității prin arme de foc este atribuită unui fiu natural al monarhului.

poporul asuprit, căruia repetatele înfrîngeri nu-i pot curma mersul înainte spre țelul libertății și al dreptății sociale.

Întregul continent latino-american, pe al cărui teritoriu Cuba a aprins farul revoluției socialiste, înregistrează în zilele noastre creșterea impetuoasă a luptei forțelor populare împotriva exploatatorilor străini și autohtoni, pentru transformări democratice și îmbunătățirea condițiilor de viață. Integrat acestei perspective, romanul lui Alejo Carpentier, înfățișînd evenimente petrecute în urmă cu un secol și jumătate, se arată pătruns de multiple și profunde rezonanțe contemporane.

ȘT. CAZIMIR

PARTEA I-a

I

CAPETELE DE CEARĂ

Dintre cei douăzeci de armăsari aduşi la Cap Français[1] de căpitanul de corabie care călărea împreună cu un crescător normand, Ti Noël alesese, fără să şovăie, armăsarul cu pete albe, cu crupa rotundă, bun pentru monta iepelor care fătau mînji din ce în ce mai piperniciţi. *Monsieur* Lenormand de Mezy, care cunoştea priceperea sclavului în privinţa cailor, plătise în ludovici sunători, fără să mai pună în cumpănă hotă-

[1] Unul din principalele oraşe din actuala republică Haiti. A purtat succesiv numele de: Cap Français, în timpul dominaţiei coloniale franceze, Cap Henri, în timpul domniei lui Henri Christophe (1811—1820), şi ulterior Cap-Haïtien, nume pe care-l poartă şi astăzi.

rîrea acestuia. După ce întocmi un căpăstru din sfoară, Ti Noël fu bucuros să încalece pe spatele lat al puternicului animal bălțat, simțind pe pulpe umezeala unei sudori repede transformată într-o spumă acidă pe părul des al bidiviului. Urmîndu-şi stăpînul, care călărea un armăsar cu picioare mai sprintene, înainte de a ieşi din Strada Mare, împestrițată la ora aceea matinală de basmalele viu colorate ale servitoarelor negrese care se întorceau de la piață, Ti Noël străbătuse cartierul marinăresc, cu prăvălii mirosind a saramură, cu prelate îmbibate de umezeală, cu pesmeți pe care trebuie să-i spargi cu pumnul ca să-i poți mînca. Trecerea caleştii guvernatorului, împodobită cu nenumărate mărgele mari şi aurite, îi smulsese lui *monsieur* Lenormand de Mezy un larg salut. Apoi, stăpînul şi sclavul îşi legaseră caii în fața dughenei frizerului care primea *Gazette de Leyde*, spre desfătarea clienților culți.

Pe cînd stăpînul se bărbierea, Ti Noël putu să contemple în voie cele patru capete de ceară menite să împodobească vitrina. Înainte de a-şi revărsa mănunchiul de ondulații domoale peste un covoraş roşu, buclele perucilor încadrau conturul unor fețe încremenite. Cele patru capete păreau la fel de reale — deşi fixitatea ochilor le făcea să pară la fel de moarte — pe cît păruse

de real capul vorbitor pe care, cu ani în urmă, un şarlatan, în trecere prin Cap Français, îl folosise ca ajutor la vînzarea unui balsam împotriva durerilor de măsele şi a reumatismului. Printr-o coincidenţă amuzantă, ospătăria dealături expusese la vedere nişte capete de viţei, cu puţin pătrunjel presărat pe limbă, capete care păreau făcute tot din ceară şi care dormitau parcă între cozile stacojii, piftiile de picioare şi oalele cu tocană de măruntaie. Cele două vitrine erau despărţite doar printr-un paravan de scînduri, şi Ti Noël se amuză gîndindu-se cum ar fi dacă pe feţele aceloraşi mese s-ar servi capetele domnilor albi, laolaltă cu capetele decolorate ale viţeilor. Aşa cum păsările sînt împodobite cu propriile lor pene ca să fie prezentate oaspeţilor la vreun banchet, părea că un bucătar iscusit şi îndeajuns de căpcăun împodobise capetele omeneşti cu perucile cele mai reuşite; nu le mai lipsea decît garnitura de salată sau de ridichi, tăiate în forma florilor de crin. În rest, borcănaşele cu fixativ, sticluţele cu levănţică şi cutioarele cu pudră, puse alături de cratiţele cu măruntaie şi de tăvile cu rinichi, întregeau, în ciudatul amestec de sticle şi recipiente, tabloul înfricoşătorului ospăţ.

În dimineaţa aceea era belşug mare de capete, pentru că, alături de măcelărie, librarul întinsese

pe-o sîrmă și prinsese cu cîrlige de rufe ultimele stampe primite de la Paris. Pe cel puțin patru dintre ele se putea vedea chipul regelui Franței într-un chenar de sori, spade și lauri. Se mai aflau acolo însă și multe alte capete împodobite cu peruci, probabil ale unor înalte personaje de la curte. Războinicii puteau fi recunoscuți după atitudinea lor de pornire la asalt. Magistrații — după încruntarea menită să provoace spaima. Mințile alese — după faptul că zîmbeau deasupra unor pene puse ceva mai sus de versurile care nu-i spuneau nimic lui Ti Noël, căci sclavii nu știu să citească. Se mai aflau acolo gravuri în culori, de-o factură mai ușoară, prezentînd focurile de artificii date cu prilejul cuceririi vreunui oraș, dansurile unor medici înarmați cu seringi uriașe, un joc de-a baba-oarba într-un parc, niște tineri desfrînați vîrîndu-și mîinile în decolteul unei cameriste, sau nelipsita șiretenie a îndrăgostitului, care, culcat pe iarbă, descoperă cît ai clipi liniile intime ale femeii care se dă cu nevinovăție într-un leagăn. Dar pe Ti Noël îl atrăgea în momentul acela o gravură în metal, ultima din serie și deosebită de celelalte atît prin subiect, cît și prin execuție. Gravura înfățișa un fel de amiral sau de ambasador francez, primit în audiență solemnă de-un negru în-

conjurat de evantaie şi de pene şi aşezat pe-un tron sculptat cu chipuri de maimuţe şi de şopîrle.

— Cine sînt oamenii ăştia? îl întrebă cu îndrăzneală Ti Noël pe librarul care tocmai îşi aprindea o pipă lungă, de lut, în pragul prăvăliei.

— E un rege din ţara ta.

Confirmarea era de prisos, căci, privind gravura, tînărul sclav îşi amintise imediat povestirile pe care Mackandal le psalmodia la moara de trestie-de-zahăr în ceasurile cînd cel mai bătrîn cal de pe moşia lui Lenormand de Mezy învîrtea cilindrele. Cu o voce pe care dinadins şi-o voia joasă, ca să poată sublinia mai bine anumite momente, negrul mandinga obişnuia să povestească fapte întîmplate în marile regate de la Popo, Arada, Nagos, Fulas. Vorbea despre marile migraţii ale unor popoare, despre războaie îndelungate, despre uluitoare bătălii în care animalele îi ajutaseră pe oameni. Cunoştea povestea lui Adonhueso, a regelui Angolei, a regelui Dá, întruchipare a Şarpelui şi principiu etern, a desfătării lui mistice cu regina Curcubeu, stăpîna apelor şi a tuturor celor născute. Şi era greu să-l urmăreşti şi să-l înţelegi mai ales cînd povestea isprăvile vitejeşti ale lui Kankán Muza, neînfricatul Muza, cel care purta tunetul în două tobe puse cruciş, făuritorul invincibilului imperiu al neamului mandinga, ai cărui

cai erau împodobiţi cu monede de argint şi cu valtrapuri brodate şi acopereau cu nechezatul lor zăngănitul puternic al armelor. In plus, regii aceia porneau la luptă cu lancea în mînă, în fruntea hoardelor; pe ei, meşteşugul vracilor îi făcea invulnerabili, şi nu puteau fi răniţi decît dacă supărau în vreun fel duhurile Fulgerului sau duhurile Focului. Regii erau regi adevăraţi, nu ca monarhii care-şi acopereau capetele cu părul altora, jucau popice şi nu se pricepeau să pară zei decît pe scenele teatrelor de la curte, unde-şi arătau picioarele firave în ritmul unui *rigodon*[1]. Suveranii aceştia albi auzeau doar simfoniile viorilor, foşnetul pamfletelor ingenioase, bîrfelile ibovnicelor şi ciripitul păsărelelor din colivii, în loc să asculte bubuitul tunurilor trăgînd în pintenul semilunii. Deşi Ti Noël nu prea ştia multe lucruri, înţelepciunea profundă a lui Mackandal îl iniţiase în cunoaşterea acestor adevăruri. In Africa, regele era războinic, vînător, jude şi mare preot; sămînţa lui preţioasă rodea, în sute de pîntece, o stirpe viguroasă de eroi. Dimpotrivă, în Franţa şi în Spania, regele îşi trimitea la luptă doar generalii, habar n-avea să împartă dreptatea, îngăduia să

[1] *Rigodon* sau *rigaudon* — pas de dans foarte viu, creat de maestrul de dans Rigaud în secolul al XVIII-lea.

fie mustrat de te miri ce călugăr-duhovnic, iar cît priveşte bărbăţia, abia dacă putea să zămislească vreun prinţ slăbănog, incapabil să ucidă un cerb fără ajutorul gonacilor, prinţ căruia, printr-o inconştientă ironie, i se dădea numele unui peşte atît de uşuratic şi de inofensiv cum e delfinul. *Acolo*, în schimb, în *Marele Acolo*, existau prinţi tari ca nicovalele, şi prinţi care erau leoparzi, şi prinţi care cunoşteau graiul copacilor, şi prinţi care domneau peste cele patru puncte cardinale, stăpîni ai norilor, ai seminţelor, ai bronzului şi ai focului.

Ti Noël auzi vocea stăpînului său, care tocmai ieşea din frizerie, cu obrajii peste măsură de pudraţi. Faţa lui *monsieur* Lenormand semăna acum uimitor de bine cu cele patru chipuri turnate în ceară, care zîmbeau stupid, aliniate în vitrină. În treacăt, *monsieur* Lenormand de Mezy cumpără de la ospătărie un cap de viţel şi îl trecu sclavului. Urcat pe armăsarul dornic de păşunat, Ti Noël pipăi ţeasta de viţel albă şi rece, gîndindu-se cît semăna ea ca formă cu ţeasta cheală pe care stăpînul şi-o ascundea sub perucă. Între timp, strada se umpluse de lume. După negresele care se întorceau de la piaţă, se iviseră doamnele ieşite de la liturghia de dimineaţă. Cîteva femei trecute de patruzeci de ani, ţiitoare ale cine ştie căror funcţionari

îmbogățiți, urmate de cameriste de-o culoare la fel de nesigură ca și a stăpînelor, treceau purtîndu-și evantaiele de palmier, cărțile de rugăciuni și umbrelușele de soare cu margini aurite. Într-un colț dansau cîteva marionete de un ludovic. Mai încolo, un marinar le oferea doamnelor o maimuțică braziliană, îmbrăcată după moda spaniolă. Prin cîrciumi se destupau sticle de vin răcite în butoaie cu sare și cu nisip ud. Părintele Corneille, paroh de Limonade, sosea tocmai atunci la catedrală, călare pe catîrul lui sur.

Monsieur Lenormand de Mezy și sclavul său ieșiră din oraș pe drumul care ținea de-a lungul mării. Sus, pe zidurile fortăreței, bubuiră cîteva salve de tun. „La Courageuse", din flota regală, se ivise la orizont, întorcîndu-se din insula Tortuga. Pe flancurile ei se zăreau dîrele albe de fum rămase în urma loviturilor de tun. Năpădit de amintirea vremurilor cînd fusese ofițer sărac, *monsieur* Lenormand de Mezy începu să fluiere un marș de pifan. Ti Noël îi ținu isonul, în gînd, fredonînd fără glas un cîntec marinăresc nespus de drag dogarilor din port. În cîntec se arunca cu scîrnă omenească în regele Angliei. Lucrul acesta Ti Noël îl știa sigur, deși cuvintele cîntecului nu erau în creolă. De altfel, Ti Noël nu fă-

cea nici o deosebire între regele Angliei, regele Franței sau regele Spaniei, care domnea peste cealaltă jumătate a insulei și ale cărui femei — după spusele lui Mackandal — își sulemeneau obrajii cu sînge de bou și-și îngropau fetii avortați într-o mănăstire cu beciurile pline de scheletele celor neprimiți în cerul cel adevărat, unde nu erau iubiți morții care nu cunoscuseră adevărații zei.

2

AMPUTAREA

Ti Noël ședea pe-o covată întoarsă cu fundul în sus. Lăsase calul cel bătrîn să învîrtească în voie teascul, într-un ritm pe care obișnuința îl făcea absolut regulat. Mackandal apuca snopii de trestie-de-zahăr, îi vîra cu vîrfurile înainte și-i îndesa între cilindrii de fier. Cu ochii veșnic injectați, cu bustul lui puternic și cu șoldurile foarte înguste, negrul mandinga exercita o stranie fascinație asupra lui Ti Noël. Îi mergea faima că nici o negresă nu poate să-i reziste cînd îi aude vocea gravă și surdă. Și că darul lui de povestitor, iscusința de-a în-

fățișa personaje prin strîmbături cumplite le impunea tuturor tăcerea, mai ales cînd povestea despre călătoria făcută cu ani în urmă, cînd fusese prins, înainte de-a fi vîndut neguțătorilor de sclavi din Sierra Leone. Ascultîndu-l, tînărul înțelegea că orașul Cap Français, cu turlele clopotnițelor, cu înaltele lui clădiri din piatră sculptată și cu mulțimea de case normande, împodobite cu balcoane lungi, era nimica toată pe lîngă orașele Guineei. Acolo se înălțau cupole de lut roșu, așezate deasupra marilor fortărețe cu ziduri crenelate; acolo se aflau tîrguri cărora le mersese vestea pînă dincolo de marginea deșerturilor, pînă dincolo de satele fără pămînt cultivabil. În cetățile acelea, meșterii erau grozav de pricepuți în topirea metalelor, din care făureau săbii tăioase ca briciul și ușoare ca pana în mîinile luptătorilor. Rîuri bogate, născute din cer, scăldau picioarele omului, și sarea nu era nevoie să fie adusă din Țara Sării. În case cît toate zilele de mari erau păstrate grîul, susanul și meiul și se făceau, de la regat la regat, schimburi prin care erau aduse uleiul de măsline și vinul de Andalucía. Pe sub umbrarele de palmier dormeau tobele uriașe, mamele tuturor celorlalte tobe, sprijinite pe picioare colorate în roșu și zugrăvite cu chipuri omenești. Ploile se supuneau che-

mării înțelepților și, la sărbătoarea circumciziei, cînd adolescenții dansau cu pulpele pătate de sînge închegat, erau ciocnite una de alta niște pietre sonore, care produceau o muzică asemănătoare cu a marilor cascade îmblînzite. In orașul sfînt Widah, oamenii se închinau Șarpelui, reprezentării mistice a roții eterne precum și zeilor care domneau în lumea vegetală și care obișnuiau să apară, uzi și lucioși, în stufărișurile de pe marginea lacurilor sălcii.

Calul, istovit, căzu în genunchi. Și se auzi un urlet prelung și sfîșietor, care zbură pe deasupra caselor vecine, clătinînd palmierii. Mîna stîngă a lui Mackandal, vîrîtă pînă la umăr, odată cu snopul de trestii, fusese apucată și rămăsese prinsă de cilindrii învîrtiți cu o viteză neașteptată. In hîrdăul în care se strîngea sucul de trestie-de-zahăr, se lățea tot mai mult o pată de sînge. Apucînd un cuțit, Ti Noël reteză curelele care legau calul de axul teascului. Intr-o clipă, sclavii de la tăbăcărie năpădiră moara. Veni și stăpînul. Soseau și cei ce lucrau la *bucán*[1] și cei de la uscătoria de cacao. Acuma Mackandal își trăgea brațul zdrobit, făcînd să se rotească cilindrii în sens invers. Cu mîna dreaptă încerca să-și miște un cot, o încheie-

---

[1] Cuptor cu foc mocnit în care se afumă carnea.

tură care nu-l mai ascultau. Privirea lui, îndobitocită de durere, părea că nu mai înțelege ce se petrece. Cîțiva începură să-i apese la subsuoară un ghem de sfoară, ca să oprească hemoragia. Stăpînul porunci să fie adusă piatra de ascuțit, pentru pregătirea cuțitului care urma să fie folosit la amputare.

3

CE DESCOPERA MÎNA

Fiindcă nu mai putea fi folosit la munci mai de soi, Mackandal se pomeni trimis cu vitele la păscut. Înainte de revărsatul zorilor, el scotea vacile din țarcuri și le mîna către munte, pe povîrnișurile umbrite unde creștea o iarbă deasă, pe care roua stăruia pînă dimineața, tîrziu. Culcat pe burtă și privind vitele care se împrăștiau agale, păscînd trifoiul, Mackandal simți cum se trezește în el un interes nemaipomenit pentru viața unor anumite ierburi de care toți se feriseră totdeauna. Lungit la umbra unui roșcov, sprijinindu-se în cotul brațului valid, negrul mandinga scotocea cu singura lui mînă printre ierburile cunoscute, căutîndu-le pe cele a căror existență o disprețuise pînă atunci și cărora tot pămîntul le dădea

naştere. Şi descoperea cu uimire viaţa tainică a unor soiuri singuratice, cărora le plăcea să se ascundă, să se facă una cu mediul înconjurător, verzi în mijlocul verdelui, şi care erau prietene ale gîndăceilor ce se fereau din calea furnicilor. Mîna scotea la iveală tulpini de mei uriaş, ierburi de pucioasă, fire minuscule de usturoi, liane care ţeseau plase printre bolovani, tufe solitare cu frunze catifelate care asudau noaptea, mimoze care-şi strîngeau frunzuliţele la simpla vibraţie a glasului omenesc, capsule care explodau la amiază, trosnind ca unghiile cînd zdrobesc purici, liane tîrîtoare căutînd umbra ca să se împletească acolo, formînd pînze cleioase. Vegetalele acestea încîlcite produceau uneori usturimi, iar alteori umflau capul celui ce se odihnea la umbra lor. Ciuperci cu miros de lemn putred, de vin oţeţit, de beci, de boală. Ciuperci alungindu-se ca nişte urechi sau ca nişte limbi de vacă, ciuperci arătîndu-şi cărnurile aspre mustind de sevă sau deschizîndu-şi umbrelele dungate, iscînd alveole seci în care locuiau broaşte ce priveau ţintă sau dormeau fără să clipească. Negrul mandinga desfăcea cu degetele vreo pulpă de ciupercă şi îşi apropia de nas miazma ei otrăvită. Apoi îşi întindea mîna spre botul vreunei vaci, dîndu-i-o s-o miroasă. Dacă vita cu ochi speriaţi îşi trăgea

capul răsuflînd adînc, Mackandal începea să caute ciuperci din soiul acela și să le stringă în trăistuța de piele netăbăcită, pe care o purta legată de gît.

Sub cuvînt că duce caii la scăldat, Ti Noël obișnuia să se depărteze ceasuri întregi de conacul lui Lenormand de Mezy, ca să se întîlnească cu ciungul. Și porneau atunci amîndoi către marginea văii, unde pămîntul era plin de gropi, iar poala muntelui ciuruită de scorburi adînci. Acolo poposeau la cocioaba unei bătrîne care trăia singură și pe care veneau s-o vadă oameni de foarte departe. Pe pereții cocioabei se aflau felurite săbii prinse între steaguri roșii cu ciucuri grei, cîteva obiecte de fier, bucăți de meteorit și lanțuri de aramă, de care erau legate linguri mucegăite, puse ca să-i alunge pe baronul Samedi, pe baronul Picant, pe baronul La Croix și alte duhuri stăpînitoare ale cimitirelor. Mackandal îi arăta bătrînei Maman Loi frunzele, ierburile și probele adunate în sac. Vrăjitoarea le cerceta cu grijă, pe unele stringîndu-le între degete și mirosindu-le, iar pe altele aruncîndu-le. Uneori vorbeau îndelung despre animale năzdrăvane, cu obîrșie omenească, și despre oameni pe care anumite vrăji îi înzestrau cu puteri licantro-

pice[1]. Vorbeau despre femei violate, despre feline mari care noaptea își schimbau graiul în răget. Odată, cînd ajunsese la mijlocul unei povestiri, Maman Loi amuți pe neașteptate și, răspunzînd parcă unei porunci tainice, alergă în bucătărie și-și muie brațele într-o oală plină cu ulei clocotit. Ti Noël văzu atunci cît de nepăsătoare îi rămăsese fața și, lucru și mai de neînțeles, văzu că brațele vrăjitoarei, după ce se zvîntaseră de ulei, nu aveau pe ele nici urmă de bășici sau de arsuri, cu tot sfîrîitul îngrozitor de carne friptă pe care îl auzise cu puțin înainte. Pentru că Mackandal părea că privește toate acestea cu cel mai desăvîrșit calm, Ti Noël se căzni și el să-și ascundă uimirea. Iar discuția dintre vrăjitoare și negrul mandinga continuă liniștită, cu pauze mari, în care amîndoi păreau că privesc departe.

Intr-o zi, Ti Noël și Mackandal prinseră un cîine din haitele de vînătoare ale lui Lenormand de Mezy. Ti Noël priponi cîinele, strîngîndu-l între picioare și ținîndu-l de urechi, iar Mackandal îi frecă botul cu o piatră pe care zeama unei ciuperci o colorase în galben-deschis. Cîinele își contractă mușchii, trupul îi

---

[1] Aici: puteri supranaturale, prin care oamenii se transformă în diferite viețuitoare. Licantropia (variantă a zoantropiei) — manie în care bolnavul se crede lup.

fu imediat scuturat de convulsii violente, și căzu pe spate cu labele țepene și cu colții rînjiți. În seara aceea, pe cînd se întorceau la conac, Mackandal zăbovi multă vreme privind teascurile, uscătoriile de cacao și de cafea, atelierul unde se prepara indigoul, forjele, rezervoarele de apă și *bucán*-ele.

„A sosit clipa", își spuse el.

A doua zi îl căutară zadarnic. Ca să dea o pildă negrilor, stăpînul organiză urmărirea, dar nu stărui prea mult. Un sclav ciung nu valorează mare lucru. Altminteri, era îndeobște cunoscut faptul că orice negru mandinga e un fugar din născare. A spune mandinga însemna a spune răzvrătit, rebel, diavol. De aceea, cei din regatul francez îi cotau foarte prost pe negrii mandinga în piețele de sclavi. Ticăloșii ăștia visau să fugă la munte. Și apoi, cum de jur împrejur se aflau numai moșii, ciungul nu putea să ajungă prea departe. Cînd l-or aduce înapoi, o să fie pus la cazne în fața sclavilor, ca pildă. La urma urmei, un ciung nu e decît un ciung, și ar fi fost o neghiobie să riști pierderea unei perechi de cîini de rasă bună, pe care, oricum, Mackandal tot ar fi încercat să-i amuțească printr-o lovitură de *machete*[1].

---

[1] *Machete* — cuțit lung, cu care se taie de obicei trestia-de-zahăr (pronunțat : *macete*).

4
NUMARATOAREA

Ti Noël era tare mîhnit de dispariţia lui Mackandal. Dacă i-ar fi propus să fugă împreună, ar fi acceptat cu dragă inimă să-l slujească pe mandinga. Aşa, se gîndea că ciungul îl socotise prea nevrednic ca să-i împărtăşească planurile lui. În nesfîrşitele nopţi de nesomn, flăcăul, îndurerat de gîndurile acestea, se ridica din ieslea în care dormea şi îmbrăţişa plîngînd gîtul armăsarului normand, înfundîndu-şi faţa în coama lui umedă, care parcă mai păstra în ea mirosul rîului, rămas de la scaldă. Plecarea lui Mackandal însemna plecarea întregii lumi evocate de povestirile lui. Odată cu el, se duseseră şi Kankán Muza şi Adonhueso, pieriseră şi regii adevăraţi, şi Curcubeul de la Widah. Fiindcă viaţa i se părea acum lipsită de orice sens, Ti Noël se plictisea cumplit în timpul repaosului de duminică şi rămînea cu vitele lui, ale căror urechi şi picioare le curăţa totdeauna bine de căpuşe. Astfel trecu tot anotimpul ploios.

Într-o bună zi, cînd apele se întoarseră în matcă, Ti Noël o întîlni lîngă grajduri pe bătrîna din munte. Vrăjitoarea îi aducea veşti

de la Mackandal. A doua zi în zori flăcăul pătrunse într-o grotă cu gura îngustă și cu numeroase stalagmite care coborau spre o peșteră mai adîncă, cu pereții acoperiți de lilieci ce atîrnau prinși de picioare. Peștera aceea era podită cu un strat gros de guano, în care zăceau resturile a nenumărate vietăți, laolaltă cu oase de pește pietrificate. Mai spre centrul peșterii, Ti Noël observă cîteva ulcele de lut, din pricina cărora plutea în penumbra umedă a locului un miros acru și greu. Deasupra unor burdufuri de brînză se aflau puse de-a valma niște piei de șopîrlă. O piatră mare și cîțiva bolovani rotunzi și netezi fuseseră folosiți de curînd la măcinat. Pe un trunchi netezit cu *machete*-le în toată lungimea lui, se afla deschis un registru de contabilitate, furat de la casierul moșiei. Pe paginile registrului se înșiruiau semne groase, făcute cu tăciunele. Ti Noël se gîndi fără voie la prăvăliile negustorilor de plante din Cap Français, pline cu pive mari, cu teancuri de rețete puse pe pupitre, cu borcane pline de nucă vomică[1] și *assa foetida*[2], cu mănunchiuri de ierburi pentru lecuirea gingiilor.

---

[1] *Nucă vomică* — fructele arborelui *Strychnos nux vomica*, ce crește sălbatic în India, Indochina, Australia etc.

[2] *Assa foetida* — preparat farmaceutic extras din rădăcinile diferitelor specii din genul ferula, familia umbeliferelor, cu miros respingător și gust amar.

Mai lipseau doar scorpionii de mare puşi în spirt, trandafirii în oţet şi acvariul cu lipitori vii.

Mackandal slăbise. Muşchii îi stăteau parcă lipiţi pe oase şi făceau ca torsul să-i apară puternic reliefat. Dar pe faţa lui, care la licărirea luminării avea reflexe măslinii, plutea o bucurie calmă. Fruntea îi era legată cu o şuviţă de pînză stacojie, împodobită cu mătănii. Ceea ce-l miră mai mult pe Ti Noël fu descoperirea muncii îndelungate şi răbdătoare pe care negrul mandinga o continuase fără întrerupere din noaptea în care fugise. Ai fi zis că Mackandal trecuse pe la toate moşiile din vale, rînd pe rînd, luînd legătură directă cu cei ce lucrau acolo. Ştia, de pildă, că putea să conteze pe Olain grădinarul, pe Romaine bucătăreasa sclavilor de la barăci şi pe Jean Pierrot de la atelierul de indigo al lui Dondon; la moşia lui Lenormand de Mezy avea înţelegere cu cei trei fraţi Pongué, congolezii nouveniţi, cu negrul fula cel crăcănat şi cu Marinette, mulatra care odinioară dormise în patul stăpînului, iar apoi fusese trimisă la spălătorie cînd sosise pe moşie o oarecare *mademoiselle* de la La Martinière, măritată prin procură într-o mănăstire din Le Havre şi îmbarcată pentru colonii. Luase legătura cu cei doi ango-

lezi stabiliţi dincolo de muntele Mitra Episcopului şi ale căror pulpe dungate mai păstrau încă urmele fierului roşu aplicat drept pedeapsă pentru că furaseră rachiu. Cu litere pe care numai el singur putea să le descifreze, Mackandal notase în registru numele lui Bocor de la Millot şi chiar numele unor călăuze ale cirezilor de vite, care puteau să-i folosească, la nevoie, pentru trecerea munţilor şi pentru luarea legăturii cu oamenii de la Artibonite.

În ziua aceea Ti Noël află ce dorea ciungul de la el. Iar în duminica următoare, cînd se întorcea de la biserică, stăpînul află că cele mai bune vaci de lapte de pe moşie, cele cu coada albă, aduse de la Rouen, trăgeau să moară pe propriul lor băligar, vărsîndu-şi fierea. Ti Noël îi explică stăpînului că vitele aduse din ţări depărtate, uneori, cînd merg la păscut, iau drept ierburi bune unele plante care le otrăvesc sîngele.

5

PROHODUL

Otrava se tîra pe Cîmpia de Nord, invadînd grajdurile şi ţarcurile. Nu pricepea nimeni cum de izbutea să înainteze prin ierburi şi lucernă,

cum pătrundea în stogurile de nutreț și cum se urca în iesle. Fapt e că vacile, boii, vițeii, caii, oile piereau cu sutele, acoperind întregul ținut cu o duhoare de hoit care nu se mai termina. În fiecare seară erau aprinse ruguri uriașe, iar fumul gros, mirosind a grăsime arsă, se tîra pe jos înainte de-a se statornici pe maldărele de capete negre, de oase carbonizate și de copite înroșite în foc. Cei mai iscusiți negutători de ierburi din Cap Français căutau zadarnic frunza, rășina sau acel ceva care ar fi putut să poarte molima. Vitele continuau să se prăbușească cu pîntecele umflat, înconjurate de zumzetul muștelor verzui. Acoperișurile caselor se umpluseră de păsări mari, negre, cu capul pufos; păsările acestea pîndeau clipa cînd să se repeadă și să spargă cu o izbitură de cioc pieile întinse la maximum, în care dospeau alte putreziciuni.

Curînd se află cu spaimă că otrava pătrunsese și în case. Într-o după-amiază, pe cînd își lua gustarea, stăpînul moșiei de la Coq-Chante, fără să fi simțit mai nainte nici cea mai slabă urmă de durere, se prăbuși deodată, tîrînd după el pendula pe care tocmai o întorcea. Pînă cînd să ajungă știrea la moșiile vecine, alți cîțiva proprietari căzură fulgerați de otrava care pîndea, parcă ghemuită, ca să

se poată repezi mai bine, în opaițe, în oalele cu supă, în sticluțele cu medicamente, în pîine, în vin, în fructe și în sare. Cît era ziua de mare, se auzea sinistrul bocănit al coșciugelor bătute în cuie. La fiecare răscruce de drum întîlneai cîte un alai de înmormîntare. În bisericile din Cap Français nu se mai cîntau decît prohoduri, iar împărtășania sosea întotdeauna prea tîrziu, însoțită de dangăte depărtate, care vesteau alte morți. Preoții trebuiau să scurteze slujbele, ca să poată trece pe la toate familiile îndoliate. Pe întreaga vale răsuna lugubru același dangăt funerar, devenit acum marele imn al spaimei. Spaima aceasta slăbea carnea pe trupuri și strîngea gîtlejurile. La umbra crucilor de argint, purtate de colo-colo pe drumuri, otrava verde, galbenă sau incoloră continua să se tîrască, pătrunzînd prin hornurile bucătăriilor, se lipea de laturile ușilor încuiate, ca o iederă cu neputință de stăvilit și care căuta umbra ca să facă umbre din trupuri. După rugăciunile de implorare, urmau prohodurile, însoțite ceas cu ceas de isonurile dascălilor.

Înnebuniți de spaimă, amețiți de vin, fiindcă nu mai îndrăzneau să încerce apa fîntînilor, proprietarii loveau și schingiuiau sclavii, căutînd o explicație. Dar otrava continua să secere familiile, ucigînd vîrstnici și copii, fără ca sluj-

bele popilor, sfaturile medicilor, făgăduielile făcute sfinţilor sau vrăjile neputincioase ale unui marinar breton, necromant şi vraci, să poată opri înaintarea tainică a morţii. Grăbindu-se parcă fără voia ei să ocupe ultima groapă liberă din cimitir, doamna Lenormand de Mezy muri în duminica Rusaliilor, la cîteva minute după ce gustase dintr-o portocală grozav de frumoasă, pe care o creangă mult prea binevoitoare i-o pusese la îndemînă. In toată valea fu proclamată stare de asediu. Toţi cei întîlniţi după apusul soarelui pe cîmp sau în apropierea caselor erau doborîţi cu focuri de flintă, fără să fie somaţi. Garnizoana din Cap Français defilă pe străzi, ca un avertisment ridicol pentru intangibilul inamic. Dar otrava continua să ajungă la guri pe căile cele mai neaşteptate. Intr-o bună zi, cei opt membri ai familiei Du Periguy o găsiră într-un butoiaş pe care chiar ei îl aduseseră de pe o corabie de curînd ancorată. Ţinutul era năpădit de hoituri.

Intr-o după-amiază, speriat de ameninţarea că i se va vîrî o încărcătură de pulbere în şezut, negrul fula cel crăcănat îşi dădu drumul la gură: domnul otrăvii era Mackandal ciungul, devenit mare *houngan*, adică mare căpetenie a ritului *radá* şi înzestrat cu puteri nemaipomenite de către zeii cei mari.

Căpeteniile de pe Țărmul de dincolo de Ocean îl investiseră cu autoritatea supremă, și el pornise lupta necruțătoare a nimicirii. Fusese ales ca să termine cu albii și să creeze în Santo-Domingo o mare împărăție a negrilor liberi. Mii de sclavi erau de partea lui. Și nimeni n-avea să mai poată opri înaintarea otrăvii. Această descoperire stîrni o furtună de biciuiri pe întreaga moșie. Imediat ce pulberea aprinsă de o mînă furioasă împrăștie mațele negrului care vorbise, un sol porni în grabă spre Cap Français. În aceeași seară fură mobilizați pentru urmărirea lui Mackandal toți oamenii disponibili. Cîmpia, duhnind a carne înverzită, a copite arse și a viermi, se umplu de lătraturile cîinilor și de blestemele oamenilor.

6

METAMORFOZELE

Cîteva săptămîni în șir, soldații din garnizoana de la Cap Français și patrulele formate din proprietari, contabili și vechili scotociră ținutul desiș după desiș, tufă după tufă, stufăriș după stufăriș, fără să dea de urma lui

Mackandal. Pe de altă parte, otrava, căreia i se aflase originea, își încetase înaintarea, întorcîndu-se în vasele de lut de unde pornise și pe care ciungul pesemne că le îngropase undeva, ca să se prefacă în spumă, în marea noapte a pămîntului, căci noapte a pămîntului era pentru atîtea vieți. Cîinii și oamenii coborau seara din munte năpădiți de sudorile oboselii și ale necazului. Acum, moartea își reluase ritmul ei de totdeauna, mai grăbit doar de molimile din ianuarie sau de frigurile trezite de ploi. Proprietarii, nevoiți să trăiască laolaltă cu soldații, își petreceau timpul bînd rachiu și jucînd cărți. Intre cîntece fără perdea și șmecherii la jocurile de cărți, mai ciupeau în treacăt sînii negreselor care aduceau pahare curate și evocau isprăvile vitejești ale străbunilor care participaseră la jefuirea Cartagenei Indiilor[1] sau își înfundaseră mîinile în tezaurul coroanei spaniole pe vremea cînd Piet Hein[2], cel cu un picior de lemn, săvîrșise în apele cubane fabuloasa faptă vitejească visată de pirați timp de peste două secole. La mesele pătate cu vin, în pauzele

---

[1] Cartagena, important oraș în Columbia, întemeiat de Pedro de Heredia în 1533 și numit pe atunci Cartagena Indiilor. Azi capitala provinciei cu același nume.

[2] *Pieter Pieterzoon Hein* (1577—1629), amiral olandez care a capturat în 1628, la Matanzas, lîngă țărmul cuban, flota spaniolă ce venea din America încărcată cu bogății fabuloase.

jocului de cărţi, proprietarii propuneau să închine paharul în cinstea lui Esnambuc, a lui Bertrand d'Ogeron, a lui Du Rausset şi a celorlalţi bărbaţi de seamă care creaseră pe socoteala şi pe riscul lor colonia, făcînd legi fără să se lase vreodată intimidaţi de edictele tipărite la Paris sau de gingaşele dojeni ale Legii negre. Adormiţi în coteţele lor, cîinii, cu zgărzile la gît, se odihneau.

Raitele pentru urmărirea lui Mackandal, făcute şi pînă acum fără prea mare tragere de inimă şi întrerupte de sieste şi de gustări la umbra pomilor, se răreau din ce în ce. Trecuseră cîteva luni fără să se poată afla nimic despre ciung. Unii îl credeau refugiat în centrul ţării, pe înălţimile acoperite de nori ale podişului central, unde negrii dansau *fandango*[1], acompaniindu-se cu castaniete. Alţii afirmau că marele *houngan* plecase pe-o goeletă şi că acum opera în regiunea Jacmal, unde mulţi cultivatori mureau fiindcă gustau sarea. Cu toate acestea, sclavii vădeau o voioşie cu adevărat sfidătoare. Niciodată pînă atunci nu loviseră tobele cu atîta avînt cei puşi să ritmeze treieratul porumbului sau tăiatul trestiei-de-za-

---

[1] *Fandango* — vechi dans spaniol, cu acompaniament de ghitară şi castaniete, răspîndit îndeosebi în Andalucia.

hăr. Noaptea, în barăcile și în cocioabele lor, negrii își împărtășeau cu nespusă bucurie cele mai ciudate vești: unul văzuse o șopîrlă verde încălzindu-și spinarea pe acoperișul uscătoriei de tutun; altul văzuse un fluture de noapte zburînd ziua în amiaza mare; se povestea că un dulău cu părul zburlit străbătuse casa în goană, purtînd între colții săi un picior de cerb; o pasăre de mare fusese văzută tocmai aici, unde oceanul e-atît de departe, scuturîndu-și păduchii din aripi pe deasupra bolții de viță din fundul curții.

Și toți susțineau că șopîrla verde, fluturele de noapte, dulăul necunoscut, ciudata pasăre de mare erau simple deghizări. Înzestrat cu harul de-a se preface în animal copitat, în pasăre, în pește sau în insectă, Mackandal, după spusele lor, vizita necontenit moșiile din vale, ca să-și cerceteze credincioșii și să vadă dacă mai speră în reîntoarcerea lui. Trecînd din metamorfoză în metamorfoză, ciungul se afla pretutindeni, redobîndindu-și integritatea corporală de cîte ori lua chip de animal. Într-o zi cu aripi, în altă zi cu labe, galopînd sau tîrîndu-se, Mackandal luase în stăpînire cursul apelor subterane, peșterile de pe coasta mării, coroanele arborilor și domnea peste întreaga insulă. Acuma puterea lui era nemărginită. Putea la fel de ușor

să fecundeze o iapă, să se odihnească la umbra deasă a unui copac sau la răcoarea unui havuz, să se așeze pe crengile subțiri ale unui salcîm aromat sau să se lipească de gaura vreunui lacăt. Cîinii nu-l lătrau, umbra și-o schimba după cum îi plăcea. Se zicea că în urma trecerii lui, o negresă născuse un prunc cu fața de mistreț. Noaptea, marele *houngan* obișnuia să apară pe drum, sub înfățișarea unui țap negru cu ciucuri în coarne. Intr-o bună zi el va da semnalul marii răscoale, iar căpeteniile de dincolo de Ocean, în frunte cu Damballah, cu Domnul drumurilor, cu Ogún, zeul fierului, vor aduce fulgerul și tunetul și vor dezlănțui un ciclon care va desăvîrși cele făcute de oameni. In ziua aceea — spunea Ti Noël — sîngele albilor va curge pînă la rîurile de unde zeii Loas, beți de bucurie, îl vor sorbi pe brînci pînă cînd își vor umple plămînii.

Patru ani ținu așteptarea aceasta înfrigurată, fără ca negrii să obosească ascultînd cu urechile ciulite, clipă de clipă, dacă nu cumva răsună în munți trîmbițele care aveau să dea de veste tuturor că Mackandal și-a încheiat ciclul metamorfozelor și că, puternic și viguros, cu testicule ca de piatră, s-a întors să se statornicească pe picioare de om.

7

INTRUCHIPAREA OMENEASCĂ

După ce o ţinuse cîtva timp în casă, ca ibovnică, pe Marinette, spălătoreasa, *monsieur* Lenormand de Mezy, peţit de parohul de Limonade, se însurase din nou, cu o văduvă bogată, şchioapă şi bisericoasă. Iată de ce, cînd se porni să sufle primul vînt dinspre miazănoapte, în luna aceea de decembrie, slugile, conduse de bastonul stăpînei, începură să aşeze în casă sfinţii de Provence în jurul unei grote de ipsos care încă mai mirosea a clei proaspăt; grota urma să fie luminată în noaptea de Crăciun, sub firida unei uşi. Toussaint, cel priceput la lucrări în abanos, cioplise nişte crai de lemn; dar cum îi cioplise mult prea mari faţă de restul ansamblului, nu era chip să-i potrivească aşa cum s-ar fi cuvenit, mai ales din pricina albului ochilor craiului Baltazar. Craiul Baltazar, făcut dinadins mai mare decît ceilalţi crai, avea nişte ochi bulbucaţi, care parcă ieşeau din noaptea abanosului ca ochii acuzatori ai unui înecat. In alţi ani, Ti Noël şi ceilalţi sclavi de pe moşie asistau la pregătirile de Crăciun amintindu-şi că se apropia ziua darurilor de sfîrşit de an, că se apropiau slujbele religioase de la miezul

nopții, că vizitele și ospețele stăpînilor aveau să mai slăbească puțin asprimea disciplinei, și că, astfel, va fi mai ușor să capeți vreo ureche de porc de la bucătărie, vreun pahar cu vin de la canaua butoiului, sau să intri noaptea în baraca femeilor din Angola, de curînd cumpărate și pe care stăpînul voia să le împerecheze după sărbători, cu slujbă creștinească. De data aceasta, însă, Ti Noël știa că n-o să mai fie de față cînd se vor aprinde lumînările și vor străluci podoabele aurite ale grotei de ipsos. Acum el se afla departe, foarte departe: o ștersese la serbarea organizată pe moșia Dufrené, unde negrii aveau să primească fiecare cîte un ulcior de rachiu, în cinstea nașterii primului urmaș al stăpînului.

Roulé, roulé, Congoa roulé!
Roulé, roulé, Congoa roulé!
A fort ti fille ya densé congo ya-ya-ró!

Trecuseră mai bine de două ceasuri de cînd tobele bubuiau la lumina torțelor, iar femeile repetau ritmic, săltînd din umeri, gestul neîntrerupt al spălătoreselor, cînd un fior făcu să tremure o clipă glasurile cîntăreților. De după toba-mamă se ivise întruchiparea omenească a lui Mackandal. Mackandal, negrul mandinga.

Mackandal, redevenit om. Mackandal, ciungul, Mackandal, reîntruchipat. Mackandal, care trecuse prin atîtea. Nu-l salută nimeni, dar privirea lui întîlni privirile tuturor, iar ulcioarele cu rachiu începură să zboare din mînă în mînă spre mîna lui unică, pe care o întinsese nerăbdător să-şi potolească setea ce-l chinuise vreme îndelungată. Ti Noël îl vedea pentru prima dată după sfîrşitul ciclului de metamorfoze. Mackandal părea că păstrase cîte ceva din toate tainicele lui transformări, cîte ceva din toate învelişurile de solzi, de păr negru sau moale ale animalelor al căror chip îl luase. Barba lui avea ascuţituri feline, ochii i se săltaseră puţin spre tîmple, ca la păsările al căror chip îl folosise. Femeile treceau necontenit, în sus şi-n jos, prin faţa lui, sucindu-şi trupurile în ritmul dansului. Dar în aer pluteau atîtea întrebări, încît, fără ca oamenii să se vorbească între ei, se uniră într-un *yanvalou* puternic şi solemn, rostit în ritmul tobei. După o aşteptare de patru ani încheiaţi, cîntarea se transforma în tabloul nesfîrşitelor mizerii îndurate:

Yenvalou moin Papá!
Mouin pas mangé q'm bambó
Yenvalou, Papá, yanvalou moin!
Ou, vlai moin lavé chaudier,
Yenvalou, Papá, yanvalou moin!

Va mai trebui să spăl cazanele? Va mai trebui să mănînc numai bambus? Ca izvorîte din adîncul sufletului, întrebările se înmănuncheau, căpătînd laolaltă sunetul geamătului sfîşietor al popoarelor mînate în surghiun ca să clădească mausolee, turnuri şi ziduri nesfîrşite. O, tată, tată al meu, lung mai e drumul! O, tată, tată al meu, lung mai e chinul! De atîtea vaiete, Ti Noël uitase că albii au urechi. In ograda conacului Dufrené, în clipa aceea, toate muschetele, flintele şi pistoalele scoase din panoplia salonului erau încărcate cu pulbere pentru focurile de artificii. Pentru paza împotriva cine ştie cărui atac neprevăzut, fusese păstrată doar o rezervă de cuţite, pumnale şi buzdugane, lăsate în grija unor femei. Iar femeile acelea se cufundaseră toate în acatiste şi în rugăciuni pentru prinderea negrului mandinga.

8

MARELE ZBOR

Intr-o zi de luni, în ianuarie, cu puţin înainte de revărsatul zorilor, sclavii din Cîmpia de Nord începură să intre în oraşul Cap Français.

Conduşi de stăpîni şi de vechili călări, escortaţi de gărzi în ţinută de campanie, sclavii înnegreau încetul cu încetul piaţa unde tobele militare băteau în ritm solemn. Cîţiva soldaţi îngrămădeau vreascuri la picioarele unui stîlp de *quebracho*[1], pe cînd alţii aţîţau focul. La uşa catedralei, guvernatorul, împreună cu judecătorii, cu funcţionarii regali şi cu ceilalţi slujbaşi de seamă ai autorităţilor coloniale şedeau pe fotolii mari, roşii, la umbra unei pînze de doliu, prinsă pe prăjini. În toate balcoanele se agitau umbre cu voioşia fremătătoare a florilor de pe pervazurile ferestrelor; ca într-o imensă sală de teatru, doamnele conversau de la o lojă la alta, cu glasuri încîntător de emoţionate, şi-şi fluturau evantaiele şi manşoanele. Cei ale căror case dădeau spre piaţă pregătiseră băuturi răcoritoare pentru invitaţi. Jos, în piaţă, negrii, din ce în ce mai înghesuiţi şi mai asudaţi, aşteptau spectacolul rînduit pentru ei; un spectacol de gală destinat negrilor, un spectacol pentru a cărei pompă fuseseră sacrificate sume uriaşe. Pentru ca, de data aceasta, litera legii să fie scrisă cu foc, şi nu cu sînge. Luminile aprinse numai ca să fie ţinute minte costau bani cu nemiluita.

---

[1] *Quebracho* — arbore din America ecuatorială, al cărui lemn tare, rezistent la apă, se foloseşte în construcţii navale.

Deodată toate evantaiele se strînseră o clipă. In spaţiul ocupat de tobele militare se lăsă o tăcere adîncă. Imbrăcat cu nişte pantaloni dungaţi, cu pieptul gol acoperit de funii şi de noduri şi plin de răni proaspete, lucitoare, Mackandal înainta spre centrul pieţii. Stăpînii cercetară din ochi feţele sclavilor, dar negrii vădeau o indiferenţă sfidătoare. Ce ştiu albii despre treburile negrilor? In ciclurile lui de metamorfoze, Mackandal se cufundase adesea în lumea tainică a gîzelor, luîndu-şi ca răsplată pentru lipsa unui braţ cîteva piciorușe de gîndac, patru aripi sau o pereche de antene lungi. Fusese muscă, miriapod, fluture, termită, păianjen, vaca-domnului şi chiar licurici cu lumini verzi, imense. Cînd va sosi momentul hotărîtor, funiile care îl strîng acum pe mandinga, lipsite de corpul în jurul cărora sînt încolăcite, vor păstra o clipă conturul unui trup omenesc şi vor aluneca apoi de-a lungul stîlpului. Iar Mackandal, transformat în bondar, îşi va lua zborul şi se va aşeza pe tricornul comandantului trupelor, ca să se bucure de năucirea albilor. Lucrul acesta stăpînii nu-l mai ştiau: de aceea risipiseră ei atîţia bani cu organizarea spectacolului cu totul inutil care avea să le scoată la iveală completa neputinţă de a lupta împotriva unui om uns de către marii Loas.

Mackandal fusese legat cu spatele de stîlpul de tortură. Călăul luă cu cleştele un tăciune aprins. Repetînd gestul pe care îl studiase din ajun în fața oglinzii, guvernatorul îşi scoase din teacă sabia de paradă şi dădu ordin să fie executată sentința. Focul rugului începu să urce spre trupul ciungului, pîrjolindu-i picioarele. In clipa aceea, Mackandal îşi agită ciotul brațului nelegat, cu un gest amenințător, pe care schilodirea nu-l făcea mai puțin cumplit, şi, umflîndu-şi brusc pieptul, începu să strige incantații necunoscute şi nedesluşite. Legăturile îi căzură; corpul negrului țîşni în aer, zbură pe deasupra capetelor şi se cufundă în talazurile negre ale mulțimii de sclavi. De pretutindeni, un singur strigăt făcu să răsune piața:

— *Mackandal sauvé!*[1]

Şi urmă învălmăşeala şi larma. Gărzile începură să lovească cu paturile armelor în negrii care strigau şi care păreau că nu mai încap între case şi că se urcă spre balcoane. Iar zarva, urletele şi tulburarea crescuseră într-atîta, încît abia cîțiva îl mai văzură pe Mackandal ținut de zece soldați şi vîrît cu capul în foc, pe cînd o flacără îi aprinsese părul înecîndu-i ultimul strigăt. Cînd negrii se potoliră, rugul ardea normal, ca orice foc făcut cu lemne bune,

[1] *Mackandal salvat!* (În franceză în original.)

iar briza venită dinspre mare ridica o pală de fum domoală spre balcoanele în care doamnele, mai adineauri leşinate, începuseră să-şi revină în simţiri. Acuma nu mai era nimic de văzut.

In seara aceea negrii se întoarseră la moşii rîzînd tot drumul. Mackandal îşi ţinuse făgăduinţa de-a rămîne în împărăţia lumii acesteia. Incă o dată Marile Duhuri de pe Celălalt Ţărm îşi băteau joc de albi. Şi pe cînd *monsieur* Lenormand de Mezy, cu scufa de noapte pe cap, discuta cu pioasa lui soţie despre lipsa de sensibilitate a negrilor faţă de supliciul unui seamăn de-al lor şi scotea din aceasta cîteva idei filozofice privind inegalitatea raselor omeneşti, idei pe care îşi propunea să le dezvolte într-un discurs plin de citate latineşti, Ti Noël lăsa însărcinată cu gemeni o fată de la bucătărie, tăvălind-o de trei ori într-o iesle din grajdul de cai.

PARTEA A II-a

I

FIICA LUI MINOS ȘI A PARSIFAEI[1]

Curînd după moartea celei de-a doua soții a lui *monsieur* Lenormand de Mezy, Ti Noël avu prilejul să meargă la Cap Français, ca să aducă de-acolo niște podoabe vestimentare comandate la Paris. În anii aceia orașul progresase uimitor. Aproape toate casele aveau cîte două caturi cu balcoane largi de jur împrejur și cu portaluri înalte, împodobite cu zăvoare și cu balamale în formă de trifoi, făcute din fier forjat. În oraș existau sumedenie de croitori, pălărieri, modiști,

[1] *Minos* — în mitologia greacă, erou cretan, fiul lui Zeus și al Europei, pomenit de Homer ca primul rege al Cretei. *Parsifae*, soția lui Minos, cu care a avut mai mulți copii: Ariana, Fedra, Glaucos etc.

peruchieri; într-o prăvălie se vindeau viori și flaute, precum și partituri muzicale, cuprinzînd contradansuri și sonate. Librarul pusese în vitrină ultimul număr al ziarului *Gazette de Saint Domingue*, tipărit pe hîrtie subțire, cu paginile încadrate în viniete care închipuiau frunze de trestie. Și pentru ca luxul să fie și mai mare, pe strada Vaudreuil se deschisese un teatru de dramă și operă. Prosperitatea aceasta favoriza îndeosebi strada Spaniolilor, unde toți străinii cu dare de mînă veneau să viziteze ospătăria „La Corona", pe care Henri Christophe, maestru bucătar, o cumpărase de curînd de la fosta proprietăreasă, *mademoiselle* Mangeon. Bucatele negrului erau lăudate pentru garniturile lor fără cusur, cînd era vorba de vreun client venit de la Paris, și pentru belșugul felurilor de *olla podrida*[1], cînd bucătarul voia să satisfacă pofta vreunui spaniol venit de pe cealaltă coastă a insulei și îmbrăcat în haine atît de demodate, încît păreau mai degrabă veșmintele unui vechi corsar. Henri Christophe, gătit cu boneta lui albă de bucătar, în mijlocul valurilor de aburi din bucătărie, se dovedea neîntrecut cînd punea la cuptor volovanul cu carne de broască-țes-

---

[1] *Olla podrida* — mîncare aproape nelipsită la masa spaniolilor.

toasă sau cînd pregătea la cald mămăliga de porumbel. Iar cînd punea mîna pe vasul de pregătit dulciuri, scotea nişte prăjituri a căror aromă se împrăştia pînă dincolo de strada Celor Trei Chipuri.

Rămas din nou singur, şi fără pic de consideraţie pentru amintirea răposatei lui soţii, *monsieur* Lenormand de Mezy se ducea din ce în ce mai des la teatrul din Cap Français, unde cîteva actriţe veritabile, venite de la Paris, cîntau arii de Jean-Jacques Rousseau[1] sau scandau cît se poate de nobil alexandrini tragici, ştergîndu-şi sudoarea după fiecare hemistih. In zilele acelea, un pamflet anonim, în versuri, biciuind nestatornicia unor anumiţi văduvi, aduse la cunoştinţa întregii lumi că un bogat proprietar de pe Cîmpie îşi desfăta nopţile cu voluptuoasa frumuseţe brună a unei oarecare *mademoiselle* Floridor, interpretă fără pic de talent a rolurilor de mîna a treia, veşnic distribuită în urma celorlalţi, dar mai iscusită decît multe altele în arta de a linguşi. La sfîrşitul unei stagiuni, stăpînul, convins de *mademoiselle* Floridor, plecă pe neaşteptate la Paris, lăsînd

[1] E vorba de Jean Rousseau, compozitor francez din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cunoscut ca autor al unui *Tratat de violă*.

conducerea moşiei pe mîna unei rude. Dar atunci se întîmplă ceva surprinzător: peste cîteva luni, *monsieur* Lenormand de Mezy simţi că îl cuprinde un dor din ce în ce mai pronunţat după soare, spaţiu, belşug, după domeniile lui, după negresele trîntite la marginea pîrîului; toate acestea îi dovediră că „întoarcerea în Franţa", pentru care muncise ani îndelungi, nu mai constituia pentru el cheia fericirii. Şi, după ce blestemase de atîtea ori colonia, după ce îi ponegrise clima, după ce criticase grosolănia francezilor stabiliţi acolo şi spiţa lor de aventurieri, stăpînul se întoarse la moşie, aducînd-o cu el pe actriţa respinsă de teatrele pariziene pentru puţinul talent dramatic de care dispunea. Şi astfel, în fiecare duminică, două echipaje măreţe împodobeau acum din nou drumurile Cîmpiei, îndreptîndu-se spre catedrală şi purtînd la spate lacheii în haine de sărbătoare. In partea dinapoi a berlinei domnişoarei Floridor — actriţa ţinea să fie numită după numele ei de teatru — zece mulatre, care păreau că nu-şi mai găsesc astîmpăr, gătite în rochii albastre, chicoteau cît puteau şi tremurau ca nişte iepe în călduri.

Astfel se scurseră douăzeci de ani. Ti Noël avea acum doisprezece copii cu una din bucă-

tărese. Moşia arăta mai înfloritoare ca oricînd. cu aleile ei mărginite de tufe de *ipecacuana*, şi cu viţa ei sălbatică, din care se scotea un vin acru. O dată cu bătrîneţea, Lenormand de Mezy ajunsese maniac şi beţiv. O erotomanie neîntreruptă îl făcea să pîndească la tot ceasul sclavele adolescente, a căror culoare îi excita simţurile. Şi era din ce în ce mai dornic să supună la cazne trupeşti bărbaţii pe care îi surprindea făcînd dragoste cu alte femei decît cu nevestele lor. La rîndul ei, suptă şi chinuită de paludism, actriţa îşi răzbuna înfrîngerea artistică poruncind să fie biciuite pentru te miri ce negresele care o spălau şi-o pieptănau. Uneori, seara, *mademoiselle* Floridor se îmbăta criţă. Şi nu rareori, în serile acelea, poruncea să fie treziţi din somn toţi negrii, pentru ca, la razele lunii, să declame în faţa lor, printre sughiţuri de beţivă, marile roluri pe care nu izbutise niciodată să le interpreteze. Îmbrăcată în costumele ei de confidentă sau de doamnă de onoare timidă, *mademoiselle* Floridor declama cu patos fragmentele „tari“ ale repertoriului :

Mes crimes, désormais, ont comblé la mesure.
Je respire à la fois l'inceste et l'imposture.

Mes homicides mains, promptes à me venger,
Dans le sang innocent brûlent de se plonger.[1]

Uluiți, fără să înțeleagă nimic, dar pricepînd după unele cuvinte legate și în creolă de greșeli a căror pedepse variau de la biciuire pînă la tăierea capului, negrii ajunseseră să creadă că doamna aceea săvîrșise neapărat multe păcate la vremea ei și că pesemne venise în colonie ca să scape de poliția din Paris, așa cum veniseră la Cap Français și alte tîrfe care aveau socoteli necurate cu metropola. Cuvîntul crimă suna cam la fel și în jargonul insular; toată lumea știa cum se numesc în franceză judecătorii; cît despre iad și despre dracii lui de culoare, cea de-a doua nevastă a lui Lenormand de Mezy, prigonitoare feroce a tuturor înclinărilor spre senzualitate, le vorbise îndeajuns negrilor. Dar nimic nu putea fi mai edificator decît cele mărturisite de femeia înveșmîntată în halat alb, străveziu la lumina torțelor.

Minos juge aux enfers tous les pâles humains.
Ah! combien frémira son ombre épouvantée
Lorsqu'il verra sa fille à ses yeux présentée,

---

[1] De-acum, crimele mele au depășit măsura.
Respir în același timp incestul și minciuna.
Mîinile mele ucigașe, gata să mă răzbune,
Ard să se scufunde în sînge nevinovat.
(Racine, *Phèdre*, act. IV, sc. VI)

Contrainte d'avouer tant de forfaits divers
Et des crimes peut-être inconnus aux enfers![1]

In fața atîtor imoralități, sclavii de pe moșia lui Lenormand de Mezy continuau să-l respecte pe Mackandal. Ti Noël le transmitea fiilor săi povestirile negrului mandinga, învățîndu-i cîntecele simple pe care le compusese în cinstea lui în ceasurile cînd peria și țesăla caii. Iar ciungul trebuia ținut minte cu atît mai mult cu cît, fiind acum depărtat de lumea aceasta, din pricina unor sarcini de seamă, avea să se reîntoarcă în ziua cînd toți se vor aștepta cel mai puțin.

2

MARELE LEGAMINT

Tunetele păreau că se frîng deasupra stîncilor Muntelui Roșcat, pătrunzînd pînă în afundul hăurilor, cînd delegații negrilor din Cîmpia

---

[1] Minos judecă în infern toate palidele umbre ale oamenilor.
Oh! cît va fremăta umbra lui înspăimîntată
Cînd își va vedea fiica înfățișîndu-i-se înaintea ochilor,
Silită să mărturisească atîtea fărădelegi
Și crime poate nici de iaduri cunoscute!
(Racine, *Phèdre*, act. I, sc. VI)

de Nord sosiră în desişul pădurii Caiman, plini de noroi pînă la brîu şi tremurînd pe sub cămăşile lor ude. Şi unde mai pui că ploaia aceea de august, cînd călduţă, cînd rece, după cum bătea vîntul, se înteţise din ce în ce încă de la ora culcării negrilor. Cu pantalonii lipiţi de pulpe, Ti Noël încerca să-şi acopere capul cu un sac de iută, din care îşi făcuse un soi de glugă. Cu toată bezna, era sigur că nici o iscoadă nu se putuse strecura pînă la locul de întîlnire. Înştiinţarea fusese trimisă în ultima clipă, prin oameni încercaţi. Deşi se vorbea în şoapte, murmurul glasurilor umplea pădurea, amestecîndu-se cu vuietul necontenit al ploii torenţiale, care izbea frunzele fremătătoare.

Deodată, în mijlocul adunării aceleia de umbre se înălţă un glas puternic, un glas a cărei posibilitate de-a trece firesc de la tonul grav la tonul acut dădea o forţă nemaipomenită cuvintelor. Discursul plin de modulaţii mînioase, care se transformau uneori în strigăte, amintea adesea de invocaţii şi de vrăji. Aşa vorbea Bouckman, jamaicanul. Deşi tunetul acoperea fraze întregi, Ti Noël înţelese oarecum că se întîmplase ceva în Franţa, că unii domni foarte suspuşi declaraseră că negrilor trebuie să li se acorde libertatea, dar că proprietarii bogaţi din Cap Français, ca nişte monarhişti ticăloşi ce

erau, refuzau să le dea ascultare. Ajuns la cuvintele acestea, Bouckman tăcu, lăsînd ploaia să cadă cîteva clipe peste copaci şi aşteptînd ca un fulger să spintece bolta cerului. Apoi, după ce bubuitul tunetului se depărtă, jamaicanul anunţă că se pecetluise un legămînt între iniţiaţii de aici şi marii Loas din Africa, pentru ca războiul să se înceapă sub semne favorabile. Şi printre strigătele entuziaste ale delegaţilor, ţîşni ultima poruncă:

— Dumnezeul albilor porunceşte crima. Zeii noştri cer răzbunare. Ei ne vor mîna braţele şi ne vor ajuta. Nimiciţi chipul Dumnezeului albilor, însetat de lacrimele noastre. Să ascultăm cum ne sună în suflete chemarea libertăţii!

Trimişii negrilor uitaseră că ploaia li se scurgea de pe bărbie pe piept, făcînd să li se întărească curelele de piele de la brîu. În mijlocul furtunii se înălţase un vuiet de glasuri. Lîngă Bouckman, o negresă ciolănoasă, cu mîini şi cu picioare lungi, învîrtea pe deasupra capului un cuţit ritual:

Fai Ogún, Fai Ogún, Fai Ogún, oh!
Damballah m'ap tiré canon,
Fai Ogún, Fai Ogún, Fai Ogún, oh!
Damballah m'ap tiré canon!

Ogún al fierului, Ogún războinicul, Ogún al focului, Ogún căpetenia, Ogún al sulițelor, Ogún Changó, Ogún Kankannikán, Ogún-Batala, Ogún-Panamá, Ogún-Bakulé, pe toți îi invoca preoteasa ritului *radá*, în mijlocul zarvei umbrelor.

Ogún Badagri
General sanglant,
Saizi z'orage
Ou scell'orage
Ou fait Kataoun z'eclai !

Cuțitul se împlîntă deodată în burta unui porc negru, care-și slobozi măruntaiele și bojocii în trei guițături. Atunci, chemați după numele stăpînilor, fiindcă ei nu aveau nume de familie, trimișii negrilor trecură unul după altul să-și umezească buzele în sîngele spumos al porcului, strîns într-o albie mare, de lemn. Apoi se culcară toți cu fața în jos, pe pămîntul ud. Ca și ceilalți, Ti Noël îi jură ascultare veșnică lui Bouckman. Jamaicanul îi îmbrățișă atunci pe Jean-François, pe Biassou și pe Jeannot, care n-aveau să se mai întoarcă la moșiile stăpînilor. Statul-major al răscoalei fusese creat. Semnalul urma să fie dat peste opt zile. Părea aproape sigur că se va obține ajutor de la spaniolii de pe cealaltă coastă a insulei, dușmani

neîmpăcaţi ai francezilor. Şi fiindcă trebuia întocmită o proclamaţie pe care nimeni nu se pricepea s-o scrie, se gîndiră toţi la pana de gîscă a abatelui de la Haye, parohul de la Dondon, un preot voltairian, care dăduse dovezi neîndoielnice de simpatie pentru negri din clipa cînd aflase despre *Declaraţia drepturilor omului*.

Cum ploaia umflase apele, Ti Noël trecu rîul înot, ca să ajungă la grajduri înainte de deşteptarea vechilului. Clopotul de dimineaţă îl găsi cîntînd, vîrît pînă în brîu într-un stog de sparcetă proaspătă, cu mireasmă de soare.

3

SUNETE DE CORN

După ultima vizită făcută la Cap Français, *monsieur* Lenormand de Mezy se afla într-o dispoziţie cît se poate de proastă. Guvernatorul Blanchelande[1], monarhist ca şi el, era nespus

[1] *Philibert-François-Roussel de Blanchelande* (1735—1793) — general francez, guvernator al insulei Santo Domingo: după revoluţie, s-a opus acordării de drepturi cetăţeneşti negrilor. Chemat la Paris, a fost condamnat la moarte de un tribunal revoluţionar şi executat.

de supărat din pricina divagaţiilor neplăcute ale unor utopişti idioţi care — după spusele lui — se înduioşau, la Paris, de soarta sclavilor negri. Sigur, e foarte uşor să stai în cafeneaua „Régence“ sau sub arcadele de la Palais Royal şi să visezi, între două partide de stos, la egalitatea oamenilor de toate rasele. Fireşte, privind ilustraţiile porturilor americane, împodobite cu trandafiraşi, cu roza vînturilor şi cu tritoni bucălaţi, privind gravurile lui Abraham Brunias, expuse în Franţa, şi în care se văd mulatre leneşe şi spălătorese goale care-şi fac siesta pe sub bananieri, citind versurile lui Du Parny[1] şi profesiunea de credinţă a vicarului din Savoia[2], e foarte lesne să-ţi închipui că insula Santo Domingo e paradisul vegetal din *Paul et Virginie*, în care pepenii nu atîrnă pe crengile copacilor doar fiindcă nu vor să ucidă trecătorii dacă ar pica de la o asemenea înălţime. Mai spuneau că în mai, Adunarea Constituantă, formată din plebea liberală şi enciclopedistă, a hotărît să acorde drepturi politice negrilor fii de liberţi. Şi acum, în faţa fantomei războiului civil invocat de proprietari, ideologii adepţi ai lui Stanis-

[1] *Evariste-Désiré de Forges*, viconte *de Parny* (1753—1814) — poet francez, autor al *Poeziilor erotice* (1778).
[2] Personaj din romanul *Emile* de J. J. Rousseau.

las de Wimpffen răspundeau: „Mai bine să piară coloniile decît principiile".

Era cam pe la al zecelea ceas din noapte cînd *monsieur* Lenormand de Mezy, cuprins de gînduri negre, se îndrepta spre uscătoria de tutun, dornic să siluiască vreo sclavă adolescentă, prinsă la furat foi de tutun pentru părinţii ei. Undeva, tare departe, sună un corn. Şi era surprinzător răspunsul pe care sunetul primului corn îl primi de pe munţi şi de prin păduri. Se mai auzeau sunete de corn şi dinspre mare, şi dinspre atelierul de indigo de la Millot. Ai fi zis că toate trîmbiţele de pe coastă, toate flautele indiene, toate ţevile care au putut fi găsite prin case, toate trompetele care zăceau singure şi neclintite începuseră să cînte laolaltă. Şi deodată o trîmbiţă îşi înălţă glasul din baraca principală a moşiei. Alte cîteva sunete, mai melodioase, îi răspunseră din atelierul de indigo, dinspre uscătoria de tutun şi de la grajduri. *Monsieur* Lenormand de Mezy se ascunse speriat după o tufă de *bougainvillée*[1].

Toate uşile barăcilor se deschiseră dintr-o dată, împinse dinăuntru. Înarmaţi cu pari, sclavii înconjurară locuinţele vechililor şi luară în stă-

---

[1] *Bougainvillée* — plantă din zona tropicală a Americii, cultivată şi pe coasta algeriană pentru frumuseţea deosebită a florilor sale.

pînire uneltele. Contabilul, care se ivise cu un pistol în mînă, căzu primul, lovit de-o mistrie de zidar, care îi spintecă gîtlejul de sus în jos. După ce-şi muiară braţele în sîngele lui, negrii se năpustiră spre conac, strigînd: „Moarte stăpînului, moarte guvernatorului, moarte lui Dumnezeu şi moarte tuturor francezilor din lume!" Dar cei mai mulţi dintre ei, împinşi de pofte îndelung stăpînite, se repeziră spre beciuri, după băutură. Butiile erau sparte cu lovituri de tîrnăcop. Cu doagele sărite, ele lăsau să ţişnească vinul, care curgea spumos, înroşind rochiile femeilor. Smulse între strigăte şi ghionturi, damigenele cu felurite soiuri de rachiu şi clondirele cu rom erau zobite de pereţi. Rîzînd şi îmbrîncindu-se în glumă, negrii alunecau peste săpunul, peste roşiile murate, peste peştele marinat şi peste celelalte provizii, care cădeau pe podeaua de cărămizi, împrăştiind un miros de untdelemn rînced. Un negru gol se vîrîse, vrînd să glumească, într-o putină cu untură de porc. Două babe se certau în limba congo pentru o oală de lut. De pe tavanul beciului erau desprinse jamboanele şi muşchii afumaţi. Ferindu-se de învălmăşeală, Ti Noël îşi lipi îndelung gura de canaua unei butii cu vin spaniol. Apoi se urcă la primul etaj al conacului, urmat de fiii săi mai mari, căci de mult visa s-o siluiască pe

mademoiselle Floridor, care, în nopţile ei de tragedie, mai lăsa să se zărească, pe sub tunica împodobită cu dantele, nişte sîni încă nevătămaţi de trecerea necruţătoare a anilor.

4

DAGON[1] IN TEMPLU

După două zile de aşteptare în fundul unei fîntîni secate, care, deşi nu era prea adîncă, era totuşi destul de lugubră, *monsieur* Lenormand de Mezy, galben de foame şi de spaimă, îşi scoase încetişor capul, sprijinindu-l de ghizd. Pretutindeni domnea tăcerea. Hoarda se depărtase, pornind spre Cap Français şi lăsînd în urmă incendiile care se ghiceau după coloanele de fum sprijinite parcă de cer. O mică trîmbă de praf mai zbura la răscrucea drumului spre Los Padres. Stăpînul se apropie de casă, trecînd pe lîngă cadavrul umflat al contabilului. Dinspre coteţele arse ale cîinilor venea o duhoare cumplită: acolo, negrii încheiaseră o veche răfuială, ungînd pereţii coteţelor cu păcură, pentru ca

[1] *Dagon* — divinitate asiatică, onorată mai cu seamă de filisteni.

nici un animal să nu mai rămînă în viaţă. *Monsieur* Lenormand de Mezy intră în conac. *Mademoiselle* Floridor zăcea răscrăcărată pe covor, cu o seceră înfiptă în pîntece. Cu o mînă mai strîngea încă un picior al patului, imitînd parcă gestul tinerei adormite din gravura licenţioasă intitulată *Visul*, care-i împodobea dormitorul. În hohote de plîns, *monsieur* Lenormand de Mezy se prăbuşi alături de ea. Apoi, găsind nişte mătănii, spuse toate rugăciunile pe care le ştia, chiar şi pe cele învăţate în copilărie pentru lecuirea degerăturilor. Astfel petrecu cîteva zile, îngrozit, fără să îndrăznească să iasă din locuinţa care, cu uşile larg deschise, îşi aştepta ruina. Iar într-o bună zi auzi tropotul unui cal în goană şi care se opri atît de brusc în spatele casei, încît aproape că alunecă pînă sub fereastră, scoţînd scîntei din copite. Ştirea, strigată cu glas tare, îl trezi pe Lenormand de Mezy din uluirea lui: capul jamaicanului Bouckman zăcea acum, plin de viermi şi înverzit, cu gura căscată, în acelaşi loc unde hoitul împuţit al ciungului Mackandal se prefăcuse în cenuşă. Începuse exterminarea completă a negrilor, dar tot mai existau cete înarmate care jefuiau moşiile singuratice. Fără să-şi mai piardă vremea cu înmormîntarea cadavrului domnişoarei Floridor, *monsieur* Lenormand de Mezy sări pe cal în

spatele solului, care porni în galop spre Cap-Français. De departe se auzi o salvă de flinte. Curierul dădu pinteni calului.

Stăpînul sosi la timp ca să împiedice măcelărirea lui Ti Noël și a altor doisprezece sclavi marcați cu numele lui. În curtea cazărmii, sclavii lui, împreună cu ceilalți negri, legați doi cîte doi, spate la spate, își așteptau moartea, care îi lua pe cîte doi o dată, pentru economisirea prafului de pușcă. Cei treisprezece sclavi erau singurii care îi mai rămăseseră și valorau pe puțin șase mii cinci sute de *pesos* spanioli pe piața de la Havana. De aceea, *monsieur* Lenormand de Mezy fu de acord cu cele mai cumplite pedepse corporale, dar solicită amînarea execuției pînă cînd va vorbi cu guvernatorul. Pe *monsieur* de Blanchelande îl găsi tremurînd de nervi, de insomnie și de exces de cafea; guvernatorul se plimba de la un capăt la altul al odăii sale de lucru, împodobită cu portretul lui Ludovic al XVI-lea și al Mariei-Antoinette, cu Delfinul în brațe. Era greu să înțelegi ceva din monolgul lui dezordonat, în care ocările adresate filozofilor se amestecau cu citate din scrisorile pline de presentimente trimise de el la Paris, și la care nici măcar nu primise răspuns. Anarhia se instăpînea în lume. Colonia se ducea de rîpă. Negrii siluiseră aproape toate domni-

șoarele distinse din Cîmpie. După ce distruseseră atîtea dantelării și se lăfăiseră pe atîtea cearceafuri de in, după ce decapitaseră cîțiva vechili, nu mai puteau fi stăviliți. *Monsieur* Blanchelande era pentru exterminarea totală și absolută a tuturor sclavilor, precum și a negrilor și a mulatrilor liberi. Toți cei cu sînge african în vine, fie ei cuarteroni, terceroni, mameluci, grifi sau marabú, trebuiau trecuți prin foc și sabie. Nimeni nu avea să se mai lase înșelat de strigătele de admirație pe care le scoteau sclavii în fața lumînărilor aprinse la Crăciun. Cît adevăr cuprindeau cuvintele părintelui Labat, care, după prima lui călătorie în insule, spusese: „Negrii se poartă ca filistenii care-l adorau pe Dagon cel din templu!" Guvernatorul rosti apoi un cuvînt pe care stăpînul nu-l luase în seamă pînă atunci: „*Vaudou*"[1]. Acum *monsieur* Lenormand de Mezy își aminti că, în urmă cu mulți ani, rotofeiul și senzualul avocat din Cap Français, *monsieur* Moreau de Saint Mery, culesese cîteva date privind practicile sălbatice ale vrăjitorilor din munți și notase că unii negri erau ofidiolatri, adică adoratori ai Șarpelui. Faptul acesta, odată revenit în min-

---

[1] Cult african legat de străvechi superstiții, adus de sclavii negri în America. În practica acestui cult se aduceau jertfe unor divinități șerpine.

te, îl umplu de groază şi-l făcu să înţeleagă că o tobă e ceva mai mult decît o piele de ţap întinsă pe un trunchi scobit. Sclavii aveau deci o religie secretă, care îi însufleţea şi-i unea în răscoalele lor. Ani şi ani, ei respectaseră datinile religiei acesteia, sub nasul proprietarilor, vorbind în timpul sărbătorilor prin bătăi de tam-tam-uri, fără ca nimeni să bănuiască ceva. De altfel, cum s-ar fi putut ca nişte oameni culţi să ia seama la credinţele sălbatice ale unor adoratori ai Şarpelui?

Adînc tulburat de pesimismul guvernatorului, *monsieur* Lenormand de Mezy rătăci la întîmplare, pînă seara, pe străzile oraşului. Privi îndelung capul lui Bouckman, înjurîndu-l şi scuipîndu-l, pînă cînd se plictisi să tot repete aceleaşi grosolănii. Petrecu apoi cîteva clipe în casa dolofanei Louison, ale cărei fete îmbrăcate în muselină albă îşi răcoreau cu evantaiele sînii goi, în curtea plină de flori de *malangas* puse în ghivece. Pretutindeni domnea o atmosferă neplăcută. De aceea, stăpînul se îndreptă spre strada Spaniolilor, simţind dorinţa să bea ceva în ospătăria „La Corona". Cînd văzu ospătăria închisă, îşi aduse aminte că bucătarul Henri Christophe părăsise de curînd negoţul, ca să îmbrace uniforma de artilerist colonial. Iar cînd fostul bucătar scosese de pe zid co-

roana de tinichea aurită, care servise atîta vreme drept firmă pentru ospătărie, nu mai exista în Cap Français nici un local unde un *monsieur* să poată mînca după gustul său. Însuflețit de-un păhăruț de rom servit la o tejghea de rînd, *monsieur* Lenormand de Mezy vorbi apoi cu căpitanul unui vas de cărbuni aflat în port de luni de zile. Vasul urma să ridice ancora și să pornească spre Santiago de Cuba imediat ce avea să-i fie terminată călăfătuirea.

5

SANTIAGO DE CUBA

Vasul trecuse de Cap Français. Acolo rămînea orașul amenințat de negrii care știau că le va sosi ajutor din partea spaniolilor și că un număr de iacobini umanitariști începuseră să le apere cu înflăcărare cauza. Ti Noël și tovarășii săi, închiși în cală, asudau pe sacii cu cărbuni, pe cînd pasagerii mai de vază, instalați la pupă, sorbeau briza călduță a strîmtorii. Pe bord se afla o cîntăreață din noua trupă artistică sosită de curînd la Cap Français, al cărei local fusese incendiat în noaptea răscoalei; cîntăreața mai rămăsese doar cu un cos-

tum de Didonă părăsită. Se mai afla un muzician alsacian, care izbutise să-și salveze clavecinul, dezacordat din pricina aerului sărat; alsacianul își întrerupea din cînd în cînd sonata de Jean Frédéric Edelmann[1] pe care o cînta, ca să privească saltul vreunui pește zburător pe deasupra bancului de alge galbene. Un marchiz regalist, doi ofițeri republicani, o dantelăreasă și un preot italian, custode al bisericii, completau lista pasagerilor vasului.

În noaptea cînd sosi la Santiago de Cuba, *monsieur* Lenormand de Mezy se duse direct la „Tivoli", un *café-concert* construit recent de refugiații francezi cărora cîrciumile cubaneze, cu plasele lor pentru țînțari și cu măgărușii legați la intrare, li se păreau de nesuportat. După atîta zbucium, după atîtea clipe de groază și atîtea schimbări înspăimîntătoare, stăpînul găsi la *café-concert* o atmosferă reconfortantă. La cele mai bune mese ale localului erau instalați prieteni vechi de-ai lui, proprietari ca și el, fugiți din fața *machete*-lor ascuțite pe pietre unse cu melasă. Și, lucru ciudat, deși despuiați de averi, ruinați, cu familiile pe jumătate pierdute sau rătăcite și cu fiicele convalescente încă după

---

[1] *Jean Frédéric Edelmann* (1749—1794) — compozitor și pianist francez, autor a numeroase sonate și a operei *Ariana pe insula Naxos*.

siluirile negrilor — siluiri care nu păruseră de loc o joacă — vechii coloni, departe de-a se plinge, păreau reîntineriţi. Pe cînd unii, mai prevăzători în ceea ce priveşte scoaterea banilor din Santo Domingo, se îmbarcau pentru New Orleans sau puneau bazele unei noi plantaţii de cafea în Cuba, cei care nu izbutiseră să salveze nimic trăiau bucuria haosului, ducîndu-şi viaţa de azi pe miine, fără obligaţii, încercînd pînă una-alta să scoată plăceri din toate. Văduvul descoperea avantajele celibatului; soţia respectabilă se deda adulterului cu entuziasm de inventatoare; militarii se bucurau de absenţa trompetelor care sună deşteptarea; domnişoarele evlavioase făceau cunoştinţă cu deliciile scenei, se fardau şi îşi desenau benghiuri pe obraz. Toată ierarhia burgheză a vechii colonii se prăbuşise la pămînt. Acum nu mai interesa decît un solo de trompetă, acompaniatul unui menuet cîntat de-un trio de oboi sau felul cum era ţinut ritmul pe triunghiul din orchestra de la „Tivoli". Notabilităţile de odinioară copiau partituri muzicale, încasatorii de impozite pictau decorurile cu cele douăzeci de coloane solomonice pe cearceafuri de douăsprezece palme. In orele de repetiţii, cînd întregul Santiago de Cuba dormea după ferestrele cu gratii de lemn şi după uşile ghintuite, alături

de dragonii prăfuiți ai ultimei procesiuni, se întîmpla adeseori să auzi vreo matroană, cunoscută pînă mai ieri pentru cucernicia ei, cîntînd cu gesturi leşinate:

Sous ses lois, l'amour veut qu'on jouisse
D'un bonheur qui jamais ne finisse![1]

În zilele acelea se dădu un mare bal pastoral, după moda de mult trecută la Paris. La costumaţie colaboraseră toate cuferele salvate de jaful negrilor. Boschetele de palmieri regali înlesneau întîlniri desfătătoare pentru vreo soţie al cărei soţ, bariton foarte încîntat de rolul lui, era imobilizat pe scenă, unde cînta aria de bravură a *Dezertorului* lui Monsigny[2]. Pentru prima dată se cînta la Santiago de Cuba muzică de *passepied*[3] şi de contradans. Ultimele peruci ale secolului, purtate de fiicele proprietarilor, se răsuceau în ritmuri sprintene de menuet, care anunţau valsul. Un vînt de libertinaj, de fantezie şi de dezordine bătea peste oraş. Tinerii

---

[1] Prin legile lui, amorul cere să ne desfătăm
Intr-o fericire care să ţină veşnic!
(În limba franceză în original.)

[2] *Pierre-Alexandre Monsigny* (1729—1817) — compozitor francez. Capodopera sa este considerată a fi *Dezertorul* (1769).

[3] *Passepied* — dans originar din Bretania, care s-a bucurat de un deosebit succes la curtea regilor Franţei în secolul al XVIII-lea.

creoli începuseră să imite moda imigranților, lăsîndu-i pe demnitarii municipali să poarte costumele spaniole veșnic demodate. Unele doamne cubane se urbanizau *à la française*, ascunzîndu-se de duhovnici și desăvîrșindu-se în arta de a-și arăta picioarele frumos încălțate. În nopțile cînd asista la finalul vreunui spectacol, după ce băuse din belșug, *monsieur* Lenormand de Mezy se ridica în picioare, împreună cu ceilalți, ca să cînte, după obiceiul stabilit de refugiați, imnul lui Saint-Louis și *Marseieza*.

Leneș din fire, incapabil să-și bată capul cu vreo afacere, *monsieur* Lenormand de Mezy începu să-și împartă timpul între jocuri de cărți și rugăciuni. Își vindea sclavii unul după altul, ca să aibă cu ce juca în prima cîrciumă întîlnită, ca să poată plăti consumația la „Tivoli" sau negresele cu tuberoze în păr, care își vindeau trupurile în port. Dar văzînd că oglinda îl arăta tot mai bătrîn de la o săptămînă la alta, începu să se teamă de chemarea inevitabilă în fața judecății lui Dumnezeu. Mason pe vremuri, acum nu mai avea încredere în noile triunghiuri. De aceea, însoțit de Ti Noël, umbla de colo-colo ore întregi, gemînd și sunîndu-și mătăniile prin catedrala din Santiago. Negrul mai ațipea, între timp, sub

portretul vreunui episcop, sau asista la repetițiile pentru colinde, conduse de-un bătrîn guraliv, smochinit și negricios, pe nume *don* Esteban Salas. Cu neputință să-l înțelegi pe dirijorul acesta, care părea respectat de toți pentru că se încăpățîna să-și învețe coriștii să cînte eșalonat, reluînd unii ceea ce alții cîntaseră înainte și producînd astfel un amestec de voci care ar fi indignat pe oricine. Dar aceasta constituia, fără doar și poate, un motiv de mare satisfacție pentru dirijor, personaj căruia Ti Noël îi atribuia o înaltă autoritate ecleziastică, pentru că umbla înarmat și purta pantaloni În ciuda simfoniilor discordante pe care *don* Esteban Salas le îmbogățea cu bași, trompete și piculine, negrul regăsea în bisericile spaniole ceva din căldura ritului *vaudou,* pe care n-o aflase niciodată în bisericile aparținînd ordinului Saint-Sulpice de la Cap Français. Podoabele de aur ale barocului spaniol, părul care împodobea chipurile lui Crist, atmosfera de taină a stranelor de spovedit, încărcate cu ornamente sculptate, cîinii dominicanilor, balaurii striviți sub picioarele sfinților, porcul sfîntului Anton, culoarea nesigură a sfîntului Benedict, sfintele fecioare negre, sfîntul Gheorghe încălțat cu coturni, ca actorii de la teatrul francez, instrumentele pastorale care cîntau în noaptea Paști-

lor aveau pentru el o putere învăluitoare şi cuceritoare datorită prezenţelor, simbolurilor, atributelor şi semnelor care aminteau de cele de pe altarele închinate lui Damballah, zeul şarpe. Şi cum sfîntul Iacob e Ogún Mai, căpetenia furtunilor, la a cărui poruncă se ridicaseră oamenii lui Bouckman, Ti Noël recita adesea, ca pe o rugăciune, un vechi cîntec auzit de la Mackandal:

Santiago, sînt fiu al războiului
Santiago,
Nu vezi că sînt fiu al războiului?

6

CORABIA CIINILOR

Intr-o dimineaţă, portul Santiago de Cuba se umplu de lătrături. Legaţi unul de altul, agitîndu-se furioşi şi ameninţători pe după gratii, încercînd să muşte paznicii şi să se muşte între ei, repezindu-se spre cei ce se apropiau de cuşti, zbătîndu-se într-una să muşte fără să izbutească să apuce, sute de cîini erau vîrîţi în cala unei corăbii. Dar soseau mereu alţii, şi alţii, şi alţii, aduşi de vechilii moşiilor, de ţărani şi de munteni încălţaţi cu cizme înalte. Ti Noël, care tocmai cumpărase pentru stăpîn un peşte

parge, se apropie de ciudata ambarcaţie, în care dulăii erau vîrîţi unul după altul, cu duzinele, număraţi de-un ofiţer francez cu ajutorul bilelor unui abac.

— Încotro îi duc? întrebă Ti Noël cu glas tare pe un marinar mulatru care desfăcea o plasă, ca să închidă cu ea o cuşcă.

— La mîncat negri, îi răspunse acesta, rîzînd cu hohote pe deasupra lătrăturilor.

Răspunsul acesta, dat în creolă, fu o adevărată revelaţie pentru Ti Noël, care o rupse la fugă în susul străzii, spre catedrala la a cărei uşă se întîlneau negrii francezi, aşteptîndu-şi stăpînii să iasă de la slujbă.

După ce-şi pierduse ultimele speranţe că şi-ar mai putea păstra pămîntul, familia Dufrené sosise şi ea de trei zile la Santiago de Cuba, părăsindu-şi moşia, vestită pentru că pe ea fusese prins Mackandal. Negrii lui Dufrené aduceau ştiri importante de la Cap Français.

Încă din momentul îmbarcării, Pauline se simţise oarecum regină pe bordul fregatei încărcate cu trupe, care naviga spre Antile ţinînd, în scrîşnetul otgoanelor, ritmul valurilor din larg. Amantul ei, actorul Lafont, o deprinsese cu plăcerile rolului de suverană, răcnind pentru ea cele mai regeşti versuri din *Baiazid* şi din *Mitri-*

date[1]. Fiindcă avea memoria foarte slabă, Pauline își mai amintea vag doar: „Helespontul albindu-ne vîslele", care se potrivea grozav cu dîra de spumă lăsată de fregata „Ocean" în tremurul pînzelor. Acum, fiecare schimbare a vîntului aducea cu ea alte versuri. După ce întîrziase plecarea unei întregi armate fiindcă avusese nevinovatul capriciu de-a călători de la Paris la Brest într-o litieră, Pauline începuse să se gîndească la lucruri mai importante. În cufere bine încuiate își păstra țesăturile aduse din insula Mauriciu, bluzulițele de păstoriță, fustele de muselină dungată pe care avea să le îmbrace de cum va da căldura, căci fusese bine instruită în privința modei coloniale de către ducesa d'Abrantés. La urma urmei, călătoria nu era chiar atît de plictisitoare. Prima slujbă citită de preotul vasului din înălțimea cabinei de la prora, de îndată ce ieșiseră din apele neprielnice ale Golfului Gasconiei, adunase pe puntea fregatei toți ofițerii, în uniforme de gală, în jurul generalului Leclerc[2], soțul Paulinei. Ofițerii arătau minunat, și Pauline, care se pricepea bine la bărbați, în ciuda tinereții ei, se simțea

---

[1] Tragedii ale lui Racine.

[2] *Charles-Victor-Emanuel Leclerc* (1772—1802) — general francez, însărcinat de Napoleon să conducă expediția în Santo Domingo.

grozav de măgulită ghicind poftele ascunse în dosul plecăciunilor și amabilităților cu care era înconjurată. Știa că atunci cînd felinarele se legănau în vîrful catargelor, în nopțile tot mai înstelate, prin cabine și cale o visau sute de bărbați. De aceea voia să pară atît de cufundată în gînduri dimineața, cînd se ivea la prora fregatei, lăsîndu-și părul despletit în voia vîntului care îi lipea rochia de trup și făcea să i se ghicească forma superbă a sînilor.

La cîteva zile după ce depășise strîmtoarea Azorelor și contemplase turlele portugheze ale bisericilor profilate în zare, Pauline descoperi că marea se reînnoia neîncetat; cînd se împodobea cu ciorchini gălbui care pluteau spre răsărit, cînd aducea alge făcute parcă din cristal verde, cînd purta meduze asemănătoare unor bășici albastre și tîrînd după ele filamente lungi, roșii, cînd lăsa să se vadă în limpezimea ei pești cu dinți și cu spinări moi și sepii ce păreau acoperite cu văluri de mireasă, vagi și difuze. Dar se lăsase un zăduf care îi silea pe ofițerii cei străluciți să-și descheie nasturii de la uniformă, cu învoirea lui Leclerc, firește, bucuros să-i lase cu pieptul descoperit, ca să poată umbla și el la fel. Într-o noapte neobișnuit de înăbușitoare, Pauline își părăsi cabina și, învăluită într-o cămașă ușoară, se culcă pe

coverta punţii de comandă, unde îşi făcuse un locşor pentru lungile ei sieste. Marea lucea, înverzită de fosforescenţe stranii. O răcoare uşoară părea că se coboară din stelele care se măreau cu fiecare meridian depăşit. În zori, marinarul de strajă descoperi, cu plăcută tulburare, o femeie goală dormind pe-o pînză împăturită, la umbra unei vele. Marinarul, crezînd că e vorba de vreo cameristă, era gata să-şi dea drumul pe-o funie ca să se strecoare lîngă ea. Dar un gest al femeii adormite, anunţînd apropiata trezire, îl făcu să-şi dea seama că admiră trupul Paulinei Bonaparte. Ea îşi frecă ochii, rîzînd ca un copil, înfiorată toată de alizeul dimineţii, şi, crezîndu-se la adăpost de priviri datorită prelatelor care acopereau restul covertei, îşi turnă pe umeri cîteva căldări cu apă proaspătă. Din noaptea aceea, Pauline dormi numai la aer liber. Şi atîţia ajunseră să-i cunoască generoasa neglijenţă, încît pînă şi uscatul *monsieur* d'Esmenard, care avea să organizeze poliţia de represiune din Santo Domingo, ajunse s-o viseze cu ochii deschişi în faţa Academiei, cînd o evoca, în cinstea ei, pe grecoaica Galateea.

Oraşul Cap Français şi Cîmpia de Nord, cu fundalul lor de munţi învăluiţi în aburul înălţat de pe plantaţiile de trestie-de-zahăr, o vră-

jiră pe Pauline, care citise despre dragostea lui Paul şi a Virginiei şi cunoştea un frumos contradans creol, cu un ritm ciudat, publicat la Paris, pe Rue du Saumon, cu titlul *L'Insulaire*. Simţindu-se niţeluş pasărea-paradisului, niţeluş pasărea-liră, Pauline descoperea pe sub cutele muselinei gingăşia trestiilor tinere, fructele suculente ale moşmonului şi dimensiunea frunzelor care se puteau închide ca un evantai. Noaptea, Leclerc îi vorbea încruntat despre răscoalele sclavilor, despre greutăţile întîmpinate din partea proprietarilor monarhişti şi despre ameninţări de tot felul. Prevăzînd primejdii şi mai mari, generalul poruncise să i se cumpere o casă în insula Tortuga. Dar Pauline nu-i dădea prea multă atenţie. Ea continua să se înduioşeze citind *Un negru cum sînt puţini albi*, povestirea lacrimogenă a lui Joseph Lavalée, şi să se bucure fără grijă de luxul şi de belşugul niciodată cunoscute în copilărie, cînd avusese cam prea mult parte de smochine uscate, de brînză de capră şi de măsline rîncede. Acum locuia pe-aproape de catedrala cea mare, într-o casă spaţioasă, toată numai dantelării de piatră şi împrejmuită de-o grădină umbroasă. La adăpostul tamarinilor, Pauline poruncise să i se sape o piscină îmbrăcată în mozaic albastru, în care se scălda goală. La început se mul-

ţumea să fie masată de cameristele franţuzoaice; dar într-o zi se gîndi că o mînă de bărbat ar fi mai viguroasă şi mai lată, şi-şi asigură serviciile lui Solimán, fostul maser al băii publice, care, în afară de îngrijirea corpului, o fricţiona cu creme de migdale, o depila şi îi pilea unghiile de la picioare. Cînd o îmbăia Solimán, Pauline simţea plăcerea bolnăvicioasă să atingă, în apa piscinei, pulpele tari ale servitorului, pe care îl ştia veşnic bîntuit de dorinţă şi care o privea mereu cu coada ochiului, cu o blîndeţe prefăcută, ca un cîine muşcat de bici. Se deprinsese să-şi lovească sluga cu o crenguţă verde, şi făcea haz de strîmbăturile lui de prefăcută durere. De fapt, îi era recunoscătoare pentru grija drăgăstoasă de care dădea dovadă menţinîndu-i frumuseţea. De aceea, cîteodată îi îngăduia negrului, drept răsplată pentru vreun serviciu îndeplinit cu promptitudine sau pentru vreo treabă bine dusă la capăt; să-i sărute picioarele de la genunchi în jos, cu un gest pe care Bernardin de Saint Pierre l-ar fi interpretat ca simbol al nobilei recunoştinţe a unui suflet simplu faţă de generoasele străduinţe ale iluminismului.

Astfel îşi petrecea timpul Pauline, tolănindu-se şi lenevind, crezîndu-se puţin Virginia, puţin Atala şi, uneori, cînd Leclerc pleca în partea

de sud a insulei, desfătîndu-se cu ardoarea juvenilă a vreunui tînăr ofițer. Intr-o seară, însă, peruchierul francez care o pieptăna, asistat de patru ajutoare negre, se prăbuși în fața ei, vomitînd un sînge urît mirositor și aproape închegat. Imbrăcat într-o bluză bătută cu argint, Pauline Bonaparte îl privi cum moare. Și în urechi începu să-i răsune un vuiet cumplit, care-i tulbură visul tropical.

7

SAN TRASTORNO

A doua zi dimineața, la stăruințele lui Leclerc, care străbătuse satele decimate de molimă, Pauline fugi pe insula Tortuga, urmată de negrul Solimán și de cameristele încărcate cu bagaje. In primele zile se desfătă scăldîndu-se într-un golfuleț nisipos și răsfoind memoriile chirurgului Alejandro Oliverio Oexmelin, care a cunoscut atît de bine obiceiurile și fărădelegile corsarilor și piraților din America, din a căror viață tulburată au mai rămas în insula Tortuga ruinele unei fortărețe urîte. Cînd își vedea în oglinda dormitorului pielea bronzată

de soare și-și dădea seama că arată ca o mulatră superbă, Pauline rîdea. Intr-o seară, Leclerc debarcă în insulă, cu trupul scuturat de friguri sinistre. Ochii i se îngălbeniseră. Medicul militar care îl însoțea îi dădu doze puternice de revent.

Pauline se îngrozi. Ii reveneau în minte imaginile șterse și depărtate ale unei epidemii de ciumă văzută la Ajaccio. Coșciugele care ieșeau din case, purtate pe umeri de oameni în negru; văduvele acoperite cu văluri negre, bocind la poalele smochinilor; fetele înveșmîntate tot în negru, care voiau să se arunce în gropile părinților și trebuiau scoase tîrîș din cimitire. Apoi simțea cum îi strînge inima senzația că se află într-o închisoare, senzație pe care o avusese de atîtea ori în copilărie. Insula Tortuga, cu pămîntul ei calcinat, cu stîncile roșcate, cu paraginile acoperite de cactuși și de scaieți, cu marea care se vedea de pretutindeni, o asemăna în minte, în clipele acelea, cu insula în care se născuse. Și nu era chip să fugă de aici. După ușa aceea gemea un om care făcuse greșeala să aducă moartea prinsă pe epoleți. Convinsă de neputința medicilor francezi, Pauline plecă urechea la sfaturile lui Solimán, care îi recomanda să se afume cu tămîie, cu indigo și cu coji de lămîie și să spună într-una rugăciuni

cu puteri extraordinare, cum era aceea a Marelui Judecător, a sfîntului Gheorghe și a sfîntului Trastorno. Lăsă să i se spele ușile casei cu zemuri făcute din plante aromatice și din resturi de tutun. Îngenunche la picioarele crucifixului de lemn înnegrit cu o evlavie țeapănă și cam țărănească, strigînd o dată cu negrul, la sfîrșitul fiecărei rugăciuni: *Malo, Presto, Pasto. Effacio, Amen.* În afară de vrăjile acestea, faptul că bătea cuie puse în formă de cruce pe trunchiul unui lămîi făcea să reînvie în ea fondul vechi al sîngelui corsican, mai apropiat de cosmogonia vie a negrului decît de minciunile Directoratului, de care simțea o adevărată plăcere să nu țină seama. Acum se căia că luase de atîtea ori în rîs cele sfinte, ca să se țină după moda zilei. Agonia lui Leclerc făcu să-i sporească teama și o împinse și mai mult în lumea duhurilor pe care le invoca Solimán, devenit adevăratul stăpîn al insulei, unicul apărător posibil împotriva molimii de pe celălalt țărm și unicul doctor, datorită probabil inutilității rețetelor. Ca să împiedice miasmele nesănătoase să treacă peste apă, negrul dădea drumul pe mare unor bărcuțe făcute din jumătăți de nucă de cocos, împodobite cu panglici luate de la croitorul Paulinei și care închipuiau tributul plătit lui Aguasú, stăpînul mărilor. Într-o dimi-

neaţă Pauline descoperi în odăile rezervate pentru Leclerc o navă de război în miniatură şi alergă să i-o ducă pe plajă lui Solimán, ca să adauge şi lucrarea aceasta de artă la ofrandele lui. Trebuia să se apere de molimă prin toate mijloacele: legăminte, penitenţe, rugăciuni, posturi, invocaţii către oricine voia să le audă, chiar dacă uneori le adresa urechii păroase a Diavolului. Pe neaşteptate, Pauline începu să umble prin casă într-un fel ciudat, evitînd să atingă intersecţia dalelor aşezate în cruce, după dorinţa blestemaţilor de francmasoni, care ar fi vrut ca oamenii să calce toată ziua crucea în picioare. Acum Solimán nu-i mai turna pe piept esenţe parfumate şi ape de mentă răcoritoare, ci drojdii de rachiu, seminţe mestecate, zemuri cleioase şi sînge de pasăre. Într-o dimineaţă cameristele franţuzoaice îl văzură cu spaimă pe negru executînd un dans straniu în jurul Paulinei, care stătea îngenuncheată, cu părul despletit. Unicul acoperămînt al stăpînei era cordonul, cu o bucăţică de pînză albă, ca un *cache-sexe*, şi mărgelele albastre şi roşii de la gît. Solimán ţopăia în jurul ei ca o pasăre, învîrtind pe deasupra capului un uriaş cuţit ruginit. Scoteau amîndoi gemete adînci, scăpate parcă din fundul pieptului, şi semănînd cu urletele cîinilor în nopţile cu lună. Un cocoş

decapitat se mai zbătea încă pe-o grămăjoară de boabe de porumb. Văzînd că una din femei priveşte scena, negrul închise uşa cu o lovitură furioasă de picior. În seara aceea, cîteva icoane de sfinţi apărură atîrnate cu capul în jos pe grinzile acoperişului. Solimán nu se mai despărţi de Pauline, ci dormi în alcovul ei, pe un covor roşu.

Moartea lui Leclerc, pricinuită de vărsăturile negre, o aruncă pe Pauline în pragul nebuniei. Tropicul i se părea acum înspăimîntător, cu uliii lui dornici de mortăciuni aşteptînd pe acoperişurile caselor în care oamenii se zbăteau în sudorile morţii. Şi de îndată ce trupul soţului, îmbrăcat în uniformă de gală, fu aşezat într-un sicriu de lemn de cedru, Pauline se îmbarcă în grabă pe bordul lui „Switshure". slăbită, încercănată şi cu pieptul plin de amulete. Curînd, însă, vîntul de răsărit, senzaţia că Parisul se apropie în faţa prorei şi aerul sărat care rodea ornamentele sicriului începură să mai slăbească rîvna cucernică a rugăciunilor tinerei văduve. Şi într-o seară, cînd marea furioasă făcea să scîrţîie cumplit grinzile chilei, vălurile de doliu ale Paulinei se încurcară în pintenii unui tînăr ofiţer, însărcinat special să cinstească şi să păzească rămăşiţele generalului Leclerc. În cufărul în care zăceau de-a valma

rochiile de creolă ale Paulinei, călătorea o amuletă, făcută de Solimán și închinată lui Papá Legba. Amuleta aceasta era hărăzită să-i deschidă Paulinei Bonaparte toate drumurile care duc la Roma.

Plecarea Paulinei însemnă sfîrșitul ultimului fir de bun-simț în colonie. O dată cu venirea guvernului Rochambeau[1], ultimii proprietari din Cîmpie, pierzînd speranța că vor recîștiga vreodată belșugul de odinioară, se aruncară cu totul în brațele unei orgii fără frîu. Nu se mai uita nimeni la ceas, și nopțile nu se încheiau decît o dată cu zorile. Trebuia băut tot vinul, trebuia istovită carnea, trebuia gustată plăcerea pînă nu se ivea catastrofa care să pună capăt posibilităților de desfătare. Guvernatorul împărțea favoruri în schimbul femeilor. Doamnele din Cap Français luau în rîs edictul răposatului Leclerc, în care se spunea că „femeile albe ce se vor prostitua cu negrii vor fi trimise în Franța, oricare ar fi rangul lor". Multe femei începură să practice lesbianismul, exhibîndu-se la baluri cu mulatre pe care le numeau „ma cocotte". Fiicele sclavilor erau violate de la cea

---

[1] *Donatien-Marie-Joseph de Rochambeau* (1750—1863) — general francez, guvernator al insulei Santo Domingo în 1796 și comandant suprem al expediției de pedepsire a negrilor haitieni după moartea lui Leclerc, în 1802. În urma răscoalei lui Dessalines, cade în mîinile englezilor.

mai fragedă vîrstă. Pe calea aceasta se ajunse foarte curînd la săvîrşirea ororilor. În zilele de sărbătoare, Rochambeau începu să asmută cîinii asupra negrilor, şi cînd colţii dulăilor şovăiau dacă să sfîşie sau nu un corp omenesc în faţa atîtor persoane de seamă, înveşmîntate în mătăsuri, victima era rănită cu spada, pentru ca sîngele să curgă şi să stîrnească pofta animalului. Socotind că astfel îi va potoli pe negri, guvernatorul comandase în Cuba sute de cîini.

—On leur fera bouffer du noir![1]

În ziua cînd corabia văzută de Ti Noël intră în rada portului Cap Français, se încrucişă cu un alt vas cu pînze, care venea din Martinica, încărcat cu şerpi veninoşi, cărora generalul avea de gînd să le dea drumul pe cîmpie ca să-i muşte pe ţăranii care trăiau în case izolate şi-i ajutau pe fugarii din munţi. Dar şerpii aceştia, creaturi ale lui Damballah, aveau să moară fără să puieze şi să dispară o dată cu ultimii francezi stabiliţi în colonii sub vechiul regim. Acum, marii Loas favorizau armele negrilor. Cei care invocau duhurile războiului cîştigau bătălii. Ogún Badagri mîna tăişurile săbiilor împotriva ultimelor redute ale zeiţei Ra-

[1] O să-i facem să mănînce negri! (În limba franceză în original.)

ţiune. Şi, ca în toate bătăliile care merită cu adevărat să fie ţinute minte, pentru că cineva a oprit soarele în loc sau a dărîmat ziduri de cetate cu sunetele vreunei trîmbiţe, s-au aflat şi în zilele acelea oameni care să acopere cu pieptul gol gurile tunurilor duşmane sau care să aibă puterea de-a îndepărta din calea lor plumbul puştilor. Atunci au apărut pe cîmpuri sumedenie de preoţi negri, nehirotonisiţi de nimeni şi nefăcînd parte din nici o tagmă bisericească. Li se spunea *sabana* şi erau la fel de pricepuţi ca şi preoţii francezi cînd era vorba să rostească fraze latineşti la căpătîiul vreunui muribund. Dar erau mai bine înţeleşi, căci ştiau să pună în text, cînd rosteau *Tatăl nostru* sau *Ave Maria*, accente şi mlădieri asemănătoare celor din imnurile cunoscute de toţi. Pînă la urmă, anumite treburi ale viilor şi ale morţilor începuseră să fie aranjate în familie.

PARTEA A III-a

I

SEMNELE

Un negru bătrîn, dar ţinîndu-se încă zdravăn pe picioarele lui slabe şi jupuite, părăsi goeleta sosită la cheiul Saint-Marc. Foarte departe, către miazănoapte, o creastă de munţi desena cu un albastru ceva mai închis decît al cerului un contur cunoscut. Fără să zăbovească, Ti Noël luă o bîtă groasă de *guayacán* şi ieşi din oraş. Trecuseră de mult zilele cînd un moşier din Santiago de Cuba îl cîştigase la o tură de maus[1] de la *monsieur* Lenormand de Mezy, care murise curînd după aceea în cea mai neagră mizerie. Sub mîna stăpînului său creol,

[1] Numele unui joc de cărţi.

Ti Noël cunoscuse o viaţă mult mai uşoară decît aceea impusă mai înainte sclavilor de către francezii din Cîmpia de Nord. Şi, punînd de-o parte banii pe care noul stăpîn îi dăruia la sfîrşitul fiecărui an, reuşise să adune suma cerută de stăpînul unui vas de pescuit ca să-l ducă în taină pînă în Haiti. Deşi marcat cu fierul roşu, Ti Noël era acum un om liber. Călca pe un pămînt unde sclavia fusese desfiinţată pentru totdeauna.

După o zi de drum, ajunse aproape de portul Artibonite şi se lungi acolo, la umbra unui arbore, ca să-şi petreacă noaptea. A doua zi dimineaţă porni din nou pe un drumeag care şerpuia printre tufe de viţă sălbatică şi beţe de bambus. Călăreţii întîlniţi în cale îi strigau cuvinte pe care nu le prea înţelegea, dar cărora le răspundea în felul lui, spunînd ce-i venea la gură. Ti Noël, chiar dacă umbla neînsoţit, nu era niciodată singur. Căpătase de mult deprinderea de a vorbi cu scaunele, cu oalele, cu vacile, cu vreo ghitară sau cu propria lui umbră. Pînă acum lumea i se păruse plăcută, dar la o cotitură a drumului întîlni tufe şi copaci uscaţi, arătînd ca nişte schelete de tufe şi de copaci pe solul care, din roşcat şi bolovănos, devenise prăfos şi alburiu. Pe-

aici nu mai vedeai cimitirele luminoase, cu micile lor monumente din ghips alb, ca nişte temple clasice reduse la mărimea unui coteţ. Morţii erau îngropaţi la marginea drumului, pe o cîmpie mută şi duşmănoasă, năpădită de cactuşi şi de salcîmi aromaţi. Din loc în loc, cîte un şopron proptit în patru pari şi părăsit arăta că localnicii fugiseră din faţa miasmelor purtătoare de molimi. Toate ierburile de pe-aici aveau tăişuri, spini şi scaieţi vătămători. Puţinii oameni pe care Ti Noël îi întîlnea în drum nu-i răspundeau la salut şi îşi urmau calea, cu ochii în pămînt, ca nişte cîini bătuţi. Deodată, negrul se opri cu respiraţia tăiată: pe un copac plin de spini atîrna un ţap spînzurat. Mai încolo, pămîntul era plin de semne: trei pietre puse în semicerc, cu o ramură ca o ogivă, aşezată în chip de poartă; apoi, cîţiva pui de găină, negri, legaţi de cîte un picior şi lăsaţi să se clatine în vînt, cu capul în jos, de-a lungul unei crengi murdare. În sfîrşit, acolo unde se terminau semnele se afla un copac duşmănos, cu trunchiul acoperit de spini negri, înconjurat de ofrande. Printre rădăcinile lui fuseseră vîrîte o mulţime de amulete turtite şi mototolite, închinate lui Legba, stăpînul drumurilor.

Ti Noël căzu în genunchi și mulțumi cerului că-i hărăzise bucuria de-a se întoarce pe pămîntul marilor legăminte. Știa și el, așa cum știau toți negrii francezi din Santiago de Cuba, că victoria lui Dessalines[1] se datorește unei pregătiri îndelungate, în care interveniseră Loco, Petro, Ogún, Ferraille, Brise-Pimba, Caplacu-Pimba, Marinette, Bois-Cheche și toate divinitățile prafului de pușcă și ale focului, într-o serie de transe atît de puternice, încît unii oameni fuseseră aruncați în sus sau trîntiți la pămînt prin simpla putere a invocărilor. Apoi, sîngele, praful de pușcă, făina de grîu și praful de cafea se uniseră ca să facă plămădeala ce avea să le redea oamenilor mintea strămoșilor, în timp ce tobele sfinte bubuiau și armele inițiaților se ciocneau pe deasupra focurilor. În toiul exaltării, un inspirat se cocoțase pe umerii a doi bărbați care nechezau, legați în chip de centauri, și coborîseră toți trei în galop către marea care, dincolo de noapte și dincolo de multe nopți, scălda malurile lumii Marilor Duhuri.

---

[1] *Jean-Jacques Dessalines* (1751—1806) — sclav negru din Haiti, conducătorul răscoalei prin care guvernatorul Rochambeau a fost izgonit din insulă.

2
SANS-SOUCIS

După multe zile de mers, Ti Noël începu să recunoască locurile. Gustul apei îi arătă că se mai scăldase cîndva în rîul acela, deşi asta se întîmplase ceva mai la vale, către malul mării. Trecu apoi pe lîngă peştera în care, odinioară, Mackandal măcina buruieni veninoase. Coborî vîlceaua îngustă de la Dondon, din ce în ce mai nerăbdător, pînă ajunse în Cîmpia de Nord. Apoi, ţinînd de-a lungul ţărmului mării, se îndreptă spre fosta moşie a lui *monsieur* Lenormand de Mezy.

Cînd văzu cei trei arbori *ceiba* aşezaţi în triunghi, Ti Noël îşi dădu seama că a ajuns. Dar din moşie nu mai rămăsese nimic: nici uscătoria de indigo, nici uscătoria de tutun, nici grajdurile, nici magaziile. Din conac mai dăinuia doar o vatră de cărămidă, acoperită cu iederă, degenerată şi ea acum de-atîta soare fără umbră; din chelărie mai rămăseseră doar cîteva dale mînjite de noroi, din bisericuţă — doar cocoşul de tinichea de pe acoperiş. Ici-colo se mai înălţau frînturi de pereţi care păreau nişte litere groase, rupte. Pinii, viţa-de-vie, pomii aduşi din Europa pieriseră, ca şi

grădina de legume în care odinioară lucea albul sparanghelului și creșteau anghinarele îngrășîndu-se între o brazdă de mentă și una de *mejorana*[1]. Întreaga moșie se transformase într-un maidan părăginit, străbătut de un singur drum. Ti Noël se așeză pe-o piatră rămasă din colțul vechiului conac, acum piatră ca toate pietrele pentru cine nu-i știa obîrșia. Și tocmai vorbea cu furnicile, cînd un zgomot neașteptat îl făcu să se întoarcă. Spre el se îndrepta în goană o ceată de călăreți în uniforme strălucitoare, cu dolmane albastre pline de eghileți și de pampoane, cu gulere tari, scrobite din belșug, cu pantaloni de antilopă, cu panașuri din pene albastre și încălțați cu cizme de husari. Obișnuit cu simplitatea uniformelor coloniale spaniole, Ti Noël descoperi deodată, uimit, fastul unui stil napoleonian pe care oamenii din rasa lui îl ridicaseră pe o treaptă și mai înaltă, necunoscută nici chiar de generalii de la curte. Ofițerii trecură pe lîngă el învăluiți parcă într-un nor de pulbere aurie și se îndepărtară către Millot. Bătrînul urmări fascinat urmele copitelor de cai în pulberea drumului.

După ce străbătu un crîng, lui Ti Noël i se păru că pătrunde într-o grădină nespus de fru-

[1] *Mejorana* — plantă medicinală antispasmodică, originară din Orient.

moasă. Toate ogoarele care împrejmuiau satul Millot erau îngrijite cît se poate de bine, cu șanțuri care se întretăiau și cu jgheaburi pentru irigație instalate printre brazdele proaspete. Pe ogoarele acelea lucrau sumedenie de oameni, sub paza unor soldați înarmați cu bice. Din cînd în cînd, cîte un soldat lăsa să cadă șfichiul biciului pe spinarea vreunui lucrător mai leneș. „Deținuți", se gîndi Ti Noël cînd văzu că și paznicii erau la fel de negri ca și cei ce munceau, lucru care contrazicea o anumită părere căpătată la Santiago de Cuba în nopțile cînd izbutise să ia parte la sărbătoarea mormintelor, împreună cu toți negrii francezi. Acum, însă, bătrînul se opri, uluit de spectacolul cel mai neașteptat și mai impunător pe care-l văzuse în lunga lui viață: pe fundalul munților cu povîrnișuri viorii se înălța un palat trandafiriu, un castel cu ferestre arcuite, clădit parcă în văzduh, pe un soclu înalt, la capătul unor scări de piatră. Pe o latură a castelului se vedeau acoperișuri lungi; acolo pesemne că se aflau dependințele, cazărmile și grajdurile. Pe cealaltă latură se înălța o clădire rotundă, cu o cupolă albă sprijinită pe coloane albe; de acolo tocmai ieșeau cîțiva preoți în sutane. Și, cu cît se apropia mai mult, Ti Noël descoperea terase, statui, arcade, grădini, straturi de flori,

pîrîiaşe artificiale şi labirinturi din tufe de bozie. La picioarele coloanelor masive care susţineau imaginea unui soare uriaş, din lemn negru, stăteau de pază doi lei de bronz; pe aleea principală treceau de colo-colo, în mare grabă, nişte ofiţeri îmbrăcaţi în alb, căpitani tineri, cu bicornuri pe cap, strălucitori ca stelele, lovindu-şi săbiile de pulpe şi făcîndu-le să zăngăne. Printr-o fereastră larg deschisă răzbăteau sunetele unei orchestre de dans în plină repetiţie. Prin celelalte ferestre ale palatului scoteau capetele nişte doamne încununate cu pene. Doamnele acelea aveau sînii bogaţi, săltaţi de talia mult prea înaltă a rochiilor la modă. Într-o curte, doi vizitii în livrele spălau o caleaşcă uriaşă, aurită peste tot şi acoperită cu sori în relief. Oprindu-se o clipă în faţa clădirii circulare din care mai adineauri ieşiseră preoţii, Ti Noël văzu că era o biserică plină cu draperii, steaguri şi baldachine, şi în care se afla o imagine a imaculatei concepţiuni.

Dar ceea ce-l uimi şi mai mult fu descoperirea că lumea aceasta uluitoare, pe care guvernatorii francezi din Cap Français n-o cunoscuseră, era o lume a negrilor. Căci erau negrese doamnele acelea frumoase, cu şolduri tari, care dansau în jurul unei fîntîni cu tritoni: erau negri miniştri aceia cu ciorapi albi, care cobo-

rau pe scara de onoare, ţinînd sub braţ portofoliile din piele de viţel; era negru bucătarul cu o coadă de fazan prinsă la bonetă şi care lua în primire un cerb adus pe umeri de nişte săteni conduşi de marele-conetabil; negri erau husarii care tropăiau în manej, negru era marele-paharnic, cu lanţ de argint la gît, care privea, împreună cu marele maestru de vînătoare, repetiţiile actorilor negri ai unui teatru; negri erau lacheii cu peruci albe, cărora majordomul în livrea verde le controla nasturii auriţi de la livrele. Şi, în sfîrşit, neagră, foarte neagră, era şi fecioara care se înălţa deasupra altarului celui mare al bisericii, zîmbind duioasă cîntăreţilor negri ce repetau un *Salve*. Şi atunci Ti Noël îşi dădu seama că se afla la Sans-Soucis, reşedinţa preferată a regelui Henri Christophe, fost pe vremuri bucătar în strada Spaniolilor şi mai apoi proprietar al ospătăriei „La Corona" şi care bătea acum monedă cu propriile lui iniţiale, deasupra orgolioasei devize: *„Dieu, ma cause et mon épée"*[1].

Pînă una-alta, bătrînul Ti Noël se pomeni cu o puternică lovitură de baston în spinare. Şi, înainte de-a apuca să protesteze, un gardian îl împinse cu lovituri de picior spre una din ca-

[1] Dumnezeu, cauza şi spada mea (în franceză în original).

zărmi. Cînd se văzu închis într-o celulă, Ti Noël începu să strige că-l cunoştea personal pe Henri Christophe, care, după cîte ştia el, se însurase cu Marie-Louise Coidavid, nepoata unei dantelărese liberte ce venea adesea la moşia lui Lenormand de Mezy. Dar nimeni nu-l luă în seamă. Către seară fu scos, împreună cu alţi deţinuţi, şi dus la poalele muntelui Mitra Episcopului, unde se aflau grămezi mari de materiale de construcţie. Un paznic îi puse în mînă o cărămidă.

— Du-o sus şi vino să iei alta!

— Sînt prea bătrîn...

Ti Noël se pomeni cu o lovitură de cravaşă peste cap şi, fără să mai crîcnească, începu să urce coasta abruptă a muntelui, laolaltă cu un şir lung de copii, de fete însărcinate, de femei şi de bătrîni care, ca şi el, duceau cîte o cărămidă în mînă. Bătrînul întoarse capul spre Millot. In lumina serii, palatul părea şi mai trandafiriu. Acolo, îmbrăcate în mătase gălbuie, prinţesele Atenaïs şi Amatista se jucau lîngă unul din busturile cu care Pauline Bonaparte îşi împodobise odinioară locuinţa aceasta din Cap Français. Ceva mai la o parte, capelanul reginei — unica faţă albă din întregul tablou — îi citea prinţului moştenitor *Vieţile paralele* ale lui Plutarh, sub privirea îngăduitoare a lui

Henri Christophe, care se plimba prin grădinile reginei, urmat de miniştri. Din treacăt, majestatea-sa rupea distrat vreun boboc de trandafir alb, abia deschis pe tufele care se profilau ca o coroană la picioarele unei alegorii de marmură.

3

JERTFA TAURILOR

În vîrful muntelui Mitra Episcopului, într-un morman uriaş de schelărie, se înălţa — munte peste munte — citadela La Ferrière. O generaţie uluitoare de ciuperci roşii, cu netezimi şi luciu ca de catifea, se căţăra pe flancurile turnului celui mare, după ce îmbrăcase meterezele şi coloanele, închipuind profiluri de polipi pe zidurile de culoarea sîngelui închegat. În clădirea aceasta de cărămizi arse, ridicată deasupra norilor şi avînd asemenea proporţii, încît perspectivele ei sfidau tot ce deprinsese privirea, se aflau tuneluri, coridoare, drumuri tainice şi guri de aerisire învăluite în umbră. O lumină ca de acvariu, verde-albăstrie, umbrită de trestiile care se uneau deasupra hăului, cobora ca un văl de aburi umezi de la înălţimea ochiuri-

lor de aerisire și a ferestrelor. Cîteva scări în formă de burghie făceau legătura între capelă, corpul de gardă, bucătării, cămări, forje, topitorii și închisori. În mijlocul curții celei mari erau decapitați zilnic cîțiva tauri, pentru ca sîngele lor să intre în compoziția mortarului și să facă fortăreața invulnerabilă. Către mare, deasupra panoramei vertiginoase a cîmpiei, muncitorii lucrau stucaturile apartamentelor regale, ale apartamentelor reginei, ale sufrageriilor și ale sălilor de biliard. Deasupra unor prăjini destul de subțiri, înfipte în zid, erau așezate schelele mobile, de-a lungul cărora erau cărate cărămizile și pietrele spre terasele de sus, care se întindeau între prăpăstiile dinăuntru și dinafară. Cînd treceau pe schele, salahorii simțeau amețeală și fiori în pîntece. Adesea, cîte un negru se prăvălea în gol, ducînd cu el covata cu mortar. Imediat însă un altul îi lua locul, și nimeni nu se mai gîndea la cel căzut. În măruntaiele imensei construcții lucrau sute de oameni, pîndiți necontenit cu bice și cu puști. Din mîinile lor răsăreau clădirile văzute pînă atunci numai în proiectele imaginare ale lui Piranesi[1]. Trase cu funiile pe deasupra rîpilor,

[1] *Giovanni Battista Piranesi* (1720—1778) — arhitect și gravor italian. A executat prețioase reproduceri de monumente antice.

se ridicau primele tunuri, montate imediat pe afeturi de cedru de-a lungul sălilor boltite și în veșnică penumbră, ale căror ferestre dominau toate trecătorile și defileurile țării. Găseai acolo vechi tunuri „Scipion", „Annibal" și „Amilcar", cu bronzul neted, aproape auriu, alături de tunuri noi, născute după 1789, purtînd deviza, nesigură încă: *„Libertate, egalitate"*. Se mai afla tot acolo un tun spaniol, pe care se vedea melancolica inscripție: *„Credincios, dar nefericit"*, alături de alte tunuri cu gura mai largă, cu țeava mai ornamentată și marcate cu pecetea Regelui Soare. Pe acestea se puteau citi neobrăzatele cuvinte: *„Ultima ratio regum"*[1].

Cînd Ti Noël lăsă cărămida din mîini la poalele unui zid, era aproape miezul nopții. Lucrul continua totuși la lumina focurilor și a torțelor. Ici-colo, cîțiva se culcaseră, pe blocuri de piatră, pe țevi de tun sau pe lîngă catîrii răniți de atîtea căzături. Istovit, bătrînul se lungi și el într-o groapă, sub podul mișcător. Înainte de revărsatul zorilor fu deșteptat cu lovituri de bici. Sus, în curte, răgeau taurii care urmau să fie înjunghiați la ivirea zorilor.

[1] „Ultimul argument al regilor" — deviză pe care Ludovic al XIV-lea a pus să fie săpată pe tunuri (în latină în original).

Împrăştierea stratului de nori reci făcu să se vadă noile schele ridicate înainte de ceasul cînd muntele se umplea de nechezatul cailor şi al catîrilor, de strigătele oamenilor, de sunetele trompetelor, de pocnetele bicelor şi de scîrţiiturile funiilor umflate de rouă. Ti Noël începu să coboare spre Millot, ca să ia o cărămidă. Pe drum putu să vadă nestingherit cum pe toate povîrnişurile muntelui, pe toate drumurile şi potecile, şiruri de femei, copii şi bătrîni urcau, ducînd fiecare cîte o cărămidă în braţe, ca s-o lase la picioarele fortăreţei ce se înălţa ca un cuib de termite din bucăţile acelea de lut ars, cărate mereu, pe soare, pe ploaie, tot timpul anului. Curînd, Ti Noël află că munca aceasta dura de peste doisprezece ani şi că toată populaţia din nordul insulei fusese adusă cu forţa să lucreze la construcţia aceea neverosimilă. Toate încercările de protest fuseseră înăbuşite în sînge. Tot urcînd la deal şi coborînd la vale, Ti Noël începu să-şi spună că orchestrele de cameră din Sans-Soucis, luxul uniformelor şi statuile de femei albe şi goale care se încălzeau la soare pe soclurile lor, între tufe de bozii, aveau la bază o sclavie la fel de îngrozitoare ca şi sclavia pe care o cunoscuse el însuşi pe moşia lui *monsieur* Lenormand de Mezy. Şi era cu atît mai cumplită, cu cît acum

te biciuia un negru, cu pielea la fel de neagră ca a ta, cu buzele la fel de groase, cu părul la fel de creţ şi cu nasul la fel de turtit, un negru născut egal cu tine şi poate, la fel ca tine, marcat cu fierul roşu. Era ca şi cum într-o casă fiii şi-ar bate părinţii, nepotul şi-ar bate bunica, iar nurorile ar bate-o pe mama care le găteşte. Ba mai mult chiar: odinioară, stăpînii se fereau să-i omoare pe sclavi — fireşte, se mai întîmpla cîteodată să nu-şi poată opri mîna — căci a omorî un sclav însemna a pricinui o mare pagubă în venituri. Pe cînd aici, moartea unui negru nu păgubea cu nimic vistieria publică. Existau destule negrese care să nască. Ele au existat dintotdeauna şi vor exista totdeauna. Şi nu vor lipsi niciodată negri pentru cărat cărămizi pe vîrful Mitra Episcopului.

Regele Christophe se urca adeseori la citadelă, escortat de ofiţeri călări, ca să vadă cum merge construcţia. Mărunt şi îndesat, foarte vînjos, cu pieptul puţintel bombat, cu nasul turtit şi cu bărbia cam prea înfundată în gulerul brodat al vestonului, monarhul străbătea bateriile, forjele şi atelierele, sunîndu-şi pintenii pe treptele care păreau că nu se mai termină. Pe bicornul lui napoleonian se căsca un ochi de pasăre, peste o panglică bicoloră. Uneori, cu un simplu gest de cravaşă, regele poruncea

moartea vreunui leneş prins pe cînd se odihnea sau execuţia vreunei cete de lucrători care urcau prea încet pe povîrnişurile abrupte blocurile de piatră sculptată. Şi îşi sfîrşea totdeauna vizita poruncind să i se aducă un jilţ pe terasa de sus, de unde privea marea, aşezat la marginea prăpastiei, în faţa căreia pînă şi cei mai deprinşi cu locurile trebuiau să închidă ochii. În clipele acelea, cînd nimic nu mai putea să-l umbrească şi să-l apese, acolo, deasupra tuturor, mai sus decît propria lui umbră, regele îşi măsura întinderea puterii: „Dacă Franţa s-ar gîndi vreodată să recucerească insula, eu, Henri Christophe, *Dieu, ma cause et mon épée,* voi putea ţine piept, aici, deasupra norilor, oricît de mulţi ani va trebui, cu toată curtea, cu armata, cu preoţii, cu muzicanţii, cu pajii africani şi cu bufonii. Iar împreună cu mine, între zidurile acestea ciclopice, pot trăi cincisprezece mii de persoane, fără să ducă lipsă de nimic".

După ce va fi ridicat podul mişcător al singurei porţi de intrare, citadela La Ferrière va deveni ţara însăşi, cu independenţa ei, cu regele ei, cu gospodăria ei şi cu toată pompa cuvenită. Iar jos, suferinţele plătite pentru construirea citadelei vor fi uitate de negrii din Cîmpie. Şi ei vor privi în sus, spre fortăreaţa aprovizio-

nată din plin cu porumb şi cu praf de puşcă, cu fier şi cu aur, gîndindu-se că acolo, mai sus decît păsările, acolo, unde vuietul vieţii de jos ajunge abia ca un dangăt de clopot sau ca un cîntat de cocoş, acolo, sus, lîngă cerul care e pretutindeni acelaşi, un rege din neamul lor aşteaptă să audă bubuind copitele de bronz ale celor zece mii de cai ai lui Ogún. Doar nu degeaba turnurile acestea au fost înălţate în răgetul taurilor înjunghiaţi, sîngeraţi şi răsturnaţi pe spate de constructorii care cunosc sensul adînc al jertfei, deşi le spun neştiutorilor că totul se face după elementarele cerinţe ale arhitecturii militare.

4

ZIDITUL

Cînd lucrările de construcţie a citadelei se apropiară de sfîrşit, iar meseriaşii deveniră mai necesari decît salahorii, disciplina se mai îmblînzi. Şi cu toate că spre vîrful muntelui continuau să fie urcate lăzile de mortar şi afeturile de tun, o mulţime de femei căpătară învoirea să se întoarcă la oalele lor, peste care păianjenii îşi ţesuseră pînza. Printre cei lăsaţi

să plece ca fiind mai puțin necesari, se strecură și Ti Noël, care porni într-o dimineață la drum, fără să se mai uite înapoi, spre fortăreața de pe care se scoseseră schelele pe latura bateriei prințeselor regale. Trunchiurile copacilor, trase acum cu pîrghiile pe coasta muntelui, aveau să slujească la podirea apartamentelor. Dar pe Ti Noël nu-l mai interesa nimic din toate acestea. El nu dorea decît să se stabilească pe fostele pămînturi ale lui *monsieur* Lenormand de Mezy, unde se întorcea așa cum se întoarce *anguila*[1] la mîlul în care s-a născut. Simțindu-se oarecum stăpînul pămîntului aceluia, a cărui istorie nu avea un tîlc decît pentru el, Ti Noël începu să taie cu *machete*-le ici și colo, curățind o parte din ruine. După ce doborî doi salcîmi, ieși la lumină o bucată de perete. Sub frunzele unui bostan sălbatic se iviră dalele albastre ale sufrageriei conacului. Acoperind cu frunze de palmier vatra fostelor bucătării pe jumătate dărîmate, negrul își făcu un dormitor în care trebuia să intre pe brînci și pe care îl umplu cu paie, ca să-și poată odihni oasele după loviturile primite pe cînd lucra la munte.

---

[1] Pește din apele dulci ale Antilelor, care, după ce își depune icrele în Oceanul Atlantic, se întoarce să viețuiască în rîurile insulelor.

Acolo își petrecu anotimpul vînturilor de iarnă și al ploilor și întîmpină vara cu burta umflată, fiindcă mîncase prea multe crudități și prea multe fructe de manghier apoase, căci nu îndrăznea să iasă la drum, de frică să nu-l prindă oamenii lui Christophe, porniți să caute bărbați, cine știe, poate pentru clădirea vreunui nou palat, poate al palatului despre care unii spuneau că se va înălța la Artibonite și că va avea atîtea ferestre cîte zile într-un an. Dar fiindcă trecuseră cîteva luni fără să afle nici o veste și fiindcă se săturase de mizerie, Ti Noël porni la drum către Cap Haïtien. Și ținu drept pe malul mării, pe șleaul șters pe care mersese adeseori în urma stăpînului, cînd se întorceau la moșie călare pe cai neînvățați încă să primească zăbala, cai care tropăiau făcînd un zgomot ca de tobă și mai aveau încă pe gît cutele proaspete ale pielii de mînz. La oraș e bine. La oraș, dacă ai o bîtă cu un sac prins în vîrful ei, găsești să cari cu spinarea o mulțime de lucruri. La oraș sînt totdeauna prostituate bune la suflet, care dau de pomană bătrînilor; și mai există piețele unde cîntă muzica, animalele dresate joacă, păpușile vorbesc, iar bucătăresele stau la glume cu cei care, în loc să vorbească de foame, arată spre rachiu. Ti Noël simți că îi pătrunde frigul în măduva oase-

lor şi că îi e dor, tare dor de clondirele aflate pe vremuri în beciul moşiei, toate pătrate, făcute din sticlă groasă şi umplute cu coji, cu buruieni, cu mure şi cu afine macerate în alcool, care aveau o aromă abia simţită şi grozav de fină.

Cînd ajunse, însă, găsi întregul oraş în aşteptarea unei morţi. Toate ferestrele şi uşile caselor, toate storurile şi toate ochiurile de geam păreau întoarse spre colţul catedralei, într-o aşteptare atît de intensă, încît deforma faţadele, făcîndu-le să semene a feţe omeneşti. Acoperişurile se întindeau, ungherele se iţeau, iar igrasia părea că desenează pe pereţi numai urechi omeneşti. În colţul catedralei tocmai se uscase un pătrat de ciment, lipit de zid şi care avea o firidă deschisă. Prin firida aceea neagră, ca o gură fără dinţi, ţîşneau pe neaşteptate nişte răcnete atît de înfiorătoare, încît toată populaţia oraşului tresărea, iar copiii se porneau să plîngă prin case. Cînd se auzeau răcnetele, femeile însărcinate îşi sprijineau burta cu palmele, iar unii trecători o luau la fugă, făcîndu-şi într-una cruce. Şi se auzeau apoi din colţul catedralei urlete, strigăte fără nici un înţeles, pînă cînd gîtlejul însîngerat care le scotea dădea drumul la blesteme, ameninţări obscure, profeţii şi ocări. Apoi urma un vaiet;

un vaiet din fundul pieptului, ca un scîncet de papagal, ca o voce de om bătrîn. Şi vaietul se încheia printr-un geamăt în trei timpi, care se pierdea într-o largă cadenţă astmatică, pînă cînd devenea simplă răsuflare. Lucrul acesta se repeta zi şi noapte în colţul catedralei. Şi nimeni nu mai dormea la Cap Haïtien, nimeni nu mai îndrăznea să treacă pe străzile din preajmă. In casele mai retrase, oamenii îngenuncheau în rugăciuni prin odăile mai dosnice. Călugărul capucin care se afla zidit de viu în peretele catedralei, îngropat de viu în propria lui biserică, era Corneille Breille, duce de Anse, duhovnicul lui Henri Christophe. Fusese osîndit să moară acolo, zidit în perete, pentru vina de-a fi vrut să plece în Franţa, el, care cunoştea toate tainele regelui şi toate secretele citadelei de-atîtea ori lovită de trăsnete. In zadar regina Marie-Louise îşi implorase soţul, îmbrăţişîndu-i cizmele. Henri Christophe, care-l hulise pe sfîntul Petru fiindcă îi mai trimisese o furtună deasupra fortăreţei, n-avea de ce să se teamă de afurisenia neputincioasă a unui capucin francez. Şi, dacă mai exista vreo îndoială, trebuia să se ştie că palatul Sans-Soucis avea un nou favorit: un duhovnic spaniol, cu părul lung, căruia îi plăcea să cînte liturghia cu frumoasa lui voce de bas.

Duhovnicului acestuia îi spuneau toți *padre* Juan de Dios. Plictisit să tot mănînce bobul și celelalte bucate ale severilor spanioli de pe celălalt țărm al insulei, călugărul acesta șiret o ducea de minune la curtea haitiană, unde doamnele îl îndopau cu fructe lucioase și cu vinuri de Portugalia. Se șoptea că anumite cuvinte rostite ca din întîmplare de călugăr în fața lui Christophe, într-o zi cînd monarhul dresa niște ogari pentru regele Franței, pricinuiseră cumplita pacoste care se abătuse asupra lui Corneille Breille.

La o săptămînă după ce fusese zidit, vocea capucinului deveni șoaptă abia perceptibilă și se stinse într-un geamăt mai mult bănuit decît auzit. Apoi se lăsă tăcerea în colțul acela al catedralei. Tăcerea îndelungată a unui oraș care nu mai crede în tăcere și pe care numai un prunc nou născut îndrăzni să o sfîșie printr-un țipăt neștiutor. Iar țipătul acesta deschise din nou vieții drumul spre zgomotul obișnuit al strigătelor precupeților, al bîrfelilor și al cîntecelor care se aud cînd se întind rufele la uscat. Abia atunci izbuti și Ti Noël să mai vîre în traistă cîteva lucrușoare cumpărate cu banii căpătați de la un marinar beat și să dea pe gît cinci pahare cu rachiu. Clătinîndu-se în lumina lunii, porni apoi pe drumul întoarcerii,

amintindu-și vag un cîntec din alte vremi pe care obișnuia să-l cînte de cîte ori se întorcea de la oraș. Era un cîntec plin de grosolănii la adresa unui rege, și asta era principalul: *la adresa unui rege.*

Înjurîndu-l astfel pe Henri Christophe și aproape plictisit de atîtea lucruri spuse împotriva coroanei și a capului regal, drumul de întoarcere i se păru atît de scurt, încît în clipa cînd se tolăni pe maldărul lui de paie începuse chiar să se întrebe dacă fusese cu adevărat la Cap Haïtien.

5

CRONICA ZILEI DE 15 AUGUST

„Quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosae in Jericho. Quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum juxta aguam in plateis. Sicut cinnamonum et balsamum aromatizans odorem dedi: quasi myrrah electa dedi suavitatem odoris"[1].

---

[1] „Ca un palmier m-am înălțat în Cádiz, și ca un trandafir sădit în Ierihon, și ca un măslin frumos pe cîmpie, și ca un platan m-am înălțat lîngă rîu, în pajiște. Ca un cinamon și ca un balsam aromat am răspîndit mireasma, ca un mir ales am răspîndit dulceața parfumului." (În latină în original.)

Fără să priceapă o iotă din cuvintele latineşti rostite de Juan de Dios Gonzáles, cu inflexiuni baritonale fără greş, reginei Marie-Louise i se părea în dimineaţa aceea că domneşte o tainică armonie între mireasma de tămîie, aroma portocalilor dintr-o curte invecinată şi unele cuvinte din lecţia liturgică, legate de parfumuri cunoscute, ale căror nume se aflau scrise pe borcanele de porţelan ale droghistului de la Sans-Soucis. În schimb, Henri Christophe nu izbutea să urmărească slujba aşa cum s-ar fi cuvenit, căci îşi simţea pieptul apăsat de-o nelinişte inexplicabilă. Împotriva părerii celorlalţi, el dorise ca slujba înălţării să fie ţinută la biserica Limonade, ale cărei marmure cenuşii, uşor umbrite, îi dădeau o plăcută senzaţie de răcoare şi-l făceau să transpire mai puţin sub jacheta închisă pînă la gît şi sub povara decoraţiilor. Şi, totuşi, regele se simţea înconjurat de forţe duşmănoase. Poporul, care îl aclamase cînd luase puterea, îl ura acum, pentru că, trăind pe un pămînt mănos, îşi amintea prea des de recoltele pierdute din pricină că el îi silise pe bărbaţi să lucreze la construirea citadelei. Regele bănuia că undeva, în vreo casă depărtată, există imaginea lui, în care cineva înfipsese nenumărate ace. Sau îşi vedea în gînd aceeaşi imagine, spînzurată cu capul

în jos şi cu un cuţit înfipt în dreptul inimii. Cîteodată, de foarte departe, se auzeau bătăile unor tobe care, probabil, nu se rugau pentru viaţa lui. Dar iată că se scoteau sfintele daruri.

„Assumpta est Maria in Caelum; gaudent angeli, collaudantes benedicunt Dominum, alleluia!"[1]

Deodată, Juan de Dios González începu să se tragă înapoi, spre jilţurile regale, călcînd ca beat peste treptele de marmură. Regina scăpă din mînă mătăniile. Regele apucă mînerul spadei. Dinaintea altarului, cu faţa spre credincioşi, răsărise un alt preot, izvodit parcă din aer, cu frînturi de umeri şi de braţe încă nedefinite. Şi pe cînd chipul lui căpăta contur şi expresie, din gura fără dinţi, fără buze şi neagră ca o gură de beci izbucni o voce tremurătoare, care umplu naosul cu vibraţii puternice de orgă, făcînd vitraliile să tremure în legăturile lor de plumb.

„Absolve, Domine, animas omnium fidelium defunctorum, ab omni vinculo delictorum..."[2]

Numele lui Corneille Breille i se opri lui Christophe în gîtlej, tăindu-i glasul. Era într-

---

[1] „S-a înălţat Maria la Ceruri; se bucură îngerii, lăudînd binecuvîntează pe Domnul, aleluia!" (în latină în original.)

[2] „Dezleagă, Doamne, sufletele tuturor credincioşilor răposaţi, de întreg lanţul păcatelor" (în latină în original.)

adevăr capucinul zidit, cel despre care toţi cei de faţă ştiau că murise şi că putrezise în altarul cel mare, înveşmîntat în stiharele lui şi rostind *Dies Irae*[1]. Cînd, ca un sunet de ţimbal, răsunară cuvintele: *„Coget omnes ante thronus"*[2], Juan de Dios González se prăvăli gemînd la picioarele reginei. Iar Henri Christophe, cu ochii ieşiţi din orbite, rezistă pînă la: *„Rex tremendae majestatis"*[3]. În clipa aceea, un trăsnet auzit numai de urechile regelui, care şi surziră pe dată, căzu peste turla bisericii, atingînd din treacăt toate clopotele. Coriştii, cădelniţele, stranele, amvonul căzură la pămînt. Regele zăcea pe podeaua de lespezi, paralizat, cu ochii ţintă la grinzile tavanului. Acum, printr-un salt imens, vedenia se ridicase şi şedea pe una din grinzile acestea, ca să-l vadă Henri Christophe, şi îşi scutura mînecile şi picioarele, ca să-i arate mai bine cît de însîngerate îi erau veşmintele. În urechile regelui bubuia ritmic un soi de tunet care putea la fel de bine să fie şi zgomotul tîmplelor lui, şi zgomotul tobelor care băteau în munţi. Scos din biserică

---

[1] Ziua mîniei — primele cuvinte ale unei rugăciuni catolice pentru morţi (în latină în original).

[2] „Îi va aduce pe toţi înaintea tronului" (în latină în original).

[3] „Regele înfricoşătoarei măreţii" (în latină în original).

pe brațele ofițerilor, regele mormăi cîteva blesteme vagi, amenințîndu-i cu moartea pe toți cei ce locuiau lîngă Limonade dacă va mai auzi vreun glas de cocoș. Pe cînd Henri Christophe se lăsa îngrijit de Marie-Louise și prințese, țăranii, înspăimîntați de amenințările lui, începură să-și vîre găinile și cocoșii în coșuri și să-i coboare noaptea în fîntîni, ca să le treacă pofta de cotcodăcit și de cîntat. Măgarii muntenilor abia mai prridideau sub ploaia de lovituri. Iar cailor li se punea zăbală, ca nu cumva nechezatul să fie prost tălmăcit.

În după-amiaza aceea, greoaia caleașcă regală, trasă de șase cai în galop, intră pe aleea de onoare a palatului Sans-Soucis. Regele, cu cămașa descheiată, fu urcat în apartamentele lui, unde căzu pe pat ca un sac cu lanțuri. Ochii lui, din care se vedea mai mult albul, exprimau o furie țîșnită din adîncuri: regele nu mai putea să-și miște nici brațele, nici picioarele. Medicii începură să-i frece trupul neputincios cu un amestec de rachiu, praf de pușcă și piper roșu. În tot palatul, mirosul medicamentelor, al buruienilor fierte, al sărurilor și al alifiilor se adăugă aburului din saloanele prea pline de funcționari și de curteni. Prințesele Atenaïs și Amatista plîngeau la pieptul profesoarei aduse din Statele Unite. Ne-

glijind oarecum eticheta în momentele acelea grele, regina se așezase în genunchi, într-un colț al anticamerei, și urmărea cum fierbe ceaiul de rădăcini pus pe sobița cu mangal. Reflexul cărbunilor, semănînd a flacără adevărată, făcea să pară nemaipomenit de real coloritul gobelinului care împodobea peretele, înfățișînd-o pe Venus în fierăria lui Vulcan. Majestatea-sa ceru un evantai ca să ațîțe focul mult prea potolit. În lumina aceea a amurgului, în care umbrele nerăbdătoare doreau să se facă una cu obiectele, atmosfera devenea tot mai apăsătoare. Nu se știa încă dacă în munți bat chiar tobele, dar uneori cîte un ritm venit din depărtări se amesteca ciudat cu *Ave Maria* pe care-l cîntau femeile în sala de onoare. Și tobele acelea nesigure găseau ecouri nemărturisite în multe piepturi.

6

ULTIMA RATIO REGUM

În duminica următoare, pe la apusul soarelui, Henri Christophe avu impresia că genunchii și brațele lui încă amorțite ar putea răs-

punde unui mare efort de voință. De aceea, întorcîndu-se cu greu, încercă să coboare din pat și își lăsă picioarele pe podea; dar rămase frînt de șale, pe jumătate culcat. Lacheul, Solimán, îl ajută să se îndrepte. Și atunci regele izbuti să ajungă pînă la fereastră, cu pași măsurați, ca un automat uriaș. Chemate de slugi, regina și prințesele intrară tăcute în cameră și se așezară într-un ungher întunecos, sub portretul călare al majestății-sale. Știau toate trei că la Haut le Cap se bea peste măsură, că pe la colțurile străzilor fierb cazane mari cu ciorbă de carne, pe care bucătăresele asudate o serveau celor dornici, bătînd în masă cu polonicele și cu lingurile de spumă. Mai știau că pe o stradă plină de chiote și de rîsete fluturau batistele unei serbări populare.

Regele respira aerul serii, simțind că apăsarea care îi împovărase pieptul slăbea din ce în ce. De pe crestele munților începuse să se lase noaptea, estompînd conturul arborilor și al aleilor. Deodată Christophe îi văzu pe muzicanții capelei regale străbătînd curtea de onoare, fiecare cu instrumentul lui și fiecare purtînd pecetea deformației profesionale. Sub greutatea harpei, harpistul arăta ca un ghebos; toboșarul, slab și uscat, părea gravid cu toba atîrnată pe pîntece; celălalt căra în brațe

o tubă[1]. Coloana era încheiată de un pitic, aproape ascuns sub o pălărie chinezească imensă, care la fiecare pas suna din toţi clopoţeii. Regele tocmai se întreba de ce-or fi plecînd muzicanţii la ora aceasta spre munte, cu aerul că ar avea de gînd să dea un concert la adăpostul vreunui arbore *ceiba*. Deodată se auzi răpăitul a opt tobe militare. Era ora schimbării gărzilor. Majestatea-sa ţinu să controleze dacă grenadierii lui mai păstraseră şi în timpul cît fusese bolnav disciplina aspră cu care îi obişnuise. Dar mîna i se înălţă deodată într-un gest de surpriză mînioasă. Tobele, dezacordate, nu mai băteau reglementar, iar ritmul de trei măsuri nu mai era dat cu beţele, ci cu degetele, direct pe piele.

— Bat ritmul *manducuman*! strigă Christophe, trîntindu-şi bicornul de podea.

In clipa aceea, garda rupse rîndurile şi traversă în dezordine aleea de onoare. Ofiţerii alergau cu săbiile scoase. De la ferestrele cazărmilor începură să se desprindă grupuri de oameni cu tunicile desfăcute şi cu pantalonii pe deasupra cizmelor. Răsunară cîteva focuri de puşcă trase în aer. Un stegar sfîşie stindardul cu coroane şi delfin al prinţului moşte-

[1] Instrument muzical de suflat, făcut din alamă.

nitor. În mijlocul debandadei, un pluton de cavalerie ușoară se depărtă de palat, în galop, urmat de catîrii unui furgon plin cu șei și harnașamente. Urmă apoi un iureș dezordonat de uniforme care alergau de colo-colo, în răpăitul tobelor militare bătute cu palmele. Prins pe neașteptate de răscoală, un soldat bolnav de friguri ieși din infirmerie, învelit într-un cearceaf și ținîndu-și strîns pomponul chipiului. Cînd trecu pe sub fereastra lui Christophe, soldatul făcu un gest obscen și o luă la goană. În liniștea serii nu se mai auzea acum decît țipătul plîngător și depărtat al unui păun. Regele întoarse capul. În întunericul încăperii, regina Marie-Louise și prințesele Atenaïs și Amatista plîngeau. Înțeleseseră de ce se băuse atîta în ziua aceea la Haut le Cap.

Christophe porni prin palat, ținîndu-se de balustrade, de draperii și de spătarele scaunelor. Lipsa curtenilor, a lacheilor și a gărzilor făcea ca sălile și saloanele să pară îngrozitor de pustii. Pereții păreau mai înalți, dalele mai late. Salonul oglinzilor reflecta numai chipul regelui, în mii și mii de fețe. Și apoi zumzetele insectelor, foșnetele, țiuitul greierilor pe care nimeni nu le auzise pînă acum, sunînd cu dese întreruperi, dădeau liniștii aceleia o întreagă scară de profunzimi. Lumînările se

topeau domol în candelabre. Un fluture de noapte se învîrtea în sala de consiliu. După ce se ciocnea de vreo ramă poleită, cîte o insectă cădea, ici-colo, pe podele, foşnind cu un zgomot asemănător cu al aripilor de cărăbuşi în timpul zborului. În marele salon de recepţie, ale cărui ferestre erau larg deschise pe ambele faţade, Christophe ascultă sunetul tocurilor de la propriile lui cizme, care mărea impresia de pustietate deplină. Regele coborî apoi în bucătărie, pe-o uşă de serviciu. Sub grătarele goale, tăciunii începuseră să se stingă. Lîngă masa de gătit zăceau pe jos o mulţime de sticle goale. Bucătarii plecaseră, luînd cu ei funiile de usturoi, funiile de ceapă *dion-dion* şi şuncile puse la afumat lîngă horn. Palatul rămăsese pustiu, în voia nopţii fără lună, la cheremul oricui ar fi vrut să-l ocupe, căci oamenii regelui plecaseră, luînd cu ei pînă şi cîinii de vînătoare. Henri Christophe porni spre încăperile lui. La lumina lumînărilor, scara albă i se păru sinistră, rece şi lugubră. Un liliac se lipi de luminatorul cupolei, bătînd dezordonat din aripi sub poleiala veche a plafonului. Regele se sprijini de balustradă, căutînd soliditatea marmurei.

De jos, de pe ultima treaptă a scării de onoare, cinci negri tineri îşi întoarseră spre

el fețele îngrijorate. În clipa aceea Christophe simți cît îi iubește. Cei cinci erau favoriții regali: Délivrance, Valentin, La Couronne, John și Bien-Aimé, africanii pe care regele îi cumpărase de la un negustor de sclavi și le dăruise libertatea, ca să-i învețe frumoasa slujbă de paj. Christophe căutase totdeauna să înlăture pe cît posibil mistica africană a primelor căpetenii ale revoltelor pentru independența insulei Haiti, încercînd să pună pe toate o amprentă europeană. Acum însă, cînd rămăsese singur, cînd ducii, baronii, generalii și miniștrii lui îl trădaseră, singurii oameni de încredere mai erau cei cinci africani, cei cinci flăcăi din Congo, din neamul fula sau mandinga, care așteptau ca niște cîini credincioși, așezați pe marmura rece a scării. O *ultima ratio regum* cu neputință de impus cu gurile tunurilor. Christophe își privi îndelung pajii, le făcu un semn prietenos, la care ei răspunseră cu o plecăciune tristă, și trecu în sala tronului.

Acolo se opri în fața mesei pe care se aflau însemnele lui. Doi lei încoronați îi susțineau blazonul: un fenix, tot încoronat, cu deviza: *„Renasc din propria-mi cenușă"*, iar pe o banderolă rotunjită în cute: *„Dumnezeu, cauza și spada mea"*. Christophe deschise o casetă grea, tăinuită sub faldurile catifelelor, scoase un

pumn de bani de argint marcați cu inițialele lui și aruncă pe podele, una după alta, cîteva coroane de aur masiv, de diferite grosimi. Una din ele ajunse la ușă și începu să se rostogolească pe scară, cu un zgomot care se auzi în tot palatul. Privind cum se topeau lumînările galbene ale unui sfeșnic, regele se așeză pe tron. Și rosti fără voia lui textul pe care-l punea în fruntea tuturor actelor publice de guvernămînt: „Prin grația lui Dumnezeu și legea constituțională a statului, noi, Henri, rege al țării Haiti, suveran al insulelor Tortuga, Gonaré și al altora învecinate, nimicitor al tiraniei, regenerator și binefăcător al națiunii haitiene, creator al instituțiilor ei morale, politice și războinice, primul monarh încoronat al lumii noi, apărător al credinței, fondator al ordinului regal și militar al sfîntului Henri, la toți cei de față și viitori, sănătate..." Și deodată, Christophe își aminti de citadela La Ferrière, de fortăreața lui clădită acolo, sus, deasupra norilor.

În clipa aceea, însă, noaptea se umplu de sunetele tobelor care se chemau una pe alta, răspunzîndu-și din munte în munte, înălțîndu-se de pe plajă, ieșind din peșteri, alergînd pe sub arbori, coborînd prin rîpi și albii de rîuri. Bubuiau tobele *radá*, tobele congoleze,

tobele lui Bouckman, tobele Marilor Legăminte, toate tobele ritului *vaudou*, ca o amenințare atotcuprinzătoare și vastă care înainta asupra palatului Sans-Soucis, apropiindu-se din ce în ce. Un orizont de tunete, care se strîngea tot mai mult. Un uragan al cărui vîrtej prinsese tronul, fără heralzi și fără buzdugane. Regele se întoarse în camera și la fereastra lui. Grajdurile și plantațiile de trestie-de-zahăr și indigo începuseră să ardă. Acum, luînd-o înaintea tobelor, focul alerga de la casă la casă, de la ogor la ogor. O vîlvătaie imensă se înălța din hambarul de grîne, aruncînd în aer șipci incandescente sau înnegrite de fum, care zburau spre șirile de fîn. Vîntul de nord clătina cocenii aprinși de pe lanurile de porumb și se apropia tot mai mult focul. Pe terasele palatului cădea cenușă încinsă.

Henri Christophe se gîndi iar la fortăreață. *Ultima ratio regum.* Însă fortăreața aceea, unică în lume, era mult prea vastă pentru un om singur. Și monarhului nu-i dăduse niciodată prin gînd că s-ar putea pomeni singur într-o bună zi. Sîngele de taur pe care îl sorbiseră zidurile atît de groase făcuse ca fortăreața să fie inaccesibilă pentru armele albilor. Dar sîngele acesta nu fusese niciodată îndreptat împotriva negrilor care strigau acum, la cîțiva

pași de focurile din ce în ce mai apropiate și invocau duhurile cărora li se adusese jertfa de sînge. Christophe reformatorul voise să ignoreze religia *vaudou* și să creeze prin lovituri de bici o castă de nobili catolici. Înțelegea acum cine îl trădase: sfîntul Petru, cu cheia lui, capucinii sfîntului Francisc și sfîntul Benedict cel negru, Fecioara cu chip negru și cu mantie albastră, evangheliștii ale căror cărți fuseseră sărutate la depunerea jurămîntului de credință, toți mucenicii pentru care aprinsese lumînări de cîte treisprezece monede de aur fiecare. După ce mai aruncă o privire mînioasă spre cupola albă a capelei, plină de chipuri care îi întorceau spatele și de semne care trecuseră de partea dușmanului, regele ceru veșminte curate și parfumuri. Apoi chemă prințesele și, cu ajutorul lor, își îmbrăcă cel mai bogat costum de ceremonie. Se încinse cu panglica lată, bicoloră, emblema învestiturii, și-i înnodă capetele deasupra mînerului spadei. Tobele sunau atît de aproape, încît păreau că se află la cîțiva pași, după grilajul aleii de onoare, la capătul scării celei mari. Acuma, focul se oglindea în cristalele palatului, în rame, în pahare, în candelabre, în vaze, în ferestre, în sideful consolelor. Flăcările se aflau pretutindeni, și în lumina lor nu se mai putea desluși

vîlvătaia altor flăcări. Toate oglinzile din Sans-Soucis ardeau laolaltă. Întreaga clădire dispăruse parcă în vîlvătaia unui foc rece, care se înfunda în noapte, făcînd ca fiecare zid să pară un rug uriaş de flăcări înţepenite.

Focurile de armă nu se mai auzeau, căci tobele băteau mult prea aproape. Mîna lui Christophe dădu drumul pistolului pe care îl apăsase la tîmplă. Trupul monarhului se mai ţinu o clipă pe picioare, ca suspendat, vrînd parcă să mai facă un pas, apoi se prăbuşi cu faţa în jos, zornăindu-şi toate decoraţiile. Pajii se iviră în prag. Regele îşi dădea sufletul, tăvălit pe brînci în propriul său sînge.

7

POARTA UNICA

Pajii africani ieşiră în goană printr-o portiţă dosnică, pe drumul dinspre munte, cărînd pe umeri, ca primitivii, o prăjină groasă, şlefuită cu *machete*-le. De prăjină atîrnaseră un hamac, prin ale cărui ochiuri de plasă ieşeau pintenii monarhului. În urma lor, uitîndu-se înapoi şi poticnindu-se în beznă de toate ră-

dăcinile, veneau prinţesele Atenaïs şi Amatista, încălţate uşor, cu sandalele cameristelor, şi regina, care-şi lepădase pantofii după ce-şi rupsese un toc în bolovanii drumului. Solimán, lacheul regelui, fost odinioară maser al Paulinei Bonaparte, încheia retragerea, cu o puşcă în bandulieră şi cu un *machete* în mînă. Cu cît pătrundeau în noaptea plină de arbori a muntelui, focul din vale se vedea tot mai strîns şi mai compact, deşi începuse să se oprească la marginea esplanadelor palatului. Pe coasta dinspre Millot, focul pătrunsese în stogurile de lucernă ale grajdurilor. De departe se auzeau nechezaturi, care păreau mai degrabă răcnetele unor copii puşi la tortură. Cîte un perete întreg se prăbuşea dintr-o dată, într-un vîrtej de aşchii incandescente, lăsînd să se vadă vreun cal scăpat, alergînd înnebunit, cu coama pîrlită şi cu coada arsă pînă la os. Curînd, luminile prinseră să joace şi în interiorul palatului. Şi începu un dans al torţelor care mergea de la bucătărie la beciuri, lipindu-se de ferestrele deschise, escaladînd balustradele teraselor, coborînd pe burlane, ca şi cum un roi imens de licurici ar fi pus stăpînire pe etajele de sus. Se pornise jaful. Pajii întinseră pasul. Ştiind că jaful îi va opri multă vreme locului pe răscu-

lați, Solimán lăsă piedica și-și puse pușca pe umăr.

În zori, fugarii ajunseră foarte aproape de fortăreață. Din pricina pantei, urcușul era din ce în ce mai anevoios. De-a lungul potecii se înșiruiau tot mai dese tunurile, care aveau să rămînă acolo, pradă ruginei, fiindcă apucaseră să ajungă sus. Către insula Tortuga începuse să se desluşească marea, cînd lanțurile podului mobil se urniră zornăind sinistru de piatră. Canaturile ghintuite ale unicei porți se deschiseră încet, și cadavrul lui Henri Christophe pătrunse în fortăreață, cu cizmele înainte, învelit în hamacul purtat de pajii negri. Și, din ce în ce mai anevoie, cadavrul fu urcat pe scările interioare, sub ploaia de picături reci care cădeau de pe bolțile false. Trîmbițele de deșteptare sfîșiară liniștea dimineții, căpătînd ecou din toate ungherele fortăreței. Îmbrăcată de sus pînă jos în ciuperci roșii, plină încă de noapte, fortăreața La Ferrière se trezea, parcă însîngerată pe deasupra și rugînită pe dedesubt, ieșind din norii cenușii, pe care focurile din vale îi îngroșaseră și mai mult.

În mijlocul curții de arme, fugarii îi povesteau guvernatorului marea năpastă. Vestea se răspîndi repede prin ochiuri de aerisire, tunele și coridoare, spre camere și dependințe. Soldații

începură să se ivească de pretutindeni, împinşi de la spate de alţii care pătrundeau pe scări, lăsînd în părăsire bateriile, turnurile şi posturile de pază. In curtea turnului mare se auziră chiote de bucurie: eliberaţi de proprii lor paznici, deţinuţii ieşeau din celule şi se îndreptau, cu o veselie sfidătoare, spre locul unde se afla familia regală. Din ce în ce mai strîns încercuiţi de mulţime, pajii în veşminte prăfuite, regina desculţă şi prinţesele, pe care Solimán le apăra timid de mîinile obraznice întinse spre ele, se retraseră pas cu pas către o groapă cu mortar proaspăt, în care se aflau înfipte cîteva unelte de zidari. Văzînd că situaţia se agravează din ce în ce, guvernatorul dădu ordin să fie evacuată curtea. Dar vocea lui fu întîmpinată cu un hohot de rîs imens. Un deţinut, atît de zdrenţăros încît îi ieşea sexul din pantaloni, atinse cu degetul gîtul reginei:

— In ţara albilor, cînd un şef moare, nevestei i se taie capul.

Văzînd cît de proaspăt era încă în mintea oamenilor săi exemplul dat acum aproape treizeci de ani de către entuziaştii revoluţiei franceze, guvernatorul se gîndi că totul e pierdut. Dar tocmai atunci zarva stîrnită de compania corpului de gardă care fugea pe coastă, la vale, schimbă pe neaşteptate mersul evenimentelor.

Din goană, oamenii se înghesuiau pe scări și în tunele, ca să ajungă cît mai curînd la poarta cea mare a citadelei. În ghionturi și îmbrînceli, alunecînd și rostogolindu-se, soldații se năpustiră pe potecile muntelui, căutînd să scurteze drumul ca să ajungă cît mai repede la Sans-Soucis. Armata lui Henri Christophe se descompunea ca o avalanșă. Pentru prima dată, imensa fortăreață rămase pustie, căpătînd în liniștea aceea vastă funebra solemnitate a unui mormînt regal.

Guvernatorul desfăcu hamacul ca să mai privească o dată fața majestății-sale. Apoi, cu o lovitură de cuțit, tăie degetul cel mic de la mîna dreaptă a regelui și îl dădu reginei. Regina vîrî degetul tăiat în decolteul rochiei și-i dădu drumul simțindu-l cum alunecă spre brîu, cu zvîrcoliri reci, ca de vierme. Apoi, ascultînd porunca, pajii puseră trupul răposatului rege deasupra gropii cu mortar. Cadavrul începu să se scufunde încet, cu fața spre cer, tras parcă de niște mîini vîscoase și nevăzute. Se arcuise puțin, sub acțiunea căldurii primite de la mîinile pajilor. Mai întîi îi dispărură pîntecele și pulpele, pe cînd brațele și cizmele continuară să mai plutească, nehotărîte, în zgura mișcătoare a amestecului de var și de pietriș. Apoi rămase deasupra numai fața, rezemată

încă de colțul din spate al bicornului. Temîndu-se să nu se întărească mortarul înainte de-a absorbi tot capul monarhului, guvernatorul apăsă cu mîna fruntea regală, ca s-o scufunde mai repede. Și făcu aceasta cu un gest de parcă ar fi vrut să vadă dacă n-are cumva febră. În sfîrșit, mortarul acoperi ochii lui Henri Christophe, care își continuă coborîrea lentă spre măruntaiele unei umezeli din ce în ce mai învăluitoare.

Pînă la urmă, cadavrul se făcu una cu mortarul care-l învăluia. După ce-și alesese singur moartea, Henri Christophe scăpase de putrezire. Trupul lui, amestecat cu materia însăși a fortăreței, se înscrise în arhitectura acesteia și se integră în ea ca un meterez. Întregul munte Mitra Episcopului deveni astfel mausoleul primului rege din Haiti.

PARTEA A IV-a

I

NOAPTEA STATUILOR

Apăsînd pe clapele pianului de curînd cumpărat şi scoţînd bemoli şi diezi, *mademoiselle* Atenaïs o acompania pe sora ei Amatista, a cărei voce nu prea plăcută îmbogăţea cu vocalize leneşe o arie din opera *Tancredo* de Rossini. Îmbrăcată într-un capot alb, cu fruntea prinsă într-o basma legată după moda haitiană, regina Marie-Louise broda un covor hărăzit mănăstirii capucinilor din Pisa şi se necăjea că pisoiul îi încurcă ghemele de fir. Din zilele tragice ale execuţiei prinţului moştenitor Victor, de cînd plecaseră din Port au Prince, ajutate de nişte negustori englezi, vechi furnizori ai familiei regale, prinţesele întîlniseră pentru

prima dată în Europa o vară care să semene a vară. Roma trăia cu ușile deschise sub soarele care strălucea puternic pe toate lespezile, făcînd să se înalțe spre cer duhoarea călugărilor și strigătul vînzătorilor de limonadă. Cele o mie de clopote ale orașului băteau nespus de leneș, sub un cer fără nori, care amintea de cerul din ianuarie al cîmpiei haitiene. În sfîrșit, transpirate, fericite, bucurîndu-se de căldură, Atenaïs și Amatista călcau desculțe pe podelele de piatră, umblau cu rochiile descheiate și își petreceau zilele încercînd zarurile pe cartonul unui joc de table, preparînd limonade și răsfoind romanțe la modă, pe ale căror coperte în stil nou, împodobite cu gravuri în aramă, se puteau vedea cimitire la miezul nopții, lacuri scoțiene, zîne înconjurînd vreun tînăr vînător sau domnișoare vîrînd scrisori de dragoste în scorbura vreunui stejar bătrîn.

Și Solimán se simțea fericit în Roma aceea însorită. Ivirea lui pe străzile de la marginea orașului, pline de rufe întinse la uscat, murdare de varză, de lături și de zaț de cafea, stîrnea o adevărată senzație. De cum apărea el, pînă și *lazzaroni*[1] cei mai orbi își deschideau ochii ca să-l vadă mai bine pe negru, lăsînd să

---

[1] Cerșetori (în limba italiană în original).

le atîrne în voie mandolinele sau ocarinele[1] din care cîntau. Alţi cerşetori îşi agitau cu furie cioturile mîinilor, arătîndu-şi toată avuţia de plăgi şi de mizerie, căci îl socoteau pe Solimán cine ştie ce ambasador de peste mare. Copiii îl urmăreau pretutindeni, strigînd după el: „Craiul Baltazar" şi însoţindu-l cu mare alai de zmeie şi de turcaleţe. Prin cîrciumi i se ofereau pahare cu vin. Negustorii ieşeau din dughene ca să-i dăruiască din treacăt vreo roşie sau vreun pumn de nuci. De multă vreme nu mai fusese văzut un negru veritabil în faţa casei lui Flaminio Ponzio sau la porticele lui Antonio Labacco. De aceea, îi cereau care mai de care să-şi spună povestea, pe care Solimán o înflorea cu cele mai gogonate minciuni, dîndu-se drept nepot al lui Henri Christophe, scăpat ca prin minune din măcelul de la Cap Haïtien în noaptea cînd plutonul de execuţie primise ordin să-l ucidă cu baioneta pe unul din fiii naturali ai monarhului, căci gloanţele nu-l puteau atinge. Mulţimea de gură-cascà strînsă ca să-l asculte nu ştia exact prin ce parte a lumii se aflau meleagurile unde se petrecuseră cele povestite de negru. Unii credeau

---

[1] Ocarină — instrument muzical de teracotă, care scoate sunete asemănătoare cu cele ale flautului.

că ar fi prin Madagascar, alții prin Persia, iar alții pe undeva prin țara berberilor. Cînd Solimán transpira, se găsea întotdeauna cîte cineva care să-i șteargă obrajii cu batista, ca să vadă dacă nu iese culoarea. Într-o seară, niște cheflii îl duseră în glumă la unul din teatrele mici și urît mirositoare în care se cîntau opere bufe. Cînd se sfîrși ultima arie a unei opere în care era vorba de niște italieni aflați la Alger, cineva îl împinse pe scenă. Intrarea lui neașteptată stîrni o asemenea furtună de aplauze, încît impresarul trupei îl invită s-o repete de cîte ori o avea poftă. Spre norocul lui, Solimán se mai și încurcase cu una din femeile de serviciu de la palatul Borghese, o piemonteză bine făcută, căreia nu-i plăceau bărbații delicați. După-amiaza, în zilele de zăduf, negrul obișnuia să se culce printre ierburile din Forum, unde pășteau mai totdeauna turme de oi. Ruinele aruncau umbre plăcute asupra ierbii îmbelșugate și, dacă scobeai nițeluș pămîntul, nu era de mirare să găsești vreo ureche de marmură, vreo podoabă de piatră sau vreo monedă coclită. Locul era adeseori adăpostul preferat al prostituatelor vagabonde, venite aici să-și facă meseria cu vreun seminarist. Dar mai era vizitat și de persoane studioase — clerici cu umbrele verzi sau englezi cu mîinile-

fine — care se extaziau în fața vreunei coloane dărîmate și copiau cu sîrg inscripțiile roase de vreme. Cînd se însera, negrul intra pe ușa din dos în palatul Borghese, unde golea sticla de vin negru în tovărășia piemontezei. În palatul acesta, ai cărui stăpîni lipseau, domnea o dezordine nemaipomenită. Lămpile de la intrări erau pătate de muște, livrelele lacheilor erau toate nespălate, birjarii totdeauna beți, caleștile cu vopseaua ștearsă; se știa că în bibliotecă sînt atîtea pînze de păianjen, încît de ani de zile nimeni nu mai îndrăznea să între acolo, ca să nu simtă gîngăniile alergîndu-i pe ceafă sau prin mijlocul decolteului. Un tînăr abate, care nu mai avea chef să locuiască la etajele de sus, se mutase la primul etaj și se odihnea în patul foștilor cardinali.

Într-o noapte, cînd Solimán și piemonteza rămăseseră amîndoi pînă tîrziu în bucătărie, negrul, beat turtă, ținu să se aventureze dincolo de odăile de serviciu. După ce merse de-a lungul unui coridor, ajunse într-o curte imensă, pe lespezile căreia luna arunca lumini albastre. Două coloane suprapuse încadrau curtea, proiectînd pe pereți profilurile capitelelor. Ridicînd și coborînd felinarul, piemonteza îi descoperi lui Solimán lumea de statui care popula una din galeriile laterale. Se aflau acolo statui de

femei goale, al căror păr fusese depărtat de-o briză imaginară din locurile unde buna-cuviinţă ar fi cerut să fie. Se mai aflau şi multe animale, căci unele dintre doamne îşi cuibăreau vreo lebădă în braţe sau se agăţau de gîtul vreunui taur sau săreau între ogari, fugind de nişte bărbaţi cu coarne şi cu picioare de ţap, care pesemne că se înrudeau cu Diavolul. Era o lume albă, rece, încremenită, dar ale cărei umbre se însufleţeau la lumina felinarului şi creşteau ca şi cum toate creaturile acelea cu ochi de umbră care priveau fără să vadă s-ar fi apucat să joace hora în jurul celor doi vizitatori nocturni. Datorită darului pe care-l au beţivii de-a vedea cu coada ochiului lucruri groaznice, lui Solimán i se păru că vede o statuie lăsîndu-şi braţul în jos. Şi, speriindu-se puţin, o apucă de mînă pe piemonteză şi o trase după el pe scară, în sus. Dar şi acolo tablourile păreau că prind viaţă, personajele pictate păreau că ies din cadre. Un tînăr ridica surîzător o perdea; un adolescent încununat cu maci ducea o bomboană la gură sau îşi ţinea degetul arătător deasupra buzelor, făcîndu-le semn să tacă. După ce traversară o galerie împodobită cu oglinzi pe care erau pictate flori, camerista făcu o plecăciune glumeaţă, deschise o uşă îngustă, din lemn de nuc, şi coborî felinarul.

În fundul încăperii aceleia mici se afla o singură statuie, a unei femei complet goale, care stătea tolănită pe-un pat și părea că oferă un măr. Căutînd să se dezmeticească din aburii vinului, Solimán se apropie clătinîndu-se de statuie. Surpriza îi alungă oarecum beția. Cunoștea chipul femeii, și trupul, trupul ei mai ales i se părea cunoscut. Înfrigurat, cu nările dilatate și cu privirea fixă, negrul pipăi marmura. Cîntări sînii statuii. Își plimbă una din palme peste pîntecele ei, întîrziindu-și degetul mic în dreptul buricului. Mîngîie spinarea, ca și cum ar fi dorit să răstoarne statuia. Palmele căutară rotunjimea șoldurilor, moliciunea curbei, tăria pieptului. Plimbarea mîinilor îi împrospăta memoria, readucîndu-i imagini foarte depărtate. Mai cunoscuse cîndva trupul acesta. Cu mișcarea circulară pe care o făcea acum, ușurase într-o zi, demult, durerea unei glezne scrîntite. Materia era alta, dar formele erau aceleași. Și Solimán își aminti nopțile de groază din insula Tortuga, cînd un general francez agoniza în dosul unei uși. Își aminti de femeia care îi poruncea s-o caute în cap ca să poată adormi. Și, deodată, îmboldit de-o imperioasă amintire fizică, Solimán începu să facă gesturi de maser, urmînd conturul mușchilor și relieful tendoanelor, frecînd rotunjimile,

palpînd cu degetul mare muşchii pieptului, ciocănind uşurel ici-colo. Dar răceala marmurii, care îi cuprindea braţele ca nişte cleşti ai morţii, îl făcu să încremenească brusc şi să scape un strigăt. Statuia, pe care lumina felinarului o făcea să pară galbenă, era cadavrul Paulinei Bonaparte. Un cadavru de curînd înţepenit, de curînd lipsit de sensibilitate şi de privire, un cadavru pe care poate ar mai fi reuşit să-l readucă la viaţă. Cu o voce cumplită, ca şi cum pieptul i s-ar fi frînt, negrul începu să urle şi să cheme în imensitatea palatului Borghese. Şi atît de primitivă era chemarea, atît de puternic lovea cu călcîile în podele, făcîndu-le să răsune ca pe o tobă, încît piemonteza, îngrozită, fugi pe scări, lăsîndu-l pe Solimán singur, faţă în faţă cu Venera lui Canova.

Curtea se umplu de facle şi de felinare. Treziţi de glasul care striga atît de cumplit la etajul al doilea, lacheii şi vizitiii ieşeau din odăile lor, numai în cămăşi, ţinîndu-şi pantalonii cu mîinile. Canaturile porţii celei mari răsunară prelung. Jandarmii de gardă intrară unul după altul, urmaţi de cîţiva vecini alarmaţi. Cînd văzu oglinzile umplîndu-se de lumini, negrul se întoarse brusc. Torţele, oamenii îngrămădiţi în curte printre statuile de marmură

albă, bicornurile, uniformele cu lampasuri albe, tăişul arcuit al săbiilor scoase din teacă îi amintiră într-o clipă de noaptea înfiorătoare a morţii lui Henri Christophe. Cu o lovitură de pumn, Solimán sparse o fereastră şi sări în stradă. Primii vînzători ambulanţi din dimineaţa aceea îl văzură tremurînd — îl cuprinseseră frigurile palustre din mlaştinile pontine — şi invocîndu-l pe Papá Legba să-i deschidă căile de întoarcere spre Santo Domingo. O senzaţie de coşmar, insuportabilă, îi chinuia braţele. I se părea că intrase în transă, lîngă un mormînt, aşa cum li se întîmpla în Haiti celor inspiraţi, de care ţăranii se temeau, dar îi şi respectau totodată, căci ei se înţelegeau mai bine decît oricine cu stăpînii cimitirelor. Zadarnic încercă regina Marie-Louise să-l liniştească, dîndu-i o fiertură de buruieni amare, primite de la Cap Haïtien prin Londra, datorită grijii speciale a preşedintelui Boyer[1]. Lui Solimán îi era frig. O ceaţă neaşteptată umezea străzile Romei. Vara devenea din ce în ce mai umedă. Vrînd să-şi lecuiască servitorul, prinţesele trimiseră după doctorul Antommarchi, fost medic al lui Napoleon la Sfînta Elena şi căruia unii îi atribuiau mari merite profesio-

[1] *Jean-Pierre Boyer* (1776—1850) — preşedinte al Republicii Haiti între 1818—1843.

nale, mai ales ca homeopat. Dar pilulele lui rămaseră în cutie. Întors cu spatele la toţi, gemînd şi uitîndu-se la peretele împodobit cu flori galbene pictate pe hîrtie verde, Solimán încerca să ajungă la zeul din îndepărtatul Dahomey, aflat la vreo răscruce umbroasă de drumuri, şi pentru care cînta:

Papá Legba, l'ouvri barrié-a pou moin, agó yé.
Papá Legba, ouvri barrié-a pou moin, pou moin passé.

2

CASA REGALA

Ti Noël fusese unul din cei ce iniţiaseră jaful de la palatul Sans-Soucis, din care pricină ruinele fostului conac al lui *monsieur* Lenormand de Mezy începuseră să se mobileze într-un fel foarte neobişnuit. Ruinele continuau să nu aibă acoperiş, pentru că nu existau nici măcar două puncte de sprijin pentru fixarea unei bîrne sau a unui par mai lung. Dar *machete*-le bătrînului liberase şi alţi pereţi, făcînd să apară cîteva părţi de temelie, un pervaz de fereastră, trei trepte şi o bucată de perete care încă mai păstra pe el tapetele şterse ale vechii sufragerii normande.

In noaptea în care Cîmpia se umpluse de bărbați, de femei și de copii care purtau pe cap pendule, scaune, baldachine, fotolii, lămpi și lighene, Ti Noël se întorsese de mai multe ori la Sans-Soucis. Așa că avea acum o masă de Boulle[1], așezată în fața căminului acoperit cu paie, care-i servea de dormitor, iar intrarea și-o acoperise cu un paravan din Coromandel[2], pictat cu personaje vagi, pe un fond auriu vechi. Un pește-lună, îmbălsămat, dar al Societății Regale Științifice din Londra pentru principele Victor, zăcea pe ultimele fîșii ale unei podele sfîșiate de jos în sus de ierburi și de rădăcini, lîngă un minavet și o bombonieră a cărei sticlă verde, groasă, avea goluri pline de culorile curcubeului. Ti Noël își mai luase de la palat o păpușă îmbrăcată în păstoriță, un fotoliu cu o pernuță tapisată și trei tomuri din marea enciclopedie, pe care obișnuia să se așeze ca să ronțăie trestie-de-zahăr.

Dar obiectul care-l făcea cu adevărat fericit era o haină de-a lui Henri Christophe, din mătase verde, cu manșete de dantelă. Negrul se fălea grozav cu haina aceasta și încerca să pară și mai măreț punîndu-și pe cap o pălărie de pai împletit, turtită și îndoită ca un bicorn.

---

[1] *Charles-André Boulle* (1642—1732) — celebru ebenist francez.
[2] *Coromandel* — parte a coastei orientale în peninsula India.

la care mai adăuga o floare roșie, în chip de pompon.

În fiecare după-amiază putea fi văzut în mijlocul mobilelor așezate sub cerul liber, jucîndu-se cu păpușa, care închidea și deschidea ochii, sau întorcînd arcul minavetului și făcînd să să audă din zori și pînă-n seară același *landler* nemțesc. Acum Ti Noël vorbea fără întrerupere. Vorbea, desfăcîndu-și larg brațele în mijlocul drumului; le vorbea spălătoreselor cu sînii dezgoliți, îngenuncheate pe malurile pîraielor nisipoase; le vorbea copiilor care țopăiau în jurul lui. Dar vorbea mai ales singur, cînd se așeza la masă, ținînd în mînă o ramură de *guayabo*[1] în chip de sceptru. În minte îi reveneau amintirile vechi ale celor povestite de ciungul Mackandal, cu atît de mulți ani în urmă, încît uitase cîți anume. Și începuse să capete certitudinea că are de îndeplinit o misiune, deși încă nici un semn și nici o veste nu-i lămurea despre ce fel de misiune ar fi fost vorba. În orice caz, trebuia să fie ceva măreț, ceva demn de drepturile unui om care trăise atîta vreme pe lume și căruia toții copiii i se rătăciseră pe-o parte sau pe alta a mării, uitîndu-l și gîndindu-se numai la propriii lor

[1] *Guayabo* — arbore din America Latină, înalt și rămuros, cu flori albe și parfumate.

copii. De altfel, era vădit că se apropiau momente mari. Cînd îl vedeau trecînd pe potecă, femeile își fluturau, în semn de respect, batistele albe, asemeni porumbeilor cu care fusese sărbătorit Isus într-o duminică. Cînd trecea prin fața vreunei colibe, bătrînele îl pofteau să guste puțin rom din vreo ceașcă sau din vreo tigvă de curînd uscată. In ritmul tobei, Ti Noël căzu într-o bună zi în transă și-l văzu pe regele Angolei, care-i ținu un discurs lung, plin de prevestiri și făgăduieli. Apoi, pe pămînturile lui se născură turme. Vitele acelea tinere, care pășteau printre ruine, erau fără îndoială darurile supușilor lui.

Instalat în fotoliu, cu pieptul dezgolit, cu pălăria de pai înfundată pe cap, scărpinîndu-și cu gesturi domoale pîntecele gol, Ti Noël dicta ordine vîntului. Dar ordinele lui erau decretele unei stăpîniri pașnice, căci nici o tiranie a albilor sau a negrilor nu părea să amenințe libertatea. Bătrînul se pricepu să umple cît se poate mai frumos golurile dintre pereții aceia aproape năruiți. Făcea din fiecare trecător un ministru, din fiecare tăietor de iarbă un general, acordînd baronate, dăruind ghirlande, binecuvîntînd copilele și cerînd, în schimbul serviciilor prestate, flori. Așa se născură ordinul „Măturii amare", ordinul „Anului nou", ordinul „Ocea-

nului Pacific" şi ordinul „Reginei nopţii". Cel mai căutat era ordinul „Florii-soarelui", pentru că era şi cel mai arătos. Cum lespezile fostei încăperi a conacului care îi servea acum drept sală de audienţe erau foarte bune pentru dans, palatul lui Ti Noël se umplea de obicei cu ţărani care îşi aduceau cu ei fluierele de bambus, tobele mici cea-cea şi ţimbalele. Se aprindeau atunci focuri cu lemne puse cruciş, iar Ti Noël, mai arătos ca oricînd în haina lui verde, prezida sărbătoarea, aşezat între un preot al ritului *sabana*, reprezentant al bisericii fugarilor, şi un bătrîn veteran dintre cei care, la Vertière, îl alungaseră pe Rochambeau. Veteranul îşi păstrase, pentru marile solemnităţi, uniforma de campanie de-un albastru veşted, cu fire roşii, devenite cărămizii din pricina ploilor dese care îi pătrundeau în casă.

3

TOPOMETRII

Într-o dimineaţă se iviră cei de la cadastru. Şi numai dacă i-ai fi văzut în plină activitate ai fi înţeles pe deplin spaima pe care o poate produce prezenţa fiinţelor acestora cu meserie

de insectă. Topometrii care coborîseră în Cîmpie, venind din îndepărtatul Port au Prince peste dealurile acoperite de nori, erau oameni tăcuţi, cu pielea foarte deschisă, îmbrăcaţi — trebuie să recunoaştem — într-un fel destul de obişnuit. Ei desfăşurau pe pămînt nişte panglici lungi, băteau ţăruşi, se uitau prin nişte tuburi şi, pentru te miri ce, scoteau tot felul de rigle şi de echere. Cînd Ti Noël văzu personajele acestea suspecte umblînd de colo-colo pe domeniile lui, începu să se răstească la ei. Dar topometrii se făceau că nu-l aud, umblau ca pe moşia lor, se purtau obraznic, măsurau totul şi notau cîte ceva cu plaivazele în dosarele lor cenuşii. Bătrînul îşi dădu seama, furios, că vorbeau limba francezilor, limbă pe care el o uitase încă din vremea cînd *monsieur* Lenormand de Mezy îl jucase pe-o carte la Santiago de Cuba. Ocărîndu-i în fel şi chip, Ti Noël le puse în vedere să se retragă, răstindu-se atît de tare, încît, pînă la urmă, unul din topometri îl apucă de ceafă şi-l zvîrli la o parte din cîmpul lunetei, dîndu-i şi o puternică lovitură cu linia peste burtă. Atunci bătrînul se ascunse în adăpostul lui, de unde nu scotea decît capul, pe după paravanul din Coromandel, ca să latre blesteme. A doua zi, ieşind pe cîmp ca să caute ceva de mîncare,

Ti Noël observă că topometrii năpădiseră toate împrejurimile şi că nişte mulatri călări, purtînd cămăşi descheiate la piept, cizme milităreşti şi banderole de mătase, puseseră la muncă sute de negri. Mulţimea aceasta, condusă de mulatri, executa arături pe suprafeţe întinse şi măsurători. Numeroşi ţărani, călări pe măgari, ducîndu-şi cu ei găinile şi porcii, îşi părăseau colibele, în strigătele şi bocetele femeilor, şi se refugiau la munte. Ti Noël află de la un fugar că muncile agricole deveniseră obligatorii şi că biciul trecuse acum în mîinile mulatrilor republicani, noii stăpîni ai Cîmpiei de Nord.

Nici Mackandal nu prevăzuse problema muncii obligatorii, şi nici Bouckman, jamaicanul. Sosirea mulatrilor era o noutate la care nu se putuse gîndi nici José Antonio Aponte, decapitat de marchizul de Somerwells, şi a cărui răscoală Ti Noël o cunoscuse pe timpul cînd fusese sclav în Cuba. Bătrînul era sigur că nici măcar lui Henri Christophe nu putuse să-i treacă prin minte că pămînturile insulei Santo Domingo vor fi vreodată prielnice aristocraţiei acesteia nesigure, castei acesteia de corcituri, care îşi însuşea vechile moşii, privilegiile şi învestiturile. De aceea, îşi înălţă privirea înceţoşată spre fortăreaţa La Ferrière.

Dar ochii lui bătrîni nu mai puteau să răzbată pînă acolo. Porunca lui Henri Christophe devenise piatră, dar suveranul nu mai locuia printre cei vii. Din măreața lui persoană mai rămăsese doar, departe, la Roma, un deget într-un flacon de cristal umplut cu spirt. Şi, ca să-i urmeze pilda, regina Marie-Louise, după ce-şi dusese fiicele la băile de la Karlsbad, lăsase cu limbă de moarte ca piciorul ei drept să fie conservat în spirt de capucinii din Pisa, într-o capelă construită prin pioasa ei danie. Deşi cugeta adînc, Ti Noël nu vedea cum ar putea să-şi ajute supuşii încovoiați din nou sub biciul altora.

Ti Noël simțea că nu mai poate să îndure veşnicul zăngănit de lanțuri, veşnicul țîrîit al greierilor şi veşnica mizerie pe care cei mai resemnați sfîrşiseră prin a le accepta, ca dovadă a zădărniciei oricărei răscoale.

Şi se mai temea bătrînul să nu fie pus la muncă pe ogoare, fără să se țină seama de vîrsta lui. Şi din nou amintirea lui Mackandal îi reveni în minte. Pentru că veşmîntul de om aducea atîtea nenorociri, era mai bine să te despoi de el, ascultînd chemările.

O dată hotărîrea luată, Ti Noël se miră cît de uşor e să te prefaci în animal cînd ai puterea aceasta. Ca dovadă, se cățără într-un

pom, dorind să fie pasăre, şi pasăre se făcu. Apoi îi privi pe topometri de la înălţimea unei crengi, vîrîndu-şi ciocul în carnea viorie a unui *caima*.

În ziua următoare vru să se facă armăsar, şi armăsar se făcu, dar trebui să fugă din calea unui mulatru care voia să-l prindă cu un laţ şi să-l jugănească cu un cuţit de bucătărie. Cînd se prefăcu în viespe, se plictisi repede de geometria monotonă a celulelor de ceară. Apoi avu nefericita idee să se transforme în furnică şi se văzu silit să care baloturi uriaşe, pe drumuri nesfîrşite, sub paza unor netrebnici care îi aminteau din plin de vechilii lui *monsieur* Lenormand de Mezy, gărzile lui Christophe şi de mulatrii de-acum. Din cînd în cînd, copitele vreunui cal împrăştiau rînduri întregi de muncitori, omorînd sute dintre ei. După ce se petrecea accidentul, nelegiuiţii porunceau să fie refăcute cetele pentru construirea drumului, şi totul continua ca şi mai înainte, într-un du-te-vino neîntrerupt.

Cum Ti Noël se afla în metamorfoză şi deci nu se putea socoti ca făcînd parte din specia omenească, în noaptea aceea se refugie singur cuc sub masa din palatul lui, iar masa îl adăposti de burniţa persistentă care făcea să se ridice de pe cîmp un miros jilav, de paie ude.

4

AGNUS DEI[1]

Ziua se arăta caldă şi cu nori joşi. Abia începuseră pînzele de păianjen să se scuture de roua nopţii, cînd o mare zarvă şi învălmăşeală se lăsă din cer pe pămînturile lui Ti Noël. Alergînd şi împiedicîndu-se, soseau gîştele crescute în vechea curte de păsări de la Sans-Soucis. Gîştele scăpaseră, pentru că negrilor nu le plăcea carnea lor. Şi în tot acest timp trăiseră în voie, pe malurile rîurilor de munte. Bătrînul le întîmpină cu gesturi de bucurie, fericit de vizita lor. Cunoştea cum nu cunosc mulţi inteligenţa şi veselia gîştelor, pentru că putuse să le observe viaţa demnă de luat ca pildă încă din timpurile de odinioară, cînd *monsieur* Lenormand de Mezy încercase să le aclimatizeze, fără să reuşească.

Nefiind deprinse să trăiască la căldură, gîştele nu făceau decît cinci ouă la doi ani, din care cauză îşi creaseră o serie de rituri, al cărui ceremonial îl transmiteau din generaţie în generaţie.

---

[1] Mielul lui Dumnezeu (în latină în original).

Sărbătoarea împerecherii avea loc la malul unei bălţi, în prezenţa întregului stol de gîşte şi de gînsaci. Tînărul mire îşi unea pentru totdeauna viaţa cu viaţa miresei, călcînd-o în mijlocul unui cor de gîgîituri vesele şi al unui dans ritual compus din piruete, mişcări de labe şi arabescuri executate cu gîtul. Apoi întregul stol pornea la construirea cuibului. Cît timp ţinea cuibăritul, tînăra căsătorită era îngrijită de gînsacul care nu dormea noaptea, deşi îşi vîra capul sub aripă. Dacă vreo primejdie îi ameninţa pe bobocii cei neputincioşi, acoperiţi cu puf galben, gînsacul cel mai bătrîn conducea o adevărată şarjă de ciocuri şi piepturi care nu se dădeau înapoi nici în faţa cîinilor, nici a călăreţilor şi nici a trăsurilor. Gîştele trăiau ordonate, cu temei şi cu sistem, iar existenţa lor nu admitea supunerea faţă de-un ins din aceeaşi specie. Principiul autorităţii, personificat de marele gînsac, era necesar numai şi numai pentru menţinerea ordinii în cadrul clanului, aşa cum făceau regii sau şefii vechilor clanuri africane. Obosit de licantropii, Ti Noël îşi folosi neobişnuitele haruri ca să se transforme în gînsac şi să trăiască laolaltă cu păsările care se aciuaseră pe pămînturile lui.

Dar cînd vru să ocupe un loc în clan, se văzu ameninţat de ciocurile zimţate şi de gîtu-

rile care îl țineau la distanță. Ciocurile și gîturile acestea îl opriră în fața zidului de pene albe ridicat în jurul femelelor nepăsătoare. Ti Noël încercă atunci să fie discret, să nu-și impună prea mult prezența și să aprobe tot ce spuneau ceilalți. Dar nu găsi, drept răspuns, decît dispreț și ridicări din aripi. Faptul că le arătă unor femele unde se ascundeau murele și ierburile cu rădăcini fragede nu-i ajută la nimic. Cozile cenușii se mișcau a dispreț; cîte un ochi galben îl privea cu măreață neîncredere, repetată de ochiul de pe cealaltă parte a capului. Clanul părea acum o comunitate aristocratică, absolut închisă oricărui individ din altă castă. Marele gînsac de la Sans-Soucis nu dorea să aibă de loc de-a face cu marele gînsac de la Dondon. Dacă întîmplarea i-ar fi pus față în față, s-ar fi iscat o mare bătălie.

Ti Noël pricepu deci curînd că, orice-ar fi făcut, chiar de-ar fi stăruit ani de zile, tot n-ar fi avut niciodată acces la funcțiile și la riturile clanului. I se arătase limpede că nu ajungea să devii gînsac peste noapte ca să dobîndești drepturi egale cu ceilalți gînsaci. La nunta lui nu cîntase și nu dansase nici un gînsac dintre cei din față. Nimeni din cei vii nu-l văzuse născîndu-se. Se prezenta deci fără nici un hrisov

de obîrşie, nici măcar pentru patru generaţii. La urma urmelor, era un venetic.

Ti Noël pricepu oarecum că alungarea lui dintre gîşte era o pedeapsă pentru laşitate. Mackandal se transformase în felurite vieţuitoare ani de zile ca să-i slujească pe oameni, şi nu ca să dezerteze din rîndurile lor. Cînd îşi dădu seama de aceasta, bătrînul, revenit la întruchiparea omenească, avu o ultimă clipă de luciditate. Îşi revăzu deodată momentele mai importante ale vieţii, revăzu eroii care dăduseră la iveală puterea şi belşugul îndepărtaţilor strămoşi din Africa şi crezu din nou în viitor. Se simţi însă bătrîn, purtînd în cîrcă nenumărate veacuri; o oboseală cosmică, o greutate ca de planetă încărcată cu bolovani îi apăsa umerii descărnaţi de atîtea lovituri, sudori şi răzvrătiri. Îşi dădea seama că-şi cheltuise moştenirea şi că acum, ajuns la cea mai neagră mizerie, lăsa în urmă aceeaşi moştenire. Era un trup a cărui carne îşi trăise traiul. Înţelegea acum că omul nu ştie niciodată pentru cine suferă şi pentru cine speră. Omul suferă şi speră şi se trudeşte pentru semeni pe care niciodată n-o să-i cunoască şi care, la rîndul lor, vor suferi şi vor spera şi se vor trudi pentru alţii care, la rîndul lor, tot nu vor fi fericiţi, pentru că omul tinde mereu către o fericire aflată dincolo de ceea ce i se acordă. Dar

măreţia omului constă tocmai în dorinţa aceasta de a îmbunătăţi ceea ce există. În faptul că-şi impune mereu sarcini. Dincolo, în împărăţia cerurilor, nu există culmi care să poată fi cucerite, pentru că acolo totul este ierarhie fixă, necunoscută, senină, existenţă fără termen, imposibilitate de sacrificiu, odihnă şi desfătare. De aceea, împovărat de chinuri şi de sarcini, frumos în mizeria lui, capabil să iubească, în ciuda rănilor primite, omul îşi poate afla măreţia şi întreaga lui măsură numai în împărăţia lumii acesteia.

Ti Noël se urcă pe masă şi zdrobi cu picioarele lui pline de bătături ornamentaţiile de lemn. Spre Cap Haïtien cerul se înnegrise de fumul incendiilor, ca în noaptea cînd răsunaseră toate trîmbiţele din munte şi de pe ţărmul mării.

Apoi bătrînul lansă declaraţia de război împotriva noilor stăpîni şi le porunci supuşilor să ia cu asalt poziţiile neobrăzate ale mulatrilor instalaţi la putere. În clipa aceea se stîrni dinspre Ocean un ciclon verde, care se abătu asupra Cîmpiei de Nord, trecînd cu un vuiet imens peste valea Dondon. Şi pe cînd taurii decapitaţi pe muntele Mitra Episcopului mugeau, fotoliul, paravanul, tomurile enciclopediei, minavetul, păpuşa şi peştele-lună începură să zboare toate deodată, în timp ce ultimele ruine ale vechiului

conac se prăbuşeau. Toţi arborii se culcară la pămînt cu coroanele spre sud, scoţîndu-şi rădăcinile din ţărînă, şi, toată noaptea, marea, prefăcută în ropote de ploaie, lăsă urme de sare pe coastele munţilor.

De atunci nimeni nu mai află nimic despre Ti Noël şi nici despre jacheta lui verde, cu manşete de dantelă, în afară, poate, de acel vultur ud, obişnuit să tragă foloase de pe urma oricărui mort: pasărea aşteptă soarele cu aripile larg deschise, ca o cruce de pene, apoi se înclină şi porni în zbor să se ascundă prin desişul pădurii Caiman.

Caracas, 16 martie 1948

CUPRINS

Redactor responsabil : ANDREI IONESCU
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 30.09.1963. Bun de tipar 11.11.1963. Apărut 1963. Tiraj 15.160 ex. broșate. Hîrtie Tipar înalt ediții tip. B mat de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 4,95. Coli tipar 5,25. A. nr. T. 11.253. C. Z. pentru bibliotecile mari 89. C. Z. pentru bibliotecile mici 89—31=R.

Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", B-dul Ilie Pintilie nr. 58—60, București — R.P.R.
Comanda nr. 2016